

ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΔΡ. 8000

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΕΤΟΣ ΚΖ'—ΤΟΜΟΣ 54^{ΟΣ}—ΤΕΥΧΟΣ 630

Ἀθήναι, 1 Ὀκτωβρίου 1953

ΣΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΤΟΥΤΟ

ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

“ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ὁ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ,,

Ο ΕΘΝΙΚΟΣ ΘΡΥΛΟΣ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ

[Ὁλόκληρο τὸ ἔργο]

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑ

(ΣΧΟΛΗ ΚΡΗΤΗΣ, ΙΖ΄ αλ.)

(Stephén Bourgeois—N. Ύδρακη)

(Φωτογραφία Άγγ. Προκοπίου)

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ ΚΖ' - 1953
ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ, 1 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1953

ΤΕΥΧΟΣ 630

ΘΑΛΑΣΣΙΝΟ ΜΟΝΟΠΑΤΙ

Μόλις πὸν ἀνθοῦσε στὸ ἄπραγὸ ἀχεῖλι του
τὸ χρυσὸ χροῦδι τῆς ἄγουρης ἥβης,
δταν τῆς ξενητιάς τὸ μονοπάτι ἐχάραξε
σὴ γαλανὴ τῇ θάλασσα τοῦ Αἰγαίου.
Δὲν ἐταξίδευε τώρα γιὰ ψάρεμα,
δὲν ἐταξίδευε τώρα στὰ γύρω νησιά,
σὲ λίγες μέρες δὲν θὰ γύριζε πίσω,
μὰ πὰ στὰ μεγάλα πελάγη ἀνοιγόταν
μὲ τῆς νιότης τὰ μεγάλα φτερά.
Τ' ἄφηνε πίσω τὸ μικρὸ νησί του
μὲ τὰ λιγοστὰ χωριά καὶ τὰ λευκὰ σπιτάκια,
μὲ τὰ μικρὰ καράβια στὰ μικρὰ λιμάνια,
μὲ τὴν κυρὰ τὴν Παναγιά, τὸ μοναστήρι,
στ' ἀκρόγιο ἀλὸ ψηλὰ στὸ λαξεμένον βράχο,
πὸν μὲ τὰ νύχια σκαρφαλώνεις
κι' ἄγριο κάτωθε
δέος βαθὺ τὸ πέλαο σὲ γεμίζει.
Τ' ἄφηνε πίσω τὸ μικρὸ νησί του
μὲ τὰ τραγούδια τῆς θάλασσας καὶ τὶς τα-
βέρες,
μὲ τὰ ροδοκόκκινα μάγουλα, τὶς λευκὰς
μπόλιες,
μὲ τὰ χταπόδια τεντωμένα στὰ καλάμια,
μὲ τὶς αὐλὲς ἀνοιγμένες στοὺς ἀνέμους,
μὲ τ' ἄφτι τεντωμένο σὴ φουρτούνα.
Τὶ νὰ τοὺς κάνει τώρα τοὺς ὠκεανούς,
τὶ νὰ τὶς κάνει τὶς μεγάλες πόλεις,

τί τὰ βουερὰ λιμάνια καὶ τὴν ἄσφαλο ;
Μὲ τὰ πόδια ἐγυρνόσαστε τὶς κορφὰς τοῦ
νησιοῦ του,
μὲ τὸ κουπὶ καὶ τὸ πανὶ ἀρμενίζανε
στὰ νερὰ τ' ἀγαπημένα τῆς πατρίδας.
"Αχ! τὸ μικρὸ νησί του ἐκεῖ στὸ Αἶγατο !
Δὲν ἔφτανε ὁ μικρὸς γιὰλὸς γιὰ τὴ μικρὴ
τὴ βάρκα του ;
Δὲν ἔφτανε τὸ λιγνὸ χῶμα του νὰ σπείρει
λίγο κριθάρι νᾶχει τὸ ψωμί του,
τὸ γλυκὸ ψωμί τὸ κριθαρένιο τῆς πατρίδας,
νᾶχει στὸ παραθύρι τὶς γλαστροῦλες του
μὲ τὸ βασιλικὸ καὶ μὲ τὴ μαντζουράνα ;
Εἶχε τριγύρω κόσμους ξωτικούς,
γαλανὰ νησιά γιὰ ὄνειρεφτὰ ταξίδια,
τὰ Κουφονήσια, τὴ Ντενούσα, καὶ τὴ Νιό,
τὴν Ἡρακλεία, τὶς Μάκαρες, τὴν Κέρο,
τὴν Σαντορίνη, τὴ Φολέγανδρο, τὴ Σίκινο,
μὲ τοὺς μύλους σὶς κορφὰς τῶν χαμηλῶν
βουνῶν τους.
Εἶχε τὰ Δωδεκάνησα χαμένα σὸν ὀρίζοντα,
τὴν ψηλὴ Νάξο, τὰ ὄνειρα τῆς νιότης.
Εἶχε τὸν ξάστερο οὐρανὸ ἀπὸ πάνω του,
ξάστερο σὰν τὸ νοῦ καὶ τὴν καρδιά του.
Δὲν ἔφτανε τὸ λιγνὸ χῶμα τοῦ νησιοῦ του ;
Ἀπὸ μέτρα μπόλικα εἶναι γιὰ ἓνα τάφο.
Τὸ νησί του καράβι, πὸν ἀρμενίζει
στὸ γαλανὸ τὸ Αἶγατο, πὸν ἀρμενίζει

χωρὶς σκοπὸ καὶ δίχως τέρμα καὶ πιλότο,
φορτωμένο τριαντάφυλλα καὶ κρῖνα.

Τὸ τραγοῦδι της σαράντα φορὲς τὸ τραγοῦ-
δῃσε ἢ "Ανοιξη
κι' εἶχε κλεισμένα τ' ἄφτιά του ὁ φτωχὸς
στὸν ἀχό του.

Τὰ λουλούδια της σαράντα φορὲς τὰ μοί-
ρασε ἢ "Ανοιξη
κι' εἶχε δεμένα τὰ χέρια καὶ τὰ μάτια.

Στὴν ψυχὴ του κουβαλοῦσε τὸ τραγοῦδι
τῆς "Ανοιξης,
τὸ τραγοῦδι τῆς θάλασσας καὶ τῶν παρά-
δων,

στὴν ψυχὴ του κουβαλοῦσε τὰ λειβαδάκια
τοῦ τόπου του,

τὶς πυρωμένες παπαροῦνες καὶ τὰ στάχια,
τὶς χλωμὲς ἀνεμῶνες καὶ τ' ἀγριόκλαδα.

Ποὺ μοσκοβολοῦν στὶς ἀπαλὲς ραχοῦλες.
Στὴν ψυχὴ του κουβαλοῦσε τὶς μικρὲς

ροδοκόκκινες κοπέλλες μὲ τὶς μπόλιες,
τὶς γυναικὲς μὲ τὴ ρόκκα ἢ μὲ τὸ πλέξιμο,

μὲ τὸ δίχτυ στὴν ἄκρη τῆς καρέκλας.

Τζιτζίκι γνοιαστικὸ μὲς στὸ χειμῶνα
ἐστοίβαξε

χρυσάφι στὴν ποδιά του γιὰ τὸ θέρος
κι' ἐγύριζε τὸ θέρος κι' ἐτραγοῦδαγε

τῆς γνώσης καὶ τῆς ξενιτιᾶς πικρὸ τραγοῦδι.
Τὸ χρυσάφι ἀπ' τὴν ποδιά του ἐσκορπιζότανε

κι' ἢ πατρίδα τοῦ ξέφρευε ὁλοένα.
Τὸ τραγοῦδι της σαράντα φορὲς τὸ τραγοῦ-
δῃσε ἢ "Ανοιξη

κι' εἶχε κλεισμένα τ' ἄφτιά του ὁ φτωχὸς
στὸν ἀχό του.

Τὰ λουλούδια της σαράντα φορὲς τὰ μοί-
ρασε ἢ "Ανοιξη

κι' εἶχε δεμένα τὰ χέρια καὶ τὰ μάτια.

Πότε νὰ γείρει πίσω στὸ λιμάνι του,
νὰ ξαναβρεῖ τὴ μανούλα καὶ τὸν κύρη,
νὰ ξαναβρεῖ τ' ἀδέρφια του καὶ τὸ Καλιώ

του,
νὰ τραγουδήσει στὴν ταβέρνα μὲ τοὺς φί-
λους του,

τὰ δικά τους τραγοῦδια,
νὰ ξανακούσει τὸ τραγοῦδι τῆς θάλασσας,

νὰ γευτεῖ ξανά γλυκὸ σταφύλι ἀπὸ τ' ἀμπέ-
λι τους,

νὰ πιεῖ ξανθὸ κρασί, σὰν τὸ βενέτικο χρυ-
σάφι,

ν' ἀρμυρίσει τὴ γλῶσσα του

μὲ τὰ μικρὰ τὰ λιόκαφτα παράκια

Ψαροπούλες σπαρμένες στ' ἀκρογιάλια
καρτεροῦν τοὺς μικροὺς παράδες ἀπ' τὰ
ξένα.

"Αχ ! κι' οἱ μικροὶ παράδες καρτεροῦνε
τὸν γλυκὸ νόστο. Κι' ὅλο ἐκεῖ ἀγναντεύουν

στὰ μικρὰ λιμανάκια τῆς πατρίδας
μὲ τὸ μικρὸ καράβι τους νὰ ράξουν.

Μὰ ἢ θάλασσα ἐτάραξε τοὺς δρόμους τῶν
κι' ἀπόσβυσε τὸ μονοπάτι τους τὸ κῦμα.

Πῶς νὰ τὸ βρεῖ κανεὶς τὸ ἀχνὸ τὸ μονοπάτι
μὲς στὶς χιλιάδες δρόμους, μὲς στὸ σάλο,

μὲ τὸ μονόξυλό του νὰ γυρίσει
στὸ γαλανὸ λιμανάκι τῆς πατρίδας ;

Πῶς νὰ τὸ βρεῖ κανεὶς τὸ ἀχνὸ τὸ μονο-
πάτι,

ποὺ τ' αὐλακώνει μόνο μὲ τὴ μνήμη
στὶς ἀπέραντες θάλασσες τοῦ κόσμου;

ΔΙΑΛΕΧΤΗ ΖΕΥΓΩΛΗ-ΓΛΕΖΟΥ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ Κ' ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Ο ΓΥΡΙΣΜΟΣ

“Ολοι, λοιπόν, πάλι ἐδῶ. Κι ἂν ἔχουν καθυστερήσει μερικοί, σὲ λίγο ἐδῶ θὰ εἶναι κι αὐτοί. Σὲ κάθε σπίτι κ' ἕνας γυρισμός. Ἀλλὰ καὶ σὲ κάθε γραφεῖο, σὲ κάθε χώρο ἐργασίας, σὲ κάθε καρέκλα πού ἔμεινε ἄδεια πολλὲς ἢ λίγες καλοκαιρινὲς ἡμέρες. Κ' ἔπειτα πόσοι ἄλλοι γυρισμοὶ σὲ ὥρες πού δὲν εἶναι τοῦ μόχθου, τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς σιωπῆς, σὲ συντροφίες πού μεγάλοι ἀπόλαυση ἔχουν τῇ φλυαρίᾳ, σὲ ἄλλες, καθημερινές, ταχτικὲς συναντήσεις, πού αὐστηρὰ κρατοῦν τὸν τόνο τῆς ἀθόρυβης χαρᾶς πλᾶι σ' ἕνα φλυτζάνι καφὲ καὶ σιγά-σιγά, μέσα στοὺς ἀτέλειωτους χειμῶνες, γίνονται ρυθμὸς ζωῆς; Κι ἀκόμα, ὁ δραματικὸς ἐκεῖνος γυρισμὸς στὸ μέτρημα τῶν βημάτων : κάθε μέρα στὸ ἴδιο πεζοδρόμιο, στὸν ἴδιον δρόμο, στὸ ἴδιο τράμ, στὸ ἴδιο αὐτοκίνητο, στὰ ἴδια βήματα, πάντα ὅμοια, ποτὲ περισσότερα, ποτὲ λιγότερα, ἀπὸ τὸ σπίτι στη δουλειά, ἀπὸ τὸ γραφεῖο στὸ κοσμικὸ κέντρο, ἀπὸ τὸ δεῖπνο στὸ θέατρο ἢ στὸν κινηματογράφο. Εἶναι πολλοὶ οἱ ὀρισμοὶ τοῦ φθινόπωρου καὶ τοῦ χειμῶνα. Ὅσοι καὶ οἱ ποιητές, ὅσοι καὶ οἱ παραμυθιάδες. Ἀν λέγαμε ὅμως ὅτι φθινόπωρο εἶναι ἡ ἀριθμητικὴ τῶν βημάτων, θαρρῶ πὼς θὰ δίναμε ἀκόμα ἕναν ὀρισμὸ, πού θὰ εἶναι ἴσως ὁ πεζότερος ὅχι ὅμως κι ὁ πιὸ ἄσχετος μὲ τὰ πράγματα.

Ἀλλὰ γιατί προχωροῦμε στὸ τέλος, γιατί βιαζόμαστε νὰ φτάσουμε στὸν ὀρισμὸ, ἀφοῦ ἔχουμε ν' ἀκούσουμε τόσα ἄλλα, πολλὰ ἄλλα, ὅσα τουλάχιστον καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς πολιτείας πού γύρισαν καὶ ὀλοένα γυρίζουν ἀπὸ τὴν ἀκρογιαλιά, ἀπὸ τὴν πλαγιά, ἀπὸ τὴν κορυφή, ἀπὸ τὸ δάσος, ἀπὸ

τὸ νησί;

Ἄλλος μᾶς φέρνει τὴν ἀρμύρα τῆς θάλασσας καὶ τὰ παιχνίδια τοῦ ἀφροῦ της, ἄλλος νιώθει ἀκόμα δίπλα του τὸ πλατάνι ἢ τὸν ἔλατο, ἄλλος ἐξακολουθεῖ ν' ἀκούει τὴ βρύση πού τοῦ ἔλεγε ἀτέλειωτες ἱστορίες τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου, ἄλλος κρατάει στὰ μάτια του τὰ χρώματα μιᾶς παλέττας πού ἦταν καὶ σπάταλη καὶ τολμηρὴ σὲ πρωτοτυπίες καὶ ἀντάρτισα κ' ἔγραφε τὸ πρωὶ δικούς της νόμους ἀρμονίας καὶ τὸ δειλινὸ τοὺς ἔσβηνε μὲ ἄλλους. Καὶ τί δὲν ἔφτασε στὴν πολιτεία καὶ δὲν ἀγωνίζεται νὰ μείνει, νὰ διατηρηθεῖ, ἀπὸ τὸ ροδαλὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἡλιοκαμένο κορμὶ ὡς τὴν ἀνάμνηση τῆς καλοκαιρινῆς περιπέτειας, κι ἀπὸ τὴ χαρούμενη φωνὴ ὡς τοὺς ἀπλοὺς τρόπους τῆς ἐξοχῆς πού βγάζουν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὰ βάναισα καὶ τόσο ἀνώφελα δεσμά!

Θὰ μᾶς ἔβρισκε τὸ ἄλλο καλοκαίρι, ἂν εἶχαμε τὴν ὑπομονὴ νὰ μάθουμε τί ἔφεραν ἀπὸ τὸ βουνὸ καὶ τ' ἀκρογιαλὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς πολιτείας. Πότε ὅμως θ' ἀκούσουμε καὶ τί ἄφησαν; Καὶ ποιὸς θὰ μᾶς τὸ πεῖ; Ἐνα παλλικάρι, πού τὸ κορμὶ του ἦταν σπαθὶ καὶ ἡ ματιὰ του φλόγα, κ' ἐγὼ δὲν ξαίρω πὼς μ' ἔκαμε ν' ἀνατριχιάσω, ὅταν διαλαλοῦσε αὐτὸν τὸν ἀπολογισμὸ τῆς χαρᾶς. Καὶ μιὰ κοπέλλα, πού τίποτα δὲν εἶχε νὰ ζηλέψει, μ' ἔριξε σὲ πικροὺς λογισμοὺς μὲ τὴ φωνή της, πού ἦταν ἡ φωνὴ τῆς εὐτυχίας. Σκέφτηκε τὸ παλλικάρι, σκέφτηκε ἡ κοπελλιὰ, τί ἄφησαν στὸ βουνό, τί ἄφησαν στ' ἀκρογιαλὶ; Καὶ θαρροῦν πὼς θὰ τὸ ξαναβροῦν, τὸ ἄλλο καλοκαίρι, τὸ ἴδιο, ἀκριβῶς τὸ ἴδιο;

Ένας χειμώνας, θὰ πῆτε, εἶν' αὐτὸς ποὺ
θ' ἄρθῃ. Θὰ περάσῃ, τί μπορεῖ νὰ κάμῃ ἔ-
νας χειμώνας, ὅποιος χειμώνας! Τὸ παλλι-
κάρι κ' ἡ κοπελλιὰ θὰ γελάσουν, δὲ θὰ
καταλάβουν τίποτα, δὲ θὰ ὑποπτευθοῦν
τίποτα. Μὰ τ' ἀκρογιάλι ἢ τὸ βουνό, ποὺ
θὰ τοὺς δεχτεῖ τ' ἄλλο καλοκαίρι, πόσο
εὐκόλα θὰ τοὺς τὸ πεῖ μόλις τοὺς δεῖ, μό-
λις νιώσῃ τὸν παλμὸ στὸ αἷμα τους.

Κι ἀκόμα πιὸ εὐκόλα θὰ τὸ πεῖ στὸν κου-
ρασμένο ἄντρα καὶ στὴν ὥριμη γυναῖκα
ἔπειτ' ἀπὸ ἕναν χειμώνα, ἔστω κ' ἔπειτ' ἀ-
πὸ ἕνα μόνο χειμώνα.

Ἄς τελειώνει, λοιπόν, γρήγορα αὐτὸς ὁ
ἀπολογισμὸς τῆς χαρᾶς. Κι ἄς μὴν προφτά-
σῃ ἄλλος κανεὶς νὰ ρωτήσῃ τοὺς εὐτυχεῖς
τί ἄφησαν στὸ κύμα, τί ἄφησαν στὸ δάσος,
τί ἄφησαν στὸ βουνό.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΕΠ' ΚΑΙΡΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

ΟΙ ΣΕΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ

Στὰ 1886 ποὺ ἔγιναν οἱ μεγάλοι σεισμοὶ στὴ Μεσσηνίᾳ τῆς Σικελίας, ἡ «Ἀκρόπολις»
ἀφιέρωσε ἕνα ἑκτακτὸ φύλλο στὰ θύματα καὶ ζήτησε νὰ γράψουν ὅλοι οἱ τότε ἀριστεῖς
τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ὁ Λασκαράτος ἔστειλε τὸ σονέττο ποὺ ἀκο-
λουθεῖ.

Η "ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ,"

Σεῖριτε στίχοι μου. Δὲν εἶν' κατασχύνῃ,
Διακονέψτε καὶ σεῖς καμμιὰ δεκάρα
Ἀπὸ τῆ σπλαχνικῇ νοημοσύνῃ,
ποὺ βέβαια θὰν αἰσθάνθηκε τρομάρα.

Στὸ ξαφνικό, καὶ στὴ μεγάλη δδύνῃ
Τοῦ φρικτῶδῃ σεισμοῦ καὶ στὴ λαχτάρα.
Δύστηχοι ! Τί νυχτιά γιὰ σᾶς ἔκείνη !...
Τί φρίκη ! Τί ἀπορροπία ! Τί ἀραχνιασμάρα !

Καὶ ποιά βοήθεια ἤθελε μπορέσει
Ν' ἀνακουφίσῃ τὰ ὑποφέσματά σας ;
Στις ἀγκάλες σας ποιοὺς θὰ ξαναθέσῃ

Τὰ πλακωμένα δύστηχα παιδιὰ σας ;...
Ἄ ! Δὲ μένει παρὰ νὰ σᾶς εἰποῦμε
Πῶς ὥς κι' ἐμεῖς στὸν πόνο σας πονοῦμε...

ΑΝΔΡ. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ

ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ο

ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

I α

(Λ)

(Καμπάνες λυπητερες, βουη λαου, μακριάθε, κανονιες και νταούλια. 'Αξαφνα σιγη. Μακρινη φωνη νυχτοφύλακα: «Μεσάνυχτα! Σώσον, Κύριε, τὸν λαόν σου!»
 Ακούγεται λαος που καταφτάνει: «Βάρδια φανάει! «Σφαλλήχτε τις πόρτες του ιερὸν Παλατιον· έρχεται ο λαος!»

Ξανακούγεται, πιο κοντα τώρα η φωνή: «Μεσάνυχτα! Σώσον, Κύριε, τὸν λαόν σου!»

Ανοίγει η αβλαία: Πλατεία του Παλατιου· στριβόδοξα η αβλαία Σοφία· καταφτάνουν απανωτα κύματα λαου. Μπροστα ο στρατηλάτης· αριστερά του είναι χτυπάει νταούλι πένθιμα. Οι μεγάλες πόρτες του Παλατιου υπαλκνουν· βροντίζουν·

Α' ΓΕΡΟΣ Ω Στρατηλάτισα του γένους των Ελλήνων, Παναγία Πολίτισα, ζώσε τ' άρματα· θύκσου απάνω! Λοπήσου το λαό σου· λυπήσου, Μάνα, το φως που θα του κείθει. Βόθηθας να μπδύει στο Παλάτι, να βρούμε το βασίλει· να του πούμε τον πόνου σου, τον πόνου μας, να διώξει τους Φράγκους, Παναγιά μου, να σωθούμε.

(Έρχεται ο β' γέρος, κάνει νόημα προς τα αριστερά. Φωνές: «Σωπάστε! Σωπάστε ν' α-

Β' ΓΕΡΟΣ Αι πρωτογέρε, τι απλόνεις τα χερία και την παροκαλιάς, Δε σηκώνιετα, δε θέλει να πάρει τ' άρματα, κάθεται στο κονίωμα της και κλαίει.

θαρείς βγήκαν οι Τούρκοι για παιδομάζα· και βρήγαν το μωρό στον κόρφο της, μην της το πάρουν, και κλαίει.

Α' ΓΕΡΟΣ Γιατί, γιατί, τι σου πταίσαμε, Παναγία, παρ' τ' άρματα, Δε βλέπεις, δεν ακούς, κοίμούνται οι παργιοί σου, ξεδιχίζεται η στολή σου, απλώσε απάνω σου ο Τούρκος το χέρι και σε βώνει!

Β' ΓΕΡΟΣ Σηκόσου απάνω, ακού τα λαβάρια που φωνάζει! Δε θέμε παλιό! — Δε θέμε τους Φράγκους! — Δε θέμε τους αρχόντους!

— Δε θέμε τίποτα· πεινούμε!

- Β' ΓΕΡΟΣ** Πήγαμε στο Μοναστήρι σου, Κυράμου, να σε ντύσουμε τη μεγάλη πολεμική σου αρμάτα,
να μπεις μπροστα, ν' ανέβεις στους πύργους, να σκύψεις, να φυσήξεις, στάχτη και κουρνιαχτος να γίνουν Φράγχοι κι Αγαρηνοί!
Μα ως έγειρε ο πιστος αγωγιάτης σου, ο Πυροδάτης, να σε πάρει στην αγκαλιά του, έσυρες φωνη, Μάνα, έσυρες φωνη και ξέσπασες σε θρήνο!
- ΛΑΟΣ** Η Παναγια κλαίει· χαθήκαμε!
- Β' ΓΕΡΟΣ** Κι ο Πυροδάτης, ως ν' ακούσει το θρήνο της Παναγιας, σάστισε, πήρε να χορεύει απο την τρομάρα του,
άρπαξε ένα δαδλο αναμένο, έπιασε τα στενορόμια και κράζει
πάλι στον αγέρα
τους αρχάγγελους της Αποκάλυψης!
Κύριε, έλέησον! Κύριε, έλέησον!
- ΛΑΟΣ** Σωπάτε· χτύπα εσυ το τούμπανο να σωπάσουν: Σηκώνει ο Πρωτόγερος τα χέρια του, δέεται!

(Χτυπάει το τούμπανο, ησυχία).

- Α' ΓΕΡΟΣ** Ω Παντοδύναμε, φωνάζω, επάκουσέμε!
Συ που κρατας τη Γης μεσ' στις βαθειες παλάμες,
σα μια φωλια γεμάτη αβγα και τη ζεσταίνεις,
κι ως ζωντανά νερά κυλουν οι λογισμοί σου
στα χώματα, στις πέτρες, στις καρδιες, αχ, βόηθα
κ' έφτασε πια στον άπατο γκρεμο η ψυχή μας!
Λυπήσου μας, Χριστε, και πέψεμας στην άγρια
γεμάτη πέτρες τούτη γης, να περπατήσει
με τ' απαλά λιγνά ποδάριά σου το θάμα.
Έστρεψες πέρα με θυμο το πρόσωπό σου
κ' έσυρε η Πόλη η Βασιλέβουσα μεγάλη
κραδγή και τρόμαξε, σκοτείνιασε η ψυχή μας·
τιμη, αρετη και φως εσβύσαν απ' τον κόσμο,
χαθήκαμε· μα φτάνει, φτάνει πια, Χριστέμου!
Παράσφιξε η θελεια και πνίγει το λαιμό μας·
κι ως στεναγμος πα στ' ακραχείλιαμας κρεμάστη
χλομη και τρέμει μεσ' στον άνεμο η ψυχή μας.
Δε βλέπεις, Θεέμου, δεν ακους; το χέρι σου άπλωσε:
η Πόλη κάθεται στα πόδια σου και κλαίει.
(έρχεται κατατρομαγμένος).
- Γ' ΓΕΡΟΣ** Ο τρίτος γέροντας, νάτος! Σκοντάφτει, παραπατάει, μαντάτο φοβερό μας φέρνει.
- ΛΑΟΣ**
- Γ' ΓΕΡΟΣ** Παιδιά μου, ένα χέρι πρόβαλε απο το φεγγίτη...
- ΛΑΟΣ** Ποιό φεγγίτη;
- Γ' ΓΕΡΟΣ** Απ' το κελί του Ηγούμενου της Παναγιας και κρέμασε γραφη,
με κοκίνα γράματα σα φλόγες,
απάνω απο τα κεφάλια μας!
- Α' ΓΕΡΟΣ** Θάνατι το θέλημα του Θεού· μιλάει ο Θεός με φλόγες! Πού 'ναι η γραφη;
- Γ' ΓΕΡΟΣ** Περγούσε ο μέγας δούκας Νοταρας, την άρπαξε, την ανάγνωσε βουδος, τη ζούληξε μανιασμένος στη φούχτα του κ' έρχεται...
- Έρχεται και πίσω του κοπάδι βουδάλια ο λαός και μουγκρίζει.
Νάτος· νάτος! κάντε τόπο!

(Προβαίνει ὁ μέγας δούκας Νοταρας ισαλακώνοντας με μάνητα στη φούχτατου τη γραφή).

Β' ΓΕΡΟΣ Μεγάλε δούκα Νοταρα, κόρακα κρατας γιά περιστέρι; ἀνοίξε τη φούχτα-
σου· λυπήθηκε ὁ Θεὸς το λαότου;

ΝΟΤΑΡΑΣ Ποιὸς ξέρει γράματα; Νάρθει να το αναγνώσει!

ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΙ Ἐγώ!

ΝΟΤΑΡΑΣ Πάρτο· βάλε μετάνια· κάμε το σταβρόσου!

Η ΒΑΡΔΙΑ Ο μέγας δούκας Νοταρας· ἀνοίχτε τις πόρτες!

(Ανοίγουν οὖν πόρτες, μπαίνει ὁ Νοταρας).

ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΙ (βάζει μετάνια, κάνει το σταβρότου, φιλάει τη γραφή, αναγνώθει).

Ω δύστυχοι Ρωμαῖοι...

ΛΑΟΣ Πιο δυνατά! — Πιο δυνατά· δεν ακούμε!

Α' ΓΕΡΟΣ Ἀνέδα στο πατάρι· ὁ Θεὸς μιλάει με το στόμα του ἁγίου Ἡγούμενου,
ησυχία!

Οὖν τρεῖς γερόντοι, α', β', γ', μπροστα ἀπο το καλογεράκι, ἀκουμπουν σι' ἀψηλα
ραβδιάτους).

ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΙ (αναγνώθει):

«Ω δύστυχοι Ρωμαῖοι, φωνάζω, ἀκούσετέμε!

Κατέθηκε ὁ Θεὸς ἀπόψε στο κελίμου,

κρατοῦσε ἓνα φτερο ἀπ' του αρχάγγελου Μιχαήλ

τη φτέρουγα, κι ὀρθο με ὀργη στα δάχτυλάμου

το σφήνωσε κι ἀκούστηκε βροντη ἡ φωνήτου:

«Γράφε!»

ΛΑΟΣ Κύριε, ἐλέησον! Κύριε, ἐλέησον!

ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΙ Σπλαχνίσουτη την Πόλη, Κύριε, του φώναξα,
σπλαχνίσουτη την Πόρνη, Κύριε, που τ' ἀνάσκελα
γυμνῇ στο Βόσπορο, γελάει παραδομένη

στη λάβραν ἀγκαλία του ἀντίχριστου του Φράγκου!»

ΛΑΟΣ Ἥμαρτον! Ἥμαρτον! — Δε φταίμε εμεῖς, Κύριε, δε φταίμε!

Ὁ βασιλιάς ὁ Κωνσταντῖνος μας πούλησε στον Πάπα!

Α' ΓΕΡΟΣ Κι ὁ Θεὸς, λέγε, ἀναγνώστη, τί του ἀποκρίθη;

ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΙ «Σφάλνα το στόμα σου, καλόγερε, και γράφε:

Εἶμαι ὁ Θεὸς, ὁ προύντζος ὁ σκληρός, κι ἀπάνωμου
σχύψε κι ἀνάγνωσε τί χάραξε ὁ θυμόςμου:

«Ω Πόλη Πόρνη Βασιλέβουσα, θ' ἀπλόσω

το χέρι, τα χρυσάσου ρούχα να ξεσκίσω

τα πόδιασου τα μαλακα θα τα αιματόσω

στης εξορίας και στης σκλαβίας τις πέτρες· κι ὅλες

θα ξεσκεπάσω τις ντροπέςσου, ὦ κομπεμένη!

Ἐσκυψα ἐγώ στη γῆς και διάλεξα τον πιο

βαρβάτο ἀνατολίτη, σου τον φέρνω, πάρ' τον·

βαρεία δικιάμου προσταγή κρατάει, ν' ἀλέσει

γυναίκες κι ἄντρες στο χερόμυλο και σκόνῃ

φιλή να κοπανίσει στο γουδι τα σπίτια,

τις ἐκκλησίες και τα μουράγια και ν' ἀνάψει

με τα κόνισματα τ' ἀδιάντροπα λουτράσας!

Πέρα το πρόσωπόμου ἀπόστρεψα με φρίκη·

πια δε σε θέλω.»

ΛΑΟΣ Κύριε, ἐλέησον! Κύριε, ἐλέησον!

ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΙ «Πέρα το πρόσωπόμου ἀπόστρεψα με φρίκη·
πια δε σε θέλω,

σκύλα, γιατί στο σπίτιμου έμπασες τους Φράγκους!»

(Ακούγονται σάλπιγγες· προβαίνουν ο στρατηγος Γιουσινιάνης κι ο καρδινάλης Ισίδωρος· μπροστάτους τρέχουν δούλοι με δαδια αναμένα).

Η ΒΑΡΔΙΑ Ο στρατηγος Γιουσινιάνης κι ο καρδινάλης Ισίδωρος· ανοίχτε!
ΛΑΟΣ Οι Φράγκοι! Στ' όνομα του Χριστου, απάνωτους, αδέρφια·
 θάνατος! Μας πούλησε ο βασιλιάς στους Φράγκους, θάνατος!
 —Θάνατος! Θάνατος!

(Χυμουν απάνω τους· ο Γιουσινιάνης, αμίλητος, τραβάει το σπαθι. Ο άρχοντας Καρυστινος, θεόρατος γέροντας, καταφιάνει όλος θυμο· σέρνει άγρια φωνη, όλοι σιρφέρουνται τρομαγμένοι, τον βλέπουν και πισωδρομουν.)

Α' ΓΕΡΟΣ Ο άρχοντας Καρυστινος με το βαρίτου απελατίκι!
ΚΑΡΥΣΤΙΝΟΣ Κάτω τα χέρια! Έχει κεφαλη ο λαος τους αρχόντους· έχουν
 κεφαλη οι αρχόντοι το Θεο· ακούτε κ' υπακούτε!
 Ανοίχτε τις πόρτες! Σύναξη έχουμε απόψε μέσα στο Παλάτι,
 κρέμεται στο λαιμόμας η Πόλη· εμεις, οι αρχόντοι,
 θα δόσουμε λόγο στο Θεο· αναμερίστε!
 (Στο Γιουσινιάνη και στον Καρδινάλη). Συντρόφοι, ελάτε!

(Ανοίγουν οι παλατιανες πόρτες, ο λαος βουβος, αναμερίζει· προχωρουν οι τρεις, ο Καρυστινος στη μέση, ακουμπώντας τα χέρια στους ώμους των δυο· μπαίνουν, σφαλνουν οι πόρτες).

Β' ΓΕΡΟΣ (στον α'). Έχουμε βοηθόμας και σκεπο την Παναγια· πρωτόγερε,
 γιατί δεν του αντιμίλησες;

Α' ΓΕΡΟΣ Ξεχνας ποιός είναι; φοβήθηκα.

Γ' ΓΕΡΟΣ Εγω ήθελα να φωνάξω: Φωνη λαου, φωνη Θεου! μα κόλησε η γλώσσα·
 μου στο λαρύγγι.

(Ακούγεται μακρια κραβγη, ουρλιαχτο σαν τσακάλι).

ΛΑΟΣ (κατατρομαγμένος). Ο Πυροδάτης!

ΚΡΑΒΓΗ ΠΥ- Έφτασε, έφτασε, έφτασε ο πρώτος αρχάγγελος της Αποκάλυψης,
ΡΟΒΑΤΗ ο Πόλεμος!

Α' ΓΕΡΟΣ Μην τον ακούτε, παιδιάμου· του πήρε ο Θεος το νου και τούβαλε στο κε-
 φάλι ένα κοράκι!

Β' ΓΕΡΟΣ Αχ, λίγο πριν πλακώσει ο χαλασμός, κόρακας γίνεται ο Θεος και φωνάζει!

(Φαίνεται μακριάθε ο Πυροβάτης).

Α' ΓΕΡΟΣ Νάτος, ο Πυροδάτης, με το μάδρο ράσο, με τά κόκινα γένια!
 Φωτιες πατάει και διαλαλάει τις φριχτέςτουπραμάτιες: τη σφαγη, τη δι-
 χόνοια και το θάνατο!

Β' ΓΕΡΟΣ Τον είδα να χορέδει προχτες, του Αγίου Κωσταντίνου, απάνω στ' ανα-
 μένα κάρβουνα και τον φοβήθηκα·
 κρατούσε σφιχτα στην αγκαλιάτου την Παναγιάμας την Πολίτισα,
 κ' έψελνε και γελούσε
 και σφύριζε!

ΚΡΑΒΓΗ ΠΥ- Έφτασε, έφτασε, έφτασε ο δέφτερος αρχάγγελος της Αποκάλυψης.
ΡΟΒΑΤΗ Ο Αδερφοφας με τα μεγάλα σκυλόδοντα!

(καταφιάνει ωστόσο ο Πυροβάτης).

Γ' ΓΕΡΟΣ Αλαφρόησκιоте δούλε του Θεου, περμάζοξε το νου άπ' τον ουρανο·
 κατέδα στη γης!

ΣΟΛΛ

ΑΠΟΛΛΑΧ

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ (γελώντας σαρκαστικά και χορεύοντας).

Ἐφτασε, ἔφτασε, ἔφτασε ὁ τρίτος ἀρχάγγελος τῆς Ἀποκάλυψης...

(ὁ λαὸς πέφτει ἀπάνωτου, δὲν τὸν ἀφηνεὶ νὰ τελειώσει).

ΛΑΟΣ

Σώπα! Σώπα! Φράχτου τὸ στόμα!

(κατασκορπίζουν τρομαγμένοι).

ΛΑΟΣ

Ἀδέρφια, νὰ φύγουμε! — Πού νὰ πάμε; πιαστήκαμε μέσα στὰ δίχτυα τοῦ Θεοῦ! — Ἐφραξαν ολόυθε οἱ δρόμοι: οἱ Τούρκοι κρατοῦν τὴ στερία, οἱ Φράγκοι τὴ θάλασσα, κ' οἱ μάδροι ἀρχάγγελοι τὸν ἀγέρα!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Αἰ, αἰ, αἰ, κοπάδια τοῦ κυρ Χάροντα, πού πάτε;

Ἐφτασε ἡ Δεφτέρα Παρουσία!

Χτύπησε τὰ παλαμάκια τοῦ ὁ Θεὸς, διαλύνεται ἡ παράσταση τοῦ κόσμου· χαρτῖα, κουρέλια, μπογιές καὶ σάρκες, διασκορπιστεῖτε· πήρε τέλος τὸ πανηγύρι, μαζέψτε τὶς ταπεινές, φτηνές πρᾶματιες σας, τὶς φαντασίες, τὶς ἀρετές, τοὺς ὅρκους καὶ τὰ παχιά σας λόγια· βγάλτε τὶς μάσκες, θεατρίνοι, τὰ ψέφτικα γένια, τὰ ψέφτικα δόντια, τὰ ψέφτικα μάτια, τὰ ψέφτικα μυαλά, νὰ φανεῖ τὸ ἀληθινό σας πρόσωπο, τὸ χῶμα!

Ἐφτασε, ἔφτασε ἡ Δεφτέρα Παρουσία!

Κατέβηκαν στὴν πόλιν τοῦ Κωνσταντίνου οἱ τρεῖς μεγάλοι ἀρχάγγελοι!

Κύριε, ἐλέησον! Κύριε, ἐλέησον!

ΛΑΟΣ

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Σιχάθηκα ἀρχόντους καὶ λαὸ, φωνάζει ὁ Θεός·

παράφαγαν, παραξεφάντοσαν οἱ ἀρχόντοι καὶ δὲν ντρέπονται·

παραπείνασε ὁ λαὸς καὶ δὲ σηκόνεται νὰ διαγουμεῖσαι τὰ φορτομένα κελά-
ριασας, ἀρχόντοι, καὶ τὰ κρεβάτιασας καὶ τὰ λουτράσας, φοδᾶται·

μα ἐγὼ, φωνάζει ὁ Θεός, ὅμοια μισῶ τὴν ἀδικία καὶ τὸ φόβο

καὶ ρήχνω σὲ ἀλάκαιρη τὴν Πόλιν ἀναμένο δαβλο
τὸ θυμόμου!

(ρῆχνει τὸν ἀναμένο δαβλο ποὺ κρατᾷ στο πλῆθος),

Αἰ, στάχτες καὶ κάρβουνα καὶ χῶματα, Πολίτες καὶ Πολίτισες

καλῶς σας βρήκα!

(Περνάει ἕνας ἀρματομένος τρέχοντας· ὁ Πυροβάτης τὸν ἀδράχνει ἀπὸ τὸ μπράτσο).

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Αἰ σὺ, παληκαράμου, με τὴ διχτάτη ἀρμάτα, ποῖν ἀρχάγγελο ἀπὸ τοὺς
τρεῖς, δὲ μου λες, χοίμας νὰ σκοτώσεις;

Στάσου, καλε, νὰ σὲ καμαρῶσουμε!

ΠΟΛΕΜΙΣΤ. Μὴ με κρατᾷς, δαιμονισμένε· τρέχω στοὺς πύργους γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ
Χριστοῦ νὰ πολεμήσω·

κουράγιο, ἀδέρφια, στ' ἄρματα, παιδία, νὰ σώσουμε τὴν Πόλιν!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ ὦχω! καμαρόστε τὸν ἀρματομένον ἀστακὸ, ποὺ χύνεται με τὸ σπαθᾷκτου
τὸν Παντοκράτορα νὰ πολεμήσει!

Μὰ δὲ θωρᾷς; μὰ δὲν ἀκουῖς; δὲν οσμίζεσαι τὴν πυρκαγιά καὶ τὴ σφαγὴ
καὶ τὰ φοφίμια στὸν ἀγέρα;

Εἶταν μὴ φορᾷς κ' ἕναν καιρὸ — κόκινη κλωστή δεμένη στὴν ἀνέμη τυλι-
μένη — εἶταν μὴ φορᾷς κ' ἕναν καιρὸ ἡ Πόλιν...

ΠΟΛΕΜΙΣΤ. (με τρομὸ). Εἶταν; εἶταν; δὲν εἶναι πια;

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Εἶταν, εἶταν, φέβγα! (φέβγει ὁ Πολεμιστὴς με κομένα γόνατα).

Κακόμοιρα ἀνθρωπάκια! Ἄν ὁ Θεὸς γραφτόμας ἔχει νὰ σωθοῦμε γιὰ νὰ
πολεμάς; Κι ἂν πάλι γραφτο μᾶς ἔχει νὰ χαθοῦμε, γιὰ νὰ πολεμάς;

(Περνάει μὴ ἀρχοντοπούλα καὶ πίσω ἡ βᾶγια τῆς· ὁ Πυροβάτης τὴ χαιρετᾷ με σαρ-
καστικὴν ἐβγένεια).

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Ἀρχοντοπούλαμου, σε ποῖό καρτέρι πας της ερωτίας και μοσχομύρισε ὅλη η στράτα ;

ΒΑΓΙΑ Εἶναι ἀρχόντισσα μεγάλη· μην την ἀγγίζεις !

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ (περνελαχτα). Σκύβω και σε προσκυνῶ, « ἀρχόντισσα μεγάλη »· μαργαριτάρια, χοντρα σα δάκρια, ξεχωρίζω στο λαιμόσου, σαν του κοράκου τα φτερά τριζοκοπούν τ' ἀκριβὰ μεταξοτάσου, κι ἀδῆγην ἀδῆγην μας παρεχύθηκες με ὅλα τ' ἀρώματα της Ἀραπίας, αἶντε, με την ἐφκήμου, φίλα και ξαναφίλα τον ἀγαπητικό προτου να σαπίσει το στόμασου·

τρέχα, γοργοθάνάτημου, να προφτάσεις ! (τη σπρώχνει).

ΒΑΓΙΑ Μην την ἀγγίζεις, σου λέω, την Κυράμου· εἶναι η κόρη του ἀρχόντου Νοταρα, του μεγάλου δούκα !

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Του ἀρχόντου Νοταρα του μεγάλου δούκα ! Παραμεγάλωσε, θάρω, ο δούκαςου, κυρα Παραμάναμου, περνάει το μέτρο, ἔφτασε ἀπόψε η μοίρα και μετράει· ἓνα κεφάλι περισέδει κι ἀρπάξε το σπαθίτης να τον ισιώσει !

(Σπρώχνει την κοπέλα).

Ἄϊντε, κοπέλαμου, τρέχα στο φιλι· τρέχα γρήγορα, δυστυχισμένη, να προφτάσεις !

(ἓνας παχης, σπανος, σα μουνούχος, περνάει ασκοφουσώντας).

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Αἰ συ, χοντρομπαλα, πού τόβαλες με τέτια βιάση και καταχτυπας τα τσόκαρα στις πετρες ; Τί δουλειὰ κάνεις, δε μου λες ;

ΛΟΥΤΡΑΡΗΣ Λουτράρης.

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Τί ; Τί ; για ξαναπέστο ;

ΛΟΥΤΡΑΡΗΣ Συμπάθαμε, ασκητη, λουτράρης.

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ (πέφτει στην ἀγκαλιάτου). Εσένα, ἀδερφε, ζητούσα ὅλη ετούτη τη νύχτα· καλώστον !

Τρέχα να ρήξεις στη φωτια τους θρόνους και τα πλούσια μεταξωτά που εστόλιζαν τις κυράδες, τις αλοιφες, τις μυρωδιες και τα φκιασίδιατους

και να ζεστάνεις ἓνα ποταμο να πλύνεις, λουτράρημου, το πολυφιλημένο, το ἀπέραντο κορμι της Πόλης.

Πλύνε τις ἐκκλησιες, τα σπίτια, τις πλατείες, πλύνε και την ντροπή, την ἀρετη και τους παμπάλαιους νόμους, βάλτους καθαρά πουκάμισα, να σταβουν, χωρις να βρωμουν, ὀμπρος ἀπο το Ἅγιο Βῆμα του Θεου· κοντέβει πια να ξημερώσει, ἀρχισε το ψυχοματητο· λυπήσουτους, λουτράρη μου, και τρέχα !

(του δίνει μια σπρωξια, τον διώχνει).

Και σεις, ετοιμοθάνατοίμου ἀρσενικοι και θηλυκοι, ἐμπάτε και σεις στο λουτρο, λουστεῖτε· χύστε καφτο νερο στις βρώμεσας, πάρτε τις ξύστρες, να ξύσετε ἀποπάνωσας τα λεπια της ἀμαρτίας· ὅποιος φίλησε, θα βγάλει φάγουσα στα χεῖλια· ὅποιος γέλασε, θα σαπίσει ο λαιμόστου· κι ὅποιος προσκύνησε το σατανα τον πάπα...

(καταφτάνει λαος λαχανιασμένος).

ΛΑΟΣ

Χαρα, χαρά μεγάλη, ἀδέρφια ! Σηκόθηκε, ἀρματόθηκε η Παναγιάμας,

κ' ἔρχεται! — Ἐρχεται! — Ἐρχεται! — Ἐρχεται!

Α' ΓΕΡΟΣ
ΛΑΟΣ

Πῶς ἔγινε το θάμα; Μας λυπήθηκε ἡ Χάρητης;
Μάνα, τῆς φώναξε ὁ Ἠγούμενος, Μάνα, σήκω νὰ διώξουμε τοὺς Φράγκους!
Κι ὡς νὰ το ἀκούσει ἡ Κυρά, πέταξε φτερά κι ἀνέβηκε μονάχητης, κα-
μαρωτῇ σαν περιστέρα, στὶς ἀγκαλίες τῶν ἀντρῶν.

ΛΑΟΣ
Β' ΓΕΡΟΣ

Ἐρχεται! ἔρχεται! καὶ πίσωτῃς ὁ λαὸς λιτανεῖα!
Ψέλνουν, γυναῖκες κι ἄντρες, τὸ μέγα πολεμικὸ τροπάριτῃς
«Τῇ ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια...»

Γ' ΓΕΡΟΣ

Αἰῶνες τὸ ψέλναν οἱ πατέρεςμας, αἰῶνες θὰ το ψέλνουν τὰ παιδιάμας,
πάμε νὰ σμίξουμε κ' εμεῖς, ἀδέρφια, τῇ φωνήμας με τοὺς αἰῶνες!

(Ακούγεται μακριάθε: «Τῇ ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια...» Τρέχουν ψέλνοντας
κατὰ τὴ λιτανεῖα· ἡ πλατεῖα ἀδιάζει· μένει ὁ Πυροβάτης μόνος!).

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Κακόμοιρα ἀνθρωπάκια! Ἐφτασε, ἔφτασε, ἔφτασε ὁ τρίτος ἀρχάγγελος
τῆς Αποκάλυψης
ὁ Θάνατος!

ΙΒ

Μεγάλῃ αἰθουσᾷ τοῦ θρόνου· πίσω ἀπὸ τὸ θρόνο μέγας ψηφιδωτὸς Χριστὸς, ἀγριὸς,
δίπλατον ἡ Παναγία δεόμενη. Τριγύρα ψηφιδωτὰ οἱ μεγάλοι αἰτοκράτορες τοῦ Βυζαν-
τίου. Παχία παραπεισμάτα, «βῆλα», ἀντὶ γιὰ πόρτες, με κενημένους δικέφαλους ἀη-
τούς. Πολυκάντηλα ἀναμένα. Ὅταν ἀνοίγει ἡ ἀβλαβὰ ὅλοι, ὁ μέγας δούκας Νοταρὰς,
ὁ Καρυστινὸς, ὁ Γιουστινιάνης, ὁ Καρδινάλης Ισίδωρος, πετιοῦνται ἀπάνω, ἀγριεμένοι·
στο θρόνο χλομὸς, θλιμένος, ἀκίνητος, ὁ Κωνσταντῖνος.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ὡσπότε, Φράγκοι, με ψεφτιες θὰ μας πλανάτε;
Πουλήσαμε τὴν ἀγία πίστημας στὸν Πάπα,
τοὺς δολεροὺς πιστέψαμε ὅρκουστου, πὼς τάχα
τῆς γῆς θὰ ξεσηκόσει τοὺς λαοὺς κι ἀρμάδες
θὰ πέψει νὰ σωθεῖ τῆς Παναγίας ἡ Πόλη...
Ποῦ νὰ οἱ γαλέρες κ' οἱ στρατοὶ καὶ τ' ἀγία φλάμπουρα
με τὸ σταβρό, κ' οἱ σιδερόφραχτοι ἀρχοντέςμας;
Αἰ, καρδινάλη Ισίδωρε, ἀν τολμάς, γιὰ βάλει
τὰ χέρι στὴν καρδιά καὶ τίμια ἀπηλογήσου!

ΚΑΡΔΙΝΑΛΗΣ

Μεγάλε δούκα Νοταρά, παρακαλώσε
με σέβας νὰ μιλάς.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ποιὸ σέβας; Με ἀγανάχτησῃ
ρωτῶ, ξαναρωτῶ κι ἀπόκριση ἀπαντέχω.

ΚΑΡΔΙΝΑΛΗΣ

Οἱ θάλασσε γοργὰ θ' ἀποκριθοὺν, ποτᾶμια
θὰ κατεβάσουν οἱ στεριεὶς καθαλαρέους!
Οἱ σταβροφόροι πάλε ξεκινοῦν καὶ γρήγορα
οἱ δυὸ ξενητεμένεες ἀδερφάδες, Δύση
κι Ανατολή, στὸν κίντυνο θὰ σμίξουν· κιόλα
τὸ χέριτ' οὐ τοῦ λυτρομοῦ τὴν πόρτα ἀπλόνει,
με ἀγάπη, ὁ μέγας κλειδοκράτορας, ὁ Πάπας.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ὁ μέγας κλειδοκράτορας ὁ Χάρος! Φτάνει!
Βροντάει ὁ Θεὸς, φωνάζουν οἱ ψυχές: Χανόμαστε!
Χανόμαστε καὶ φταίτε εσεῖς, εσεῖς, οἱ Φράγκοι!
Αἰ, Γιουστινιάνη Γενοδέξε, μὴν ἀπλόνεις

- το χέρι στο σπαθί σου!
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Γέρο, την ψυχή μου
τη δαγκανιάρα εγώ σφιχτά κρατώ δεμένη·
όχι από σέβας στ' άσπρασου μαλια, καθόλου!
μα απ' την πολλή στη δύναμή μου εμπιστοσύνη.
- ΝΟΤΑΡΑΣ Εσένα απ' όλη τη Φραγκία μισώ περίσια·
γιατί μου τριγυρνάς το σπίτι μου καθάλα
με φράγκικο καμάρι, ομορφονιέ;
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Μου αρέσει!
- ΝΟΤΑΡΑΣ Σου αρέσει; Στο κατώφλι του σπιτιού μου, μάθε,
κουρνιάζει, ανθρωποφάγα λιόντισα, η τιμή μου.
- ΚΑΡΥΣΤΙΝΟΣ Μεγάλε βασιλιά, σηκόσου, βάλε τάξη·
καλά μας μοίρασες τα μνήματα, τους πύργους,
όπου ο καθένας θα σταθεί να πολεμήσει·
για πρόσταξε στα πόστα μας να πάμε φτάνουν
τα λόγια πια και τα φαρμάκια τους· μονάχα
στο χώμα Φράγκοι και Ρώμιοι θ' αδερφοθούμε.
- ΚΥΤΙΝΟΣ Μεγάλε δούκα Νοταρα, το πρόσωπό σου
σε μένα να γυρνάς και να μιλάς με σέβας·
σύναξη εδώ 'ναι βασιλιά την ώρα ετούτη
τρανού βασιλείου αποφασίζουμε την τύχη
ντροπή, αχαλίνωτη ν' αφήνεις την καρδιά σου.
Τις έγνιες ξέχνα του σπιτιού σου και τα πάθη
της άγριας σκοτεινής καρδιάς σου· για την Πόλη,
που αποκρεμιάται απα στον Άδη, σ' εξορκίζω
το λόγος σου ήσυχα να πεις και μετρημένα.
- ΝΟΤΑΡΑΣ Κρυφα και φανερα το λόγος μου τον είπα
μύριες φορές εγώ και νά, τον ξαναλέω:
όσο ναι οι Φράγκοι εδώ μαζί μας, θα χαθούμε!
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Οι Φράγκοι, μάθε, εμείς αν φύγουμε, θα πέσει
μεμίας στην αγκαλιά του Τούρκου η Πόλη· μόνο
του Φράγκου το σπαθί τη διαφεντέθει.
- ΝΟΤΑΡΑΣ Αν φύγετε, ο Θεός θαιρθεί μαζί μας, Φράγκε·
σα λέπρα απάνω μας κολήσατε, αζυμίτες!
- ΚΥΤΙΝΟΣ Μην τον ακούτε, σύντροφοί μου αντρείοι μένοι·
αλύγιστη η ψυχή του Νοταρα κι ο λόγος του
τραχής πολυ, μα πέρφανη, αγαθή η καρδιά του.
Μεγάλε δούκα, πια στεκόμαστε στην άκρα
του ολοστερνου γκρεμου, μπρος στο Θεο, και λέω
ντροπή 'ναι σ' έχτρες ταπεινες, να σπαταλούμε
τις υστερες, πολυ ακριβες, στιγμες του ανθρώπου.
Ομόνοια, αδέρφια, θα χαθούμε· σ' εξορκίζω
δωσε το χέρι, Νοταρα, στο Γιουστινιάνη.
- ΝΟΤΑΡΑΣ Δε θέλω, δεν μπορώ συμπάθα, βασιλιά μου,
πιο δυνατο κι απο το θάνατο το μίσος.
- ΚΑΡΔΙΝΑΛΗΣ Χαλίνοσε, τρανέμου στρατηγε, τη μάνητα·
στον Τούρκο σμπρος, δικοι και ξένοι ας γίνουμε ένα.
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Μη μου κρατάς το χέρι, Καρδινάλη· ακούω
πιο δυνατή και πιο γλυκεια φωνή στο στήθος μου
και το σαράβαλο κεφάλι δεν αγγίζω.
- ΚΥΤΙΝΟΣ Ομόνοια, αδέρφια, αγάπη, θα χαθούμε!

ΚΑΡΥΣΤΙΝΟΣ

Δούκα,

γρίκα του γέρου εμε Καρυστινου το λόγο:
εμεις, εμεις, με τις διχόνοιες, αδερφέμου,
εμεις την Πόλη θα γκρεμίσουμε, όχι ο Τούρκος.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ας γκρεμιστει· καλήτερα σαρίκι Τούρκου,
παρα κουκούλα φράγκικη να βάλει η Πόλη!

ΓΙΟΥΣΤΙΝ.

Δεν ξέρω ποιός το χέρι μου κρατάει, προδότη,
και το σπαθίμου δεν τραβάω να σε καρφώσω.

ΚΥΤΙΝΟΣ

Αί, καρδινάλη, σήκω, ας φύγουμε· δεν άκουσες;
στην αγκαλία του Τούρκου βιάζονται να πέσουν·
ο νιος αφέντης καλορίζικος, ραγιάδες!

Ομόνοια, αγάπη, υπομονή, πιστοίμου φίλοι!
μη μας αφήνετε ολομόναχους, πού πάτε;
Μεγάλη 'ναι η στιγμήμας τούτη· ας μεγαλώσει,
όσο αψηλα μπορεί, μαζίτης κ' η ψυχήμας!
Μηνύματα έχω μυστικά· ο Θεος θα σκύψει
γοργα απ' τον ουρανο και θα μας δει, θ' απλόσει
το χέριτου στη Βασιλέδουσα, και τότε
στεριας, πελάγου, θάρθει, αδέρφια, η σωτηρία.
Απ' ώρα σε ώρα οι αποκρισάρει θα προβάλουν
καλα μαντάτα απ' τα Μπαλκάνια να μας φέρουν·
κι απο την Άσπρη θάλασα, όπου νάναι, ο γάβρος
θα φέρει καπεταν Χαρκούσης το μαντάτο
πως πια των Χριστιανων φανήκαν οι φρεγάδες.
Κι ακούστε ακόμα ετούτο να χαρει η καρδιάσας:
Απόψε την περφάνια νίκησα και στέλγω
το φίλομου Φραντζη στο μέγα οχτρο, στο Γούμενο
της Παναγίας, ναρθει κ' η φίλιοση να γίνει·
χώμα ας γενο να με πατουν, για την αγάπη
του σταθρομένουμας Χριστου και της Πατρίδας.
Χτυπάει η καρδια, φωνη γρικω βαθιάμου: ετούτη
θα κρίνει η χαραδγη τον κόσμο.

ΚΑΡΥΣΤΙΝΟΣ

Αγαπημένε,

μεγαλομάρτυράμου βασιλεια, μαζίσου
θα πολεμήσουμε, ως το θάνατο ενομένοι·
κι αν ζήσουμε, μεγάλη η δόξαμας· κι αν πάλι
γραφτος ο θάνατος, θα μπούμε στην Παράδεισο
ανθρώπιαστα κρατώντας τα κλειδια της Πόλης.

ΚΥΤΙΝΟΣ

Έρθε η στιγμή να χωριστούμε εδώ, ποιος ξέρει
για πάντα· αδερφικα μοιράσαμε τους πύργους
και σαν αντίδωρο το θάνατο και πάμε.
Φυσουν οι ανέμοι του χαμου· σαλέθει ο κόσμος·
μα εμεις ασάλεφτη ας κρατούμε την ψυχήμας,
τι απάνωτης θεμελιωμένη στέκει η Πόλη·
τρέμουμε εμεις; κ' η Πόλη εφτυς κινάει και τρέμει·
λυγίζουμε; κι αφτη λυγάει και παραδίνεται·
η αληθινή 'ναι Πόλη, αδέρφιαμου, η ψυχήμας!

ΚΑΡΥΣΤΙΝΟΣ

Ας κάμουμε όλοι το σταθρόμας, κι ο καθένας
πύργος στον πύργουτου ας σταθει, να πολεμήσει.

ΚΥΤΙΝΟΣ

Τα χέρια μου στην άγια ετούτη νύχτα ασκώνω·
ορκίζουμαι, ο Θεος γραμένο ό,τι κι αν έχει,

- στην ἄκρα ἀπελπισία θὰ πορεφτώ σαν ἄντρας.
 Με τὴν ἐφκῆσου, βασιλία! Ὁ Θεὸς μαζίσας!
- ΟΛΟΙ
 ΚΥΤΙΝΟΣ (Φέβγουν· ὁ Κωνσταντῖνος ἀκίνητος, μόνος, σωπαίνει· ἄξαφνα φουχτόνει τὴν καρδιάτου).
 ΚΥΤΙΝΟΣ Σῶπα, μὴ θλίβεσαι, καρδιάμου· σῆκω ἀπάνω,
 βίγλα ἀπαρτὴ στα σωθικά του ἀνθρώπου· ἐσένα,
 καρδιά, τὴν Πόλη κι ἀν τὴν πάρουν, δε σε παίρνουν!
- (Ακούγεται θρήνος μέσα στο παλάτι· ὁ Κωνσταντῖνος ἀνασηκώνει τὸ βαρὺ παραπέτασμα
 τῆς πόρτας).
- ΚΥΤΙΝΟΣ Ποιοὶ κλαίνε;
 ΦΩΝΗ ΠΙΣΩ Αποχαιρετοὺν οἱ δούλοι τὸ ἱερο Παλάτι, Δέσποτα,
 ΑΠΟ ΤΗΝ λούστηκαν, ἀλάξαν ρούχα καθαρα, κινουν γιὰ τὴν Ἀγία Σοφία,
 ΠΟΡΤΑ νὰ μεταλάβουν.
- ΚΥΤΙΝΟΣ Τρομάζουν πού θὰ δεχτοὺν στο σπλάχνοτους τὸ Χριστὸ καὶ κλαίνε;
 Η ΦΩΝΗ Ὁχι, Δέσποτα· τρομάζουν τὸ θάνατο, φοβοῦνται τὸν Ἄδῃ·
 τώρα, τὴν ὕστερη στιγμή, κατάλαβαν πὼς εἶναι φορτομένη κρίματα ἡ
 ψυχῆ τους
 καὶ μ' ἐπέψαν, Δέσποτα, νὰ σου ζητήσω μιὰ χάρη.
- ΚΥΤΙΝΟΣ Τί χάρη;
 Η ΦΩΝΗ Νάρθουν νὰ πέσουν στα πόδια σου, νὰ τοὺς δώσεις συχώρεση!
- ΚΥΤΙΝΟΣ Σκίζει τὴν καρδιάμου ὁ θρήνος τους· ἀς ἐρθοῦν.
- (Μπαίνουν οἱ δούλοι κοπαδιασια· πέφτουν καὶ φιλοῦν τὰ πόδια τοῦ Κωνσταντίνου).
- ΚΥΤΙΝΟΣ Δούλοι πιστοὶ, μὴ μου φιλάτε τὰ πόδια, σηκοθεῖτε·
 τίμια καὶ σεις τελέψατε, στα ταπεινά σας ἔργα, τὸ δύσκολο
 ἔργο τοῦ ἀνθρώπου·
 βράδδιασε πια· τὸ μεροκάματό σας στὴ γῆς παίρνει τέλος·
 ἔχετε γεια!
- Α' ΔΟΥΛΟΣ Πολύχρονέμου ἀφέντη, μὴ μας διώχνεις ἀκόμα ἀπὸ τὸ λαμπερό σου τὸ
 πρόσωπο·
 ἔχω ἓνα λόγο νὰ σου ξομολογηθῶ, βασιλιά μου, μὰ σε φοβοῦμαι.
- ΚΥΤΙΝΟΣ Γιατί νὰ με φοβάσαι, γέροντά μου, σηκόσου ἀπάνω·
 παράπονο ἔχετε μαζί μου;
 μιλάτε λέφτερα· χῶμα κ' οἱ βασιλιάδες καὶ λαθέδουν.
- Α' ΔΟΥΛΟΣ Ὁχι, πολύχρονέμου ἀφέντη· πατέρας εἰσὺν σπλαχνικὸς μὰ εμεῖς παιδιὰ
 καταραμένα·
 τώρα πού πάμε νὰ μεταλάβουμε, τρέμουμε ὀμπρὸς στο Ἅγιο Βῆμα.
 Εγὼ ἔμουν, Δέσποτα, κελάρης κ' ἐκλεβὰ συχώρεσέ με!
- Β' ΔΟΥΛΟΣ Κ' ἐγὼ σε κάρφωνα, βασιλιά μου, μὲ τὰ ξόρκια, νὰ μὴ χαρεῖς ἀρσενικὸ
 παιδί, ποτέ σου.
- ΚΥΤΙΝΟΣ Δούλε, ἀπάνθρωπα τὰ ξόρκια σου, γιατί; τί σοῦφταιξα;
 Β' ΔΟΥΛΟΣ Συχώρεσέ με, ἀφέντη· γιατί· μὰς ἔφερες τοὺς Φράγκους.
- Γ' ΔΟΥΛΟΣ Κ' ἐγὼ σπιούνος μέσα στο Παλάτι σου, μαντιάτεδα τὰ πάντα στὸν Ἠγού-
 μενο τῆς Παναγίας· συχώρεσέ με!
- ΚΥΤΙΝΟΣ Φτάνει! σηκοθεῖτε ἀπάνω! Δούλους κι ἀρχόντους, ὅλους τοὺς δοκίμασα·
 χέρια, στόματα, καρδιές, ὅλα τὰ δοκίμασα· συχώρεσέ με, Θεέ μου,
 σιχάθηκα τὸν ἄνθρωπο. Φεβγάτε!
- ΟΛΟΙ Ἀφέντη...
- ΚΥΤΙΝΟΣ Φεβγάτε! Συνάχτε στὶς ἀδελές τ' ἀλόγατα καὶ τὰ πιστὰ σκυλιά,

να τ' αποχαιρετήσω·
 κι ανοίχτε τα κλουβια να φύγουν τα γεράκια να μην καουν !
 Αφέντη βασιλεια, μας συχωρνας ;
 (με καταφρόνια). Συχωρεμένοι !

(Φέβγουν οι δούλοι θρηνώντας. Κωσταντίνος μόνος).

Κ)ΤΙΝΟΣ Πόσο έφκολα η ψυχη τον τιποτένιο κόσμο
 κλωτσάει με οργη και καταφρόνεση και φέδγει,
 λίγα φτερα στη λάσπη χάμω παρατώντας !

(Η πορτιέρα ανασηκώνεται, προβαίνει ο Φραντζης).

Κ)ΤΙΝΟΣ Φίλε ακριβε, Φραντζη, καλως μας ήρθες· λέγε,
 τί απόκριση απο τον άγριον Ασκητη μας φέρνεις ;
 ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ω βασιλιάμου...

Κ)ΤΙΝΟΣ Αρνιέται ; δεν μπορεί το μίσος,
 για το χατήρι του Χριστου, να γίνει αγάπη ;
 ΦΡΑΝΤΖΗΣ Στα πόδιατου έπεσα : 'Αγιε Ηγούμενε, του φώναξα,
 χανόμαστε, ψυχομαχάει το Γένος, έλα
 κι ο βασιλιας σου ανοίγει πρώτος τις αγκάλες·
 οι δυο αψηλες κορφες να σμίξουν της Ελλάδας,
 το πνέμα εσυ κ' εκείνος το σπαθι, κι αντάμα
 το άγιο φως να λεφτερόστε, μην τουρκέψει !
 Κ)ΤΙΝΟΣ Και δε μαλάκωσε η καρδιάτου ;

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ορθος τινάχτη
 και χτύπησε την πατερίτσάτου στις πλάκες
 της εκκλησιας. «Εγω, βρουχήθηκε, θα σώσω,
 εγω, μονάχοςμου, την Πόλη· αν τον αφήσω,
 θα τη φραγκέψει ο φραγκεμένος βασιλιάςσας !»
 «Δικιάσου η Πόλη, του αποκρίθηκα, δεν είναι·
 η Παναγιάμας την ορίζει, αψτη μονάχα,
 περδόλιτης κρυφο να σεργιανάει το γιότης.»
 Μαργέλασαν αφροι τα χείλιατου : «Η Παρθένα
 το φραγκοβασιλιάςσας δεν τον θέλει· πέροι
 το πρόσωπότης γύρισε με οργη, τη χάρσητης
 ως έσκυψε προχτες να προσκυνήσει· εμένα
 θα δόσει το σπαθι του αρχάγγελου, να διώξω
 κοπαδιαστα, Τουρκια, Φραγκια και φραγκεμένους !»
 Τα φλομομένα χείλιατου έσταζαν φαριμάκι,
 άγριοι, χλομος, προφήτης φοβερός, και μούγκριζε
 βαθια της εκκλησιας ο θόλος σαν τον τάδρο.

Κ)ΤΙΝΟΣ Κουράχιο, αφέντη αγαπημένε, μη χλομιάζεις...
 Φροιντζη, κουράστηκε η ψυχήμου να φωνάζει,
 να πολεμάει, να προσκυνάει, να φοβερίζει·
 ν' ανοιγοκλείνει τις αγκάλες στον αγέρα·
 βασιλικια κορόνα δε φορω, μα αγκάθια.

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Του σιληθινοú 'ναι ανθρωπου το στεφάνι αγκάθια,
 και λεφτερα το στεφανόθηκες. Καλέμου.
 Θυμάσαι πέρα στο Μυστρα, που οι δεσποτάδες,
 μες' του Γενάρη τη βροχη και την κατάχνια,
 σε στεφανόναν αφτοκράτορα, σε ρώτησα
 τόσο βαρια χλομος γιατί·σαι και θλιμένος ;

- και συ πικρα χαμογελώντας, μου αποκρίθης :
«Εγω την Πόλη δεν παντρέδουμαι, και γάμος
δεν είναι ετούτος και στεφάνωμα, Φραντζήμου·
σε ξόδι ανέλπιδο με κάλεσεν η χήρα...»
Το ανανογιέμαι απόψε, βασιλεια, και τρέμω.
Εγω το ανανογιέμαι απόψε κι αντρείδω·
με λέφτερη βουλη στις πλάτεςμου του Γένους
επήρα το σταδρο, σταδρόνουμε και πάω
με μάτια ολάνοιχτα στο θάνατο· κι οτέδω
μιαν αστραπη, κορμί 'μαι και πονω, μα πάλι
τινάζουμε και λέφτερα ακολουθω τη μοίρα μου.
- ΚΥΤΙΝΟΣ Ποια μοίρα;
ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ανέλιδα να πολεμω παληκαρίσια.
ΚΥΤΙΝΟΣ Ανέλιδα μη λές· την Παναγια θυμήσου...
ΦΡΑΝΤΖΗΣ Μαζίμας νάρθει η Παναγια να πολεμήσει,
ΚΥΤΙΝΟΣ καλως ναρθει· μα αν αρνηθει, και μοναχοίμας
εμεις της αντριγιας και του χαμου το μονοπάτι
θα πάρουμε άφοδα, Φραντζη, να σώσουμε όχι
την Πόλη ετούτη πια, μα την τιμη του ανθρώπου.
Πού 'ναι της αρχοντιας και του λαου οι γερόντοι ;
τους μήνυσε ναρθουν ; την ύστερη μεγάλη
τούτη στιγμη που κρίνεται η ψυχη του ανθρώπου,
νάταν λαος κι αρχόντοι, όλοι μαζί, να παίρναμε
της λεφτεριας και της παληκαριας τη στράτα !
ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ποιούς άρχοντες και ποιό λαο ; Μοχτας του κάκου
στ' άπνογα στήθια τους να ρήξεις την πνοήσου·
αχ, μοναχόςσου, πάρτο απόφαση, θ' ανέβεις
της λεφτεριας την κόρυφη, με δυο τρεις άλους·
να δόσει η χάρη του Θεου κ' εγω μαζίσου !
ΚΥΤΙΝΟΣ Του χάρου το ανηφόρι νάπαιρνα ολομόναχος !
ΦΡΑΝΤΖΗΣ Τους είδες, λέγε, τους αρχόντους και τους μίλησε :
«Τους είδα, αφέντη, και τους μίλησα· το βιόςτους
κι όχι την Πόλη συλογίζονται· κι αρνιέται
να πιάσει τ' άρματα ο λαος, «πεινω ! φωνάζει,
δε θέλω πόλεμο ! » Κ' η Μάνα η Παναγιάμας
καλα στο κόνισμάτης κάθεται κι αρνιέται
να σηκοθει, ν' αρματοθει, να πολεμήσει.
Λαος, αρχόντοι, Στρατηλάτισα, τα τρία
θεμελιακα της Βασιλέδουσας φουσατά,
τρομάξαν, βασιλεια...
ΚΥΤΙΝΟΣ Καλη η στιγμη, Φραντζήμου,
εμεις να μην τρομάζουμε.
ΦΡΑΝΤΖΗΣ Έρχονται ! τ' αδιάντροπα
αντιβροντουν πατήματάτους στο Παλάτι·
δεν έχουν σέβας πια κι ανέφοδα φωνάζουν.
ΚΥΤΙΝΟΣ Πολα ξητας, Φραντζήμου, απ' τους στεργους ανθρώπους·
της σίγουρης τρανης ψυχης παιδί, το σέβας·
και τί με οργη φωνάζουν κ' έρχονται ;
ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ανταρσία !

(Μπαίνουν οι τρεις άρχοντες, Γερόντοι Α, Β, Γ, και φωνάζουν Ανταρσία ! Ανταρσία !
Ανταρσία !)

ΚΥΤΙΝΟΣ Ω σεβαστες παλιες κολόνες, που κρατάτε
ψηλα πα στ' άσπρα τα κεφάλιασας την Πόλη,
τί ναι οι στριγγες φωνες κι ο μέγας τούτος τρόμος ;
Α' Η πλέμπα σήκωσε κεφάλι, βασιλιάμου'
μας σύντριψε με τον μπαλτα τις άγιες πόρτες
διαγούμισε τα πλούσια αμπάριαμας και τρώει !
Β' Ξεθεμελιόθη η γης' τα δυο, τα πιο μεγάλα,
θεμέλιατης, το βιος κ' η τάξη κουνηθήκαν'
άπλωσε χέρι δυνατό και ξαναστέρισέτα !
Γ' Σε ντύναμε μεταξωτα βλατια, σου ανάδαμε,
θαματοουργο σα νάσουν κόνισμα, λαμπάδες'
ήρθε ο καιρος, ακους ; και συ να μας πλερόσεις !
ΚΥΤΙΝΟΣ Σημάδια φανερα ! της αρχοντίας εχάθη
πάσα αρετη, της γης το τέλος πια ζυγόνει !
Αρχόντοιμου, ντροπήσας' η Οικουμένη αλάζει
την ώρα ετούτη αφεντικο' ραγίζει ο κόσμος,
και σας ο νους κι ο λογισμόςσας στα κελάρια !
Πέρα την όψημου γυρνω με καταφρόνια'
άρχοντα εγω λογιάζω αληθινο, που πρώτος,
αρχοντικά, στο μέγα κίντυνο του Γένους,
βιος και ζωήτου σπαταλάει για να το σώσει.
Καταγκρεμου τα πλούσια σπίτιασας, γερόντοι'
εδω για πιο αφηλες σας κάλεσα άγιες έγγιες :
μπήκαμε πια στα χέρια του Θεου' μονάχα,
θαρω, το θάμα που μας έταξε η Παρθένα
μπορει απ' τα νύχια της Τουρκιας να μας λυτρώσει.
Ομπρος, αρχόντοι και λαος, ψηλα στα χέρια
ν' ασκόσουμε τη Στρατηγάτιστα, στην Πύλη
του Ρωμανου αντρειομένα να σταθει, να σύρει
φωνη μεγάλη !

Εσυ, πρωτόγερε, θυμήσου,
εσυ, με τὸ ἀήγλο ραβδί, εκατοχρονίτη,
τί λεν οι πιο τρανες του Γένουςμας ελπίδες :
Α' ΓΕΡΟΝΤΑΣ Πάπου προστάπου κληρονόμησα την άσφαλη
του γάβρου Γένους των Ελήνων προφητεία :
Θαρχει καιρος να ζώσουν οι άπιστοι την Πόλη'
μα η Παναγιάμας η Πολίτισα, το βρέφος
στην εγκλησια, στο κόνισμάτης, παρατώντας,
με οργη στου Ρωμανου θα τιναχτει την Πόλη,
με το μακρι σπαθι του Αρχάγγελου στο χέρι.
Φωνη θα σύρει ξημερώματα' κι αμίλητος
στο φως μαδροντυμένος άντρας θα προβάλει'
«Νά, πάρε το σπαθι και σώσε το λαόμου !»
η μάνα της Ελλάδας θα τον πει κι ο μάβρος
άντρας εφτυς χρυσος αρχάγγελος θα γίνει
και θα χυθει με το σπαθι και θα σκορπίσει
μακρια, μακρια, στην Κόκκινη Μηλια, τον Τούρκο !
ΚΥΤΙΝΟΣ Θάμα, αδερφοι, η ζωη κι ο θάνατος' και θάμα
να οδέβουμε στη γης τον ουρανο ζωσμένοι'

όσο μιλούσες, πρωτογέροντα, γρικούσα
την Παναγία μεσ' στην καρδιάμου ν' αρματώνεται.

(Ακούγεται χλαλοη κάτω στην πλατεία του Παλατιου, η Βάρδια φωνάζει, οι πόρτες
ανοίγουν με βια, ακούγεται πολυστόμαστη η κραβγη του λαου).

ΛΑΟΣ Αί, βασιλια!

Κ)ΤΙΝΟΣ (σκύβοντας απο το παράθυρο).

Ποιός είναι μέσα στο σκοτάδι και με κράζει;

ΛΑΟΣ Αί, βασιλια!

Κ)ΤΙΝΟΣ Ποιός φωνάζει;

ΛΑΟΣ Ο λαος!

Κ)ΤΙΝΟΣ Τι θες;

ΛΑΟΣ Πεινω! — Σκοτόνουμει άδικα! — Μαγάρισα με τους Φράγκους.

Κ)ΤΙΝΟΣ Αγάπη, ομόνοια, υπομονη, παιδιάμου!

ΛΑΟΣ Ωσπότε υπομονη; Στο κόκαλο έχει φτάσει του Τούρκου και του αρχόντου
το μαχαίρι!

—Και το πιο κοφτερο, το πιο πικρο, του Φράγκου!

—Αφέντη, πολά 'ναι τα παράπονάμας· κ'οι τρεις γερόντοιμας ανεβαίνουν
τις σκάλες του Παλατιούσου και πια δε θα ντραπουν,
θα μιλήσουν!

Α' Πάτα το φίδι, βασιλια, κατακέφαλα, προτου θεριέψει!

Κ)ΤΙΝΟΣ Ποιό φίδι;

Α' Το λαο!

Κ)ΤΙΝΟΣ Το λαο; τους αρχόντους; τους Τούρκους; τη μοίρα; όπου πατήσω, φίδι!

Α' Το λαο!

(Ανασηκώνεται η πορτιέρα και προβαίνουν οι τρεις γερόντοι του λαου: α, β, γ.).

Κ)ΤΙΝΟΣ Πρωτογερόντοι του λαούμου, μη βογγάτε· στην άκρα πάντα του γκρεμου
στέκεται ο Θεος

κι ανοίγει στα παιδιάτου την αγκάλη.

α' Αί, βασιλια, φτάσαμε πια στην άκρα του γκρεμου· σηκόθηκε

ο φοβερος άνεμος της άδυσος·

μα δε θωρω την αγκαλια της σωτηρίας.

β' Δε θέμε πόλεμο, δε θέμε τους Φράγκους· ειρήνην θέμε, βασιλια, ψωμι,
δικαιοσύνη!

γ' Να τα βολέψεις, ως μπουρεις, με το Θεο και με τον Τούρκο.

Α' ΓΕΡΟΝΤΑΣ Πού ακούστηκε νάχει γνώμη κι ο λαος; Έφτασαν τα ύστερα του κόσμου!

Β' ΓΕΡΟΝΤΑΣ Απάνω απ' όλα, απάνω απο τη λεφτερια και την πατρίδα, στερέωσε ο
Θεος την τάξη.

α' Δεν είναι τάξη του Θεου να πεινας!

Γ' ΓΕΡΟΝΤΑΣ Καλή 'ναι η Πείνα, ο Θεος, δοξασμένο τ' όνομάτου! ο Θεος την έπεψε
κι αφτη, να σας κρατάει χλομους κι αδύνατους· κ' υπάκουους στο νόμο·
αν είχατε και να τρώτε, αλοϊμονόμας!

β' Ναι, καλη 'ναι η Πείνα, άρχοντάμου, αγριέδει το σπλάχνο, ακονίζει τον
μπαλτα, δε μας αφήνει να κοιμηθούμε, να βολεφτούμε, να ξεχάσουμε!

γ' Αφτή 'ναι εμας η Παναγία, μ' ένα μπαλτα στο χέρι!

α' Πεθαίνουμε, αδικούμεστε, πεινούμε, δεν ακους, Κυρα Πολίτισα; πεθαί-
νουμε, αδικούμεστε, πεινούμε!

Α' ΓΕΡΟΝΤΑΣ Όχι, δε θα σε αφήσω να χορτάσεις! Αν δεν μπουρει ο βασιλιας να δια-
φεντέψει το βίόςμας,

θα πάμε στον Ηγούμενο της Παναγίας· κι αν δεν μπουρει κι αφτος, έχω τα
θάρημου στον Τούρκο· αφτος θα βάλει τάξη!

α' β' γ'

Προδότη! Προδότες!

(Χοιμουν στους τρεις πρωτόγερους αρχόντους).

ΚΥΤΙΝΟΣ

Κάτω τα χέρια! Πρόσμενα εγώ την Παναγία τη Στρατηλάτισα και τώρα,
Πείνα κι Αδιαντροπία βατίλισες ολοστερνες,
καλως ορίσατε!

(Τριπλο δυνατό βουκίνισμα· ακούγονται αλόγατα στην αβλη και φωνες· ο Φραντζης
πειτάχτηκε να δει· γυρίζει ανταριασμένος).

ΦΡΑΝΤΖΗΣ

Μαντατοφόρος του Σουλτάνου, βασιλιά μου! Βαράει το βούκινο στην αβλη
και ζητάει τη χάρη ν' αντικρίσει το άγιο πρόσωπόσου.

ΚΥΤΙΝΟΣ

Καλως ναρθει· ανοίχτετου τις μεγάλες πόρτες· η ψυχήμες έτοιμη, προσ-
μένει τα πάντα.

Αρχόντοι, λαε, χαλινόστε τις καρδιέσσας, πνίχτε τ' ανόσια πάθη·
μη δει, Θεέμου, ο οχτρος τις ντροπέσµας και πάρει αέρα!
Σταθείτε ολόγυράμου, κι ασάλεφτοι, χωρίς τρόµο και θυµο,
ν' ακούσουμε το μήνυµα του οχτρου· και μην ξεχνάτε µια μονάχη
απομένει αντρεία στον αδύνατο:
ορθος, περήφανος, ν' ακούει το δυνατό...

(Μπαίνει βαρής, χρυσοστόλιστος ο Τούρκος αποσταλμένος).

ΚΥΤΙΝΟΣ

Καλως μας όρισες του οχτρου μαντατοφόρε!
Σέβας χρωστούµε σε όποιο, ανάµεσα σε αντίµαχα
λαμπρα φουσατά πηγαινοέρχεται, κρατώντας
αγαπητης ελίας στο χέριτου κλωνάρι·
το στόµα ανέφοδα άνοιξε και πες το λόγο,
που ο κοσμοξάκουστος αφέντης σου µπιστέφτη.

ΤΟΥΡΚΟΣ

Ο μέγας στρατηλάτης των πιστων—φιλούµε
τ' άχραντα αχνάρια των ποδιώντου—καταδέχτη
τούτον το λόγο το στερνο κ' ειρηνεμένο
µε το δικόµου ανάξιο στόµα να λαλήσει:

ΚΥΤΙΝΟΣ

Ακούµε.

ΤΟΥΡΚΟΣ

«Εγώ, του Μουχαμέτη ο γήσκιος απα στο χώµα,
ο ανίκητος στερια και θάλασσα Σουλτάνος,
την Πόλη αφτη τη Βασιλέβουσα λυπούµαι
και τις ψυχες που θα χαθουν, κι απλόνω απόψε
το χέριµου, στερνη φορα, στην αφεντιάσου.
Μάθε πως όλα πια συντάχτηκαν τ' ασκέριαµου
κ' ένα μονάχα προσδοκουν — το γιαταγάνιµου
να σηκοθει και ν' αµολήσει το γιουρούσι.
Μα πρώτα, βασιλια, λόγο φιλιας σου στέλνω·
τα φλάμπουρα µε τους δικέφαλους αητούςσου
κατέβασέτα πια απ' τα πέρφανα κοντάρια,
το µισοφέγγαρο ν' ανέδει του Προφήτη.
Και τις χαλκόδετες καστρόπορτες της Πόλης
ειρηνικα χαράµατα άνοιξε, να µπούµε·
και, µα το Μουχαμέτη, ορκίζουµαι ν' αφήσω
και σένα, κι όλους τους αρχόντουςσου, να φύγετε
απείραχτοι, µαζι µε τ' ακριδα αγαθάσας.
Και του Μορια το δεσποτάτο θα σου αφήσω,
βασιλικα να χαίρεσαι όλη τη ζωήσου
του πολυαγαπημένουσου Μυστρα τα κάλη.

Χαρίζωσου ζωη και λεφτερια και θρόνο·
 μα αν τυφλοθεις και δε δεχτεις, αλοιμονόσου!
 Μα τον Προφήτη, ξημερόματα θα μπω
 μεσ' στην Αγια Σοφια στο μάθρο καθαλάρης·
 μα την ψυχη του κύρημου, άθριο το κεφάλισου,
 χωρις αφτια, μπαλσαμομένο, θα κινήσει
 για τους τρανους ρηγάδες της Φραγκιας πεσκέσι.
 Κι όλους τους γέροντους κι ανήμπορους θα σφάξω,
 στη μάδρη ξενητια και τη σκλαβια θα σύρω
 γυναίκες κι άντρες και παιδια και θα πουλήσω
 στ' ανατολίτικα παζάρια το λαόσου!
 Ακόμα βασιλιας λογιέσαι, και τη μοίρα
 στα χέριασου κρατας της Πόλης, αποκρίσου!»
 Ω πέρφανε μαντατοφόρε του Σουλτάνου,
 τέλεψε ο λόγος ο καλος του αφεντικέσου·
 Ο λόγος όλος τέλεψε, σφαλνω το στόμα·
 τ' αφτιάμου ανοίγω πια κι απόκριση απαντέχω.

ΚΥΤΙΝΟΣ

ΤΟΥΡΚΟΣ

(Αρχόντοι και λαος κυκλόνουν τον Κωνσταντίνο και του μιλουν γοργα, με πάθος· ο
 Τούρκος άποτραβιέται στη γωνια).

Α'

Καλος του Τούρκου ο λόγος, να δεχτεις· το θρόνο
 σου αφήνει του Μυστρα κ' εμας όλο το βιόςμας.

α'

Δέξου, λυπήσουμας· καλήτερος ο Τούρκος
 παρα η Φραγκια κ' η μάδρη ξενητια κ' η πείνα.

ΚΥΤΙΝΟΣ

Παρακαλώσας, αδερφοίμου, την καρδιάμου
 γάληνεμένη αφήστετη με τους προγόνους
 ν' ανταμοθει και τη σωστη βουλη να πάρει·
 εγώ 'μαι βασιλιας κ' εγω το βάρος όλο
 σηκώνω απάνωμου.

ΟΛΟΙ

—Λυπήσουμας!

Β'

—Το βιόςμας

απ' όλα πριν να στοχαστεις.

β'

—Και τη ζωήμας!

Γ' και γ'

Αρχόντοι και λαος...

ΚΥΤΙΝΟΣ

Σωπάτε! Δεν ακούω
 στο σπλάχνομου βαθια παρα τους τρισμεγάλους
 περήφανους πολυ Πατέρες της Ελλάδας·
 μονάχα αφτοι μιλουν στις φοδερεις τις ώρες
 οι αθάνατοι!

Α'

—Χαθήκαμε λοιπον!

ΚΥΤΙΝΟΣ

Ντραπείτε!

Φωνες εντόςμου αθάνατες γρικω· σωπάτε
 ν' ακούσω καθαρα κι απόκριση να δόσω·
 μιλουν εντόςμου, πιο βαθια απο σας και μένα,
 οι πρόγονοίμας και τ' αγγόνια· και δεν πρέπει
 τούτος ο λόγος που θα πω να τους ντροπιάσει.
 Σηκόσου ορθη στα σωθικάμου κι αποκρίσου,
 τρισέδγενη, χαροκαμένη Μάνα, Ελλάδα!
 Ω σεβαστε μαντάτορα του οχτρου, στα πόδια
 του γάβρου αφέντησου γονάτισε και τούτον
 το λόγο το στεργνο του βασιλια της Πόλης

με πέρφανη, σεμνή φωνή, να ξεστομίσεις :
 «Αν θες ειρηνικά να πορεφτεῖς μαζίμας,
 των Μουσουλμάνων βασιλία, χαρά μεγάλη
 σε μένα, στους αρχόντους, στο λαόμου· κι άκου :
 τα κάστρα και τη γῆς που μου άρπαξες, το πλήθος
 το ψυχομέτρι που μου σκλάβωσες, τα σβύνουμε
 απ' την παλια κληρονομιάμας, χάρισμάσου·
 κι ακόμα φόρο εἰς σου πλερώνω κι όλεσσε
 τις ανομιες και τις ντροπες θα τις ξεχάσω—
 να τραδηχτεῖς μονάχα ειρηνικά απ' την Πόλη.
 Και μη γυρέδεις ό,τι μια ψυχή γεναία
 και πέρφανη ποτε δε θα δεχτει να δόσει·
 πιοπάνω απ' τη ζωῆ η τιμῆ θρονιάει του ανθρώπου
 κι ομόγνωμα όλοιμας και λέφτερα, κρατώντας
 στα χέρια το σταθρο και τ' άρματα, απαντούμε :
 Δεν παραδίνουμε την Πόλη, τη ζωήμας
 πήραμε απόφαση να δόσουμε, απροσκύνητα
 για λεφτερια στο χώμα ετούτο πολεμώντας·
 καλος, για το ακριβο χατήριτης, κι ο Χάρος.

(Σιγή· οι αρχόντοι κι ο λαος, ανταρμεμένοι, κοντοζυγόνουν και θέλουν να μιλήσουν,
 ν' αντιμιλήσουν· μα ο Κωνσταντίνος γυρνάει, τους κοιτάζει αψησῆρα, βουβαίνονται).

ΤΟΥΡΚΟΣ Δυο βασιλιάδες σα μιλουν, στο σκλάβο λόγος
 δεν πέφτει· ακέριο ομπρος στου αφέντημου τα πόδια
 τον πέρφανόσου ετούτο λόγο θ' απηθόσω·
 ένα μονάχα ακόμα μήνυμα απομένει
 κρυφο· παρακαλώσε ας μείνουμεν οι δυόμας.
 ΚΥΤΙΝΟΣ Παιδιάμου, αρχόντοι και λαε, ζητώσας χάρη
 λόγο κρυφο ν' ακούσω ανάγκη· τραδηχτείτε.

(Αρχόντοι και λαος αποτραβιούνται στο βάθος, αραδαρια κολητα στα ψηφιδοτα).

ΤΟΥΡΚΟΣ Ω βασιλῆ, πιστο με στείλνει εδω μχντά τοῖα
 ο ματικόσου φίλος, λόγο να σου φέρω
 χρυσφο· και νά, το δαχτυλίδι αἴτο σημάδι —
 ο μέγας με το στόμαμου μιλάει Βεζίρης.
 ΚΥΤΙΝΟΣ Χίλια καλως ν' ακούσω τη φωνῆ, Καλέμου,
 φίλου ακριβου· σιγα, ψυχή μῆ μας ακούσει!
 ΤΟΥΡΚΟΣ Απόψε, αφέντη, ο μέγας μ' έκραξε Βεζίρης
 και με πικρο θλιμένο στόμα με προστάζει :
 «Στα πόδια να σουρθεις του αφέντη των Ρωμαίων,
 με σέδας τη φωνῆ χαμήλωσε και πέστου :
 Ό,τι μπορούσα ωστόσο τόκαμα, την Πόλη
 και τη ζωήσου να γλυτώσω, βασιλιάμου·
 μα ανθρώπου χέρι πια μῆδε και νους δε φτάνει·
 μόνο ο Θεος ο Παντοδύναμος μπορεί...

ΚΥΤΙΝΟΣ
 ΤΟΥΡΚΟΣ

Με φτάνει αἴτος!
 Απόψε εδόθη διάτα ολούθε
 φουσάτα και καράδια να χυθουν στην Πόλη,
 χαράματα· καμια δε σου απομένει ελπίδα!
 Στεριας πελάγου η Πόλη πιάστηκε, μα ακόμα
 καιρος κρυφα με τους αρχόντουςσου να φύγεις·

φύγε, κι ορκίστηκε ὁ Σουλτάνος, το χαμόσου,
και διόλου μην ακους τους ὀρκουςτου!»

Κ)ΤΙΝΟΣ

Δε φέβγω,

δε φέβγω, να του πεις...

ΤΟΥΡΚΟΣ

Μα θα χαθεις...

Κ)ΤΙΝΟΣ

Το ξέρω.

ΤΟΥΡΚΟΣ

Μαζίσου η Πόλη θα χαθει, δεν τη λυπάσαι;

Κ)ΤΙΝΟΣ

Αν τη λυπούμαι! μη ρωτας' μα πρέπει.

ΤΟΥΡΚΟΣ

— Αφέντη,

Κ)ΤΙΝΟΣ

γι αφο το «Πρέπει» να χαθεις δεν είναι κρίμα;

Γι αφο το «Πρέπει» ὁ κόσμος στέκει ακόμα.

Σύρε και σκύψε και χαιρέταμου το φίλο:

«Για μένα, πέστου, πια ας μη νιάζεται' θα μείνω

στη θέση αψη που μου μπιστέφτηκε ὁ Θεόςμου·

χιλιάδες πρόγονοι ακριβοι, χιλιάδες χρόνια

με βλέπουν, να του πεις, και ντρέπουμε να φύγω.»

ΤΟΥΡΚΟΣ

Ὅ,τι ἔγραψε ὁ Θεός λοιπον ας γίνει, αφέντη!

(προσκυνάει και φέβγει).

Κ)ΤΙΝΟΣ

(μόνος) Εφχαριστώσε, Θεέμου, ξέρω πια τα πάντα,

και λέφτερα ακολουθω το δρόμο της ανάγκης·

ομπρος, ψυχη, μεγάλη αρχόντισάμου, πάμε!

(Ανοίγει τις αγκάλες, κουνάει τα χέρια, σα να θέλει να ξεσηκώσει ἀπο τα ψηφιδωτα
τους μεγάλους βασιλιάδες, φωνάζει συνεπαρμένος).

Κ)ΤΙΝΟΣ

Αί, πεθαμένοι βασιλιάδες, αί, πατέρες ἀπο τα μνήματα!

Α'

Τί φωνάζεις τους νεκρους; Ποιό 'ταν το μυστικο; Το πρόσωπόσου λάμπει άγριο!

Κ)ΤΙΝΟΣ

Αί, πεθαμένοι βασιλιάδες, αί, πατέρες ἀπο τα μνήματα, πάμε!

α'

Γρικω στα σωθικάμου την Πόλη να γκρεμίζεται!

(Ακούγεται η λιτανεία να ζυγώνει' ψέλνουν: «Ὡς λυτροθείσα των δεινων εφχαριστήρια»).

Β'

Κουράγιο, παιδι, έρχεται η Παναγία· άλλη ελπίδα δεν έχουμε, πάμε!

Κ)ΤΙΝΟΣ

Άλη ελπίδα, γέρο, δεν έχουμε; (χτυπάει το στήθος του). Και τούτη;

Β'

Ποιά;

Κ)ΤΙΝΟΣ

Η ψυχη!

(Οι τρεις γερόντοι σηκώνουν τους ώμους σαρκαστικά).

ΓΕΡΟΝΤΟΙ

Ποιά ψυχη;

Κ)ΤΙΝΟΣ

Φεδγάτε!

(Φέβγουν μουρμουρίζοντας· στρέφεται ὁ Κωνσταντίνος, κοιτάζει το Φραντζη· κάμποιση
ώρου, σιωπῃ).

Κ)ΤΙΝΟΣ

Φραντζη!

ΦΡΑΝΤΖΗΣ

Δέσποτα, πρόσταξε.

Κ)ΤΙΝΟΣ

Ποιος είταν ὁ στεργος λόγος του Χριστου απάνω στο σταβρο;

ΦΡΑΝΤΖΗΣ

Τετέλεσται.

Κ)ΤΙΝΟΣ

Τετέλεσται, Φραντζη, τετέλεσται.

ΦΡΑΝΤΖΗΣ

Έχε τα θέρησου στην Παναγία· ποιός ξέρει...

Κ)ΤΙΝΟΣ

Ὅχι, Φραντζη, παρηγοριες, μην καταδέχεσαι·

σαν άντρας σε άντρα να μιλας και να κοιτάζουμε ήσυχα,
κατάματα, τον τρόπο δίχως τρόπο·

- ΦΡΑΝΤΖΗΣ
ΚΥΤΙΝΟΣ
- τετέλεσται, Φραντζη.
Μην απελπίζεσαι, μεγαλομάρτυρα βασιλιάμου...
Να μην απελπίζουμαι ; ! Μα ἄλη ἐλπίδα δεν απομένει, Φραντζη,
ἄλη ἐλπίδα δεν απομένει
παρα ἡ απελπισία, μεγάλη ἡ χάρητης !
Αφτην πια δε θα μου την πάρει κανένας, μήτε ο Τούρκος,
μήτε ο Φράγκος·
μονάχα ο θάνατος.
- ΦΡΑΝΤΖΗΣ
ΚΥΤΙΝΟΣ
- Μη μελετας το θάνατο, ξορκισμένος νάναι !
Ἡ νήστια σ' ἔλειψαν κ' ἡ προσεφκη κ' οἱ τρισεγγάλες ἐγγιες, βασιλιάμου...
Ντροπήσου, κλαις, Φραντζη ; Μα ετούτη εἶναι ἡ στιγμή
ἡ πιο θεϊκία του ανθρώπου·
ετούτη εἶναι ἡ Δεφτέρα Παρουσία ! Δε βλέπεις τὴ ζυγαρία στον αέρα ;
Τὴν Πόλη βλέπω, συμπάθα, βασιλιά μου, τὴν Πόλη νὰ γκρεμίζεται, καὶ
σένα...
- ΦΡΑΝΤΖΗΣ
ΚΥΤΙΝΟΣ
- Φίλε ακριβε, νὰ κλαίμε, ὅσο ἀκόμα ἐλπίζαμε, ντροπή δεν εἶταν·
μα τώρα πια, στὴν ἀκρα απελπισία,
τί μας ἀπόμεινε ; ἓνα μονάχα : ἡ περφάνια·
κι ἀφτη, θάρω, δεν καταδέχεται νὰ κλαίει.
Ἐχε γεισ, πάω στον πύργο μου· καὶ συ τρέχα στο λιμάνι νὰ δεις ἀν ἔφτασε
ο καπεταν Χαρκούτσης. Καλὴν ἀντάμωση, φίλε πιστέμου...

(Φέβγει ο Φραντζης).

- ΚΥΤΙΝΟΣ
- Μείναμε τώρα πια, ψυχὴ, μονάχοι οἱ δύομας·
σώπα, κυρα Μεγαλομάταμου, κουράγιο·
ἡ Πόλη μέσαμας γκρεμίστηκε· ἡ Παρθένα
που ωστόσο κράταε ἀπα στὴν ἄβυσσο τὴν Πόλη,
πέρα το χέριτης αποτραβάει καὶ σπίτια,
παλάτια κ' ἐκκλησιες κατρακυλουν στον Ἄδη·
μα εσυ, ψυχῆμου, δεν γκρεμίζεσαι, δεν εἶσαι
παλάτι κ' ἐκκλησία, παρα πουλι μεγάλο
καὶ τον γκρεμο, χωρὶς νὰ γκρεμιστεῖς, διαβαίνεις !

II α

(Τείχη καὶ πύργοι τῆς Πόλης· πύλη του Ρωμανου. Μια βάρδια, ἀκουμπισμένη στὶς
πολεμίστρες, κοιτάζει κάτω τὸ τούρκικο στρατόπεδο· βουη, νταούλια, φωτιες).

- ΒΑΡΔΙΑ
- Φτύνω στα γένια τρεῖς φορές του Μουχαμέτη·
δε θέλω πια νταούλια καὶ φωτιες, βαριέστισα
στὴν πύλη ἐδῶ του Ρωμανου νὰ στέκω βάρδια.
Γιατί ; γιὰ ποιόν ; τί φταίμε εμεῖς ; ἀς βγουν οἱ δούτους,
σουλτάνος, βασιλιάς, στο αλώνι νὰ πιαστούνε·
κ' εμεῖς, ἀδερφομένοι οἱ δυο λαοι, στα σπίτιαμας
εἰρηγεμένα νὰ γυρίσουμε τὸ βράδι...
Γιατι ἴμαι νιόπαντρος κ' ἐφτά ἔχω τώρα νύχτες
νὰ κοιμηθῶ με τὴ γυναίκαμου, νὰ κάμουμε,
με τὸ φίλι τὸ θάνατο νὰ σκάσει !

(Ακούγονται κάτω ἀπο τῆ γῆς ἀπόκοφοι βρόντοι· πέφτει ἡ βάρδια πίστομα, ἀφουκράζεται).

ΒΑΡΔΙΑ

Ωχού!

βαθιά στου πύργου πάλι τα θεμέλια ακούω
βρόντους κουφους, σαλέματα κρυφα, καινούριο
θ' ανοίγουν πάλι μεσ' στη γῆς λαγούμι οἱ Τούρκοι!
Αἰ, ποιος σαλέθει αὐτου; ποιος σούρνεται στις πέτρες;
Ψυχῇ! Περίσσι δυνατό 'ναι ἀπόψε το φεγγάρι,
τὰ σάστισα' ἀχ, ν' ακουμπούσα ἐδῶ στὸν πύργο
κι ὀρθος μιαν ἀστραπὴ νὰ κοιμηθῶ, Χριστέμου!

(Ακουμπάει στὸν πύργο, σφαλνάει τὰ μάτια, τὸν παίρνει ὁ ὕπνος· κι ὀλομεμίας τρεῖς μάγισες τινάζονται ὀμπρόςτου καὶ παίζουν βιαστικά, λαχανιασμένα, ἀστραγάλους.

Ρήχνει ἡ α' σκύβει, κοιτάζει τοὺς ἀστραγάλους, σέρνει φωνὴ:)

Α' ΜΑΓΙΣΑ Εἰχάθη! (Ρίχνει ἡ β' μάγισα, κοιτάζει, σέρνει φωνή).

Β' ΜΑΓΙΣΑ Εἰχάθη! » ἡ γ' » » » »

Γ' ΜΑΓΙΣΑ Εἰχάθη!

(Ἡ βάρδια μετατοπίζεται ἀλαφρῶς, στενάζει, οἱ μάγισες ἀφανίζονται χασκογελώντας· κι ὀλομεμίας τινάζονται τρεῖς Ἀστρολόγοι· κοιτάζουν ἕνας ἕνας τ' ἀστρα, σέρνουν φωνή).

Α' ΑΣΤΡΟΛΟΓΟΣ Βασίλεψε!

Β' ΑΣΤΡΟΛΟΓΟΣ Βασίλεψε!

Γ' ΑΣΤΡΟΛΟΓΟΣ Βασίλεψε!

(Ἡ βάρδια μετατοπίζεται πάλι, οἱ Ἀστρολόγοι ἀφανίζονται καὶ τρεῖς καλόγεροι περνουν ἀγκαλιαστοὶ καὶ ψέλνουν ἄγρια, παρὰταιρα, σὰ μεθημένοι:)

Α' Β' καὶ Γ' Δεῦτε τελευταῖον ἀσπασμόν...

ΚΑΛΟΓΕΡΟΙ

(Ἡ βάρδια τινάζεται, τρίζει τὰ μάτια, χασμουριέται).

ΒΑΡΔΙΑ

Με πήρε, ἀνάθεμά του, ὁ ὕπνος καὶ νειρέφτηκα γυναίκες κι ἀστρολόγους καὶ καλογέρους. Κακὰ σημάδια! Ἀς ἀνεβῶ στὴ βάρδια μου νὰ σύρω δυνατὴ φωνή, νὰ ξεγυστάξω!

(Ανεβαίνει στὸν πύργο, ἐξαφανίζεται· σὲ λίγο δυνατὴ φωνή:)

Α' ΒΑΡΔΙΑ Ο Ἰησοῦς Χριστὸς νικάει! (σὲ λίγο ἀπο τὸν ἄλλον πύργο).

Β' ΒΑΡΔΙΑ Ο Ἰησοῦς Χριστὸς νικάει! (» » » ἄλλον πύργο πιο μακριά).

Γ' ΒΑΡΔΙΑ Ο Ἰησοῦς Χριστὸς νικάει! (ἀκόμα πιο μακριά).

(Προβαίνει, ξεσκεπάζοντας τὸ πρόσωπό της, ἡ 'Ανα, ἡ κόρη τοῦ Νοταρά· πίσω της ἡ Βάρδια).

ΒΑΓΙΑ

'Ανα, Κυράμου, ἀρχοντοπούλαμου, πού πάμε;
Εἰδῶ 'ναι πόλεμος, μυρίζει ἀντρίκιο χνότο,
φωτιές θωρῶ, φωνές γρικῶ καὶ χλιμιντρίζουν
ολοῦθε ἀλόγατα, Κυράμου, καὶ φοβοῦμαι...

ΑΝΑ

Μυρίζει ὁ πόλεμος σὰν ἄντρας καὶ μου ἀρέσει·
προχώρα!

ΒΑΓΙΑ

Πῶς στὴν ἀρχὰ φτάσαμε τοῦ κόσμου!
Ἀχ, τί ζήτησ, Κυρά, στὶς πολεμίστρες τούτες;
Λούστηκες, ντύθηκες, στολίστηκες, σου εἰβάφαν
ὥρα πολλή, σκυφτες, οἱ σκλάβες τοῦ κορμίσου·
ὥρες σὰ νύφη σὲ χτενίζαν, σὲ μυρόναν

και τα βαρια χρυσα, σου αρμόζανε στολίδια...
 Με πήρες, βγήκαμε κλεφτα μεσ' στο σκοτάδι,
 της Πόλης τα στενα διαδήκαμε τρεχάτες—
 τί θες εδω αψηλα, στο μούγκρος του πολέμου ;
 Ἦρθα κ' εγω να πολεμήσω.

ANA
 ΒΑΓΙΑ

Εδω, κυράμου !

Μα εμεις γυναικες είμαστε, καλε, γραφτόμας
 αλου κρυφα και πιο γλυκα να πολεμούμε·
 γύρνα μεσ' στο χρυσο κουδούνκισου, μην έρθει
 ξάφνου ο βαρης γονιόςσου, ο Νοταρας, κυράμου.

ANA

Ας έρθει· πια κανένα δε φοβούμαι· στέκω
 κ' εγω πα στου γκρεμου το φρύδι, σαν την Πόλη·
 ντροπη, αρετη, Θεος, φαντάσματα· κι ο μάθρος
 θα κράξει πετεινος ο Χάρος, να σκορπίσουν !
 Βαρι το ριζικόσου, θυγατέρα !

ΒΑΓΙΑ
 ANA

Ας είναι

χίλιες φορες, γερόντισάμου, βλογημένο !
 Το φοβερο πολεμιστη το Γιουστινιάνη,
 το άγριο θεριο το σιδερόφραχτο, γραφτόμου,
 παράπονο δεν έχω ! ανόσια ν' αγαπήσω·
 κι όσες χαρες του επήρα, τούδοκα, κανέννας,
 μήτε ο Θεος μπορεί τη γλύκατους να σδύσει !
 Μα τώρα, βάγια, νύχτες τρεις στο παραθύριμου
 τη μεταξένια σκάλα δεν ανέδη· η Πόλη,
 ανάθεμάτη ! μου τον πήρε και του τρώει·
 σε μάταιες μάχες κι αγρυπνιες, τη δύναμήτου.
 Κλαις, κλαις, εσυ κυράμου ! Η Παναγια στον ύπνοσου
 μπας και κατέβηκε κρυφα να σε μαλώσει ;
 Ποιά Παναγια ; μοσκοβολούσε απόψε η νύχτα
 κι ως στέναζα τον αγαπόμου λαχαρώντας,
 τη μεταξένια σκάλα ξάφνου ακούω να τρίζει·
 πετιέμαι· εφτυς χλομη κι ανοίγω την αγκάλη—
 μα ωχου ! κατάσπρο νεκροκάφαλο ξεπρόβαλε
 στο παραθύριμου, κι αργα το σκέλεθρο όλο...
 Παιδίμου !

ΒΑΓΙΑ

ANA

ΒΑΓΙΑ
 ANA

Κλαις ; νογας και συ τα πάντα τώρα·
 καιρο δεν έχω πια κι ο θάνατος ζυγόνει—
 και μπήκα στο λουτρο, αρματόθηκα και νάμε !
 Πατήματα γρικω και σίδερα βροντούνε...
 Ο αγαπημένος, βάγιαμου, έρχεται· τραβήξου
 μακρια, να μην ακους· να μη θωρας· ποιος ξέρει,
 για πάντα δυο κορμια χωρίζουν που αγαπιούνται.

(Η Βάγια κρύβεται· μπαίνει ο Γιουστινιάνης, ξεχωρίζει μια γυναίκα, φωνάζει με θυμο)

ΓΙΟΥΣΤΙΝ.
 ANA
 ΓΙΟΥΣΤΙΝ.
 ANA

Εδω γυναίκες τί ζητουν στις πολεμίστρες ;
 Δε με γνωρίζεις ;

—Ανα !

ΓΙΟΥΣΤΙΝ.
 ANA

Τρεις γιατί δεν ήρθες
 παντέρμες νύχτες που σε πρόσμενα, Καλέμου ;
 Ντροπη και να ρωτας· η Πόλη κιντυνέει.
 Και τι ; την αγαπας περισσότερο απο μένα ;

- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Δεν είναι ἡ Πόλη αὐτὴ δικιά μου, δὲν τὴ θέλω·
 ἄλλος τὸ ξακουστὸ κορμίστης χαίρεται· ὅμως
 σαν ἄντρας στὴν τιμῆ μου ορκίστηκα, ἔχω χρέος.
- ΑΝΑ Ορκίστης καὶ σὲ μένα· ἀν εἶναι αὐτὴ βασιλείο,
 ἐγὼ "μαὶ μὴ γυναικὰ ζωντανή· τὰ πάντα
 φαντάσματα ἄσαρκα στῆς γῆς αὐτὴ καὶ κρέας
 μονάχα ἀληθινὰ τὰ στόματα ποὺ σμίγουν.
 Καλέμου ἡ Πόλη ἓνα καρὰβι φορτομένο
 με Παναγιες καὶ βασιλιάδες καὶ βουλιάζει·
 ἔλα κι ἀρμάτοσα φρεγάδα, ἀπόψε οἱ δυνάμεις
 τοῦ μάθρου Χάρου νὰ ξεφύγουμε καὶ περὰ
 σ' ἓνα νησί τῆς Ἀσπρῆς θάλασσας ν' ἀράξουμε
 καὶ στὰ χαλάσματα τῆς γῆς νὰ φιληθοῦμε.
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Ἀργὰ νὰ πια κ' εἶναι ἡ χάρα ντροπὴ μεγάλη.
 Στὸ στήθος μου μὴν ἀκουμπᾶς τὸ στήθος σου, Ἄνα·
 δὲν το περνᾶει, ζωσμένο ὡς εἶναι ἀτσάλι, ἡ γλύκα.
- ΑΝΑ Ἀν μείνεις, μάθετο, θὰ σκοτοθεῖς, Καλέμου.
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Τὸ ξέρω, ἀθάνατος δὲν εἶμαι.
- ΑΝΑ Μα θὰ χάσεις
 πια δὲν τὸ θες· τὸ πολυκάτεχο κορμίστου.
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Τῆς πεθυμίας σοφὸ, χαριτομένο πλάσμα,
 πολὺ τὸ ἀγάπησα, θυμούμαι, τὸ κορμίστου·
 πολὺ θὰ τὸ ἀγαπήσω κ' ὕστερα· μὰ πρῶτα
 τὴν Πόλη ορκίστηκα, Κυράμου, νὰ λυτρώσω.
- ΑΝΑ Ἡ Πόλη δὲ γλυτόνει, θὰ χαθεῖ· ποῖός ξέρει,
 τοῦτῃ ἡ στερνὴ, στερνὴ μονάκριβῆτῃς νύχτα·
 τοῦτῃ ἡ στερνὴ κ' ἐμὰς μονάκριβῆτῃς νύχτα—
 δὲ θέλω, δὲν μπορῶ νὰ κοιμηθῶ μονάχη.
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Σῶπα, μὴν κάνεις τὴ ζωὴ γλυκεία, Κυράμου,
 πιότερο ἀπ' ὅ,τι πια τεριάζει σ' ἓναν ἄντρα.
- ΑΝΑ Θὰ σῶπαινα, μπροστάμας νάχαμε, Καλέμου,
 καιρὸ τοῦ πόθου ἀργὰ τὸν τρόπο νὰ χαρούμε·
 μὰ τώρα νά, σαν ἄστρο χύνεται ἡ ζωῆμας.
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Ἄνα, καλὴν ἀντάμοση, ὁ Θεὸς ἀν θέλει!
- ΑΝΑ ὦχ, μὴν τὸν μελετᾶς, αὐτὸς ποτε δὲ θέλει!
 δὲν ἔχει σὰρκα αὐτὸς καὶ δὲ νογᾶει τί θάμα
 νὰ σμίγουν δυὸ κορμια κρυφὰ μεσ' στο σκοτάδι·
 γύρνα τὴν ὄψη ἀπ' τὸ Θεὸ καὶ κοίταξέ με·
 τοῦ κάκου λούστηκα, χτενίστηκα γιὰ σένα·
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Τοῦ κάκου μούδοκε ὁ Θεὸς ψυχὴ μεγάλη
 τὸ σῶμα αὐτο καὶ τίς χαρέστου ν' ἀφεντέδω;
 Δὲ με λυπάσαι;
- ΑΝΑ
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Ἀργότερα, Ἄναμου, ὅχι τώρα
 ὅταν γδυθῶ τὴ σιδερένια ἀρμάτα.
- ΑΝΑ Ἀλοῖμονο,
 δὲν ἔχουμε καιρὸ· μονάχα ἡ νύχτα εἰσιότῃ!
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Κυρά, μὴ με κρατᾶς· πιεπάνω ἀπὸ τὴ γλύκα
 στέκει ἡ τιμὴ τοῦ ἀντρος, ἀνάθεμά τῃ!
- ΑΝΑ Πάμε...
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Ἄνα, καλὴν ἀντάμοση!
- ΑΝΑ Ὁ Θεὸς νὰ δώσει,

Φράγκε, και να σε βρει της γυναικος ο πόνος!

(Ο Γιουστινιάνης φέβγει· προβαίνει η βάρια· σιγη. Ένας ἡσκιος διανέβει, πατημασιες γρικιούνται).

ΒΑΓΙΑ Να φύγουμε, Κυρα, κι ο βασιλιας προβαίνει·
να μη μας δει και να το πει του αφέντη· πάρε,
για να πιαστεις, Κυρα, το μπράτσομου, μην πέσεις.
ΑΝΑ Εγω; μηδε ο Θεος την ώρα αψη με ρήχνει·
τόσο πονω που αθάνατη θαρω πως είμαι.

(Φέβγουν· προβαίνει ο Κωσταντίνος και πίσωτου κλαψουρίζοντας οι Μάνες).

ΚΥΤΙΝΟΣ Καλες γερόντισες, τί σκούζετε; τί θέτε;
γιατί κι ως τα μουράγια εδω, με κυνηγάτε;
Ποιές είστε;

ΜΑΝΕΣ Οι Μάνες.

ΚΥΤΙΝΟΣ Ποιές;

ΜΑΝΕΣ Στον πόλεμο περίσιους

όλεσμάς έχουμεν υγιους και τώρα, αφέντη,
τ' άγια ποδάριασου φιλούμε· κάμε ειρήνη!
η Πόλη θα χαθει, να μη χαθουν κ' οι γιοίμας.

ΚΥΤΙΝΟΣ Με σέβας χαιρετω τις Μάνες του λαούμου·
έγνια μην έχετε, Κυράδες μου, κ' η Πόλημας,
όχι, δε θα χαθει· στην Κόλαση αποπάνω
της Παναγιας το χέρι την κρατάει, δεν πέφτει.

ΜΑΝΕΣ Η Πόλη θα χαθει, να μη χαθουν κ' οι γιοίμας!
ΚΥΤΙΝΟΣ Σωπάτε· αν είναι πια βουλη Θεου ο χαμόστης,
κάντε κουράγιο, μάνες μου, και σεις, βοηθάτεμε
η Βασιλέβουσα ως αρχόντισα να πέσει.

Πηγαίνετε· στις δύσκολες στιγμες οι μάνες
λυγουν, τι δεν μπορούν νεκρους να δουν τους γιούστους.

(Φέβγουν οι Μάνες θρηνώντας· ολομειμιας, σα να ξύπνησε το τούρκικο στρατόπεδο, ξε-
σπουν νταούλια κι ουρλιαχτά· σκύβει από τις πολεμιστρες ο Κωσταντίνος, αφουκράζεται).

ΚΥΤΙΝΟΣ Ψυχη, θεριά· ναι ετούτα που γρικας κι ουρλιάζουν·
θερια και σε παράτησε ο Θεος μονάχη,
σε αρνήθηκε και δε σε θέλει πια, Κυράμου!
Μα εμεις, ψυχη, δεν τον αφήνουμε, τον θέμε,
και θα παλέψουμε ολομόναχοι, ως να μάχουνταν
αρίθμητοι άγγελοι κι αρχάγγελοι μαζίμας!

(Προβαίνουν τρεις αποσταλμένοι, προσκυνουν και στέκουνται με το κεφάλι κάτω, αμί-
λητοι· κάνουν ν' ανοίξουν το στόμα, μα ο Κωσταντίνος τους απλόνει το χέρι).

ΚΥΤΙΝΟΣ Κρατάτε σφαληχτο το στόμα, μαντατόροι·
στα μάτισας θώρω ποια φέρνετε μαντάτα—
κ' οι τρεις τον κίντυνο αφηφήσατε του κάκου.
Εσυ, στον άγριο Σέρβο επήγες την κραδήμου,
ζητώντας συντρομη για την παντέρμη Πόλη·
και στο Σκεντέρμπεη εσυ, τον αρβανίτη λιόντα·
και συ στο δοξασμένο φίλομου Ουγγαρέζο.
Τυφλοι, κουφοι, της γης οι βασιλιάδες όλοιτους,
αρνιούνται εδω ναρθουν και το Χριστο να σώσουν·

αί, την ανάγκητους δεν έχουμε· θα σώσουμε,
καλα μαντάτα μούπεψε ο Θεός εμένα,
πάσα του ανθρώπου την τιμή και μοναχοίμας!

(Οἱ μαντατόδροι προσκυνουν και φέβγουν· ο Κωσταντῖνος μόνος).

Κ)ΤΙΝΟΣ Κ' ἡ Πόλη να χάθει, μα εμείς θ' αγωνιστούμε,
αθάνατη, άπαρτη, σα νάταν στον αἰώνα·
γιατι, μαθες, αθάνατη, άπαρτη ἡ ψυχῆμας.

(Έρχεται ο Φραντζης και πίσω ένας ηλιοσημένος άγριος θαλασινος).

Κ)ΤΙΝΟΣ Φραντζη, το πρόσωπόσου σκοτεινο, τί φέρνεις;
ΦΡΑΝΤΖΗΣ Σου φέρνω, βασιλεια, τον καπεταν Χαρκούτση·
διάδη κρυφα του οχτρου τη μανιασμένη αρμάδα
και φέρνεισου της Άσπρης Θάλασας μαντάτα.

Κ)ΤΙΝΟΣ Καλώς μας ήρθες, καπετάνιο· τί μαντάτα;
ΧΑΡΚΟΥΤΣΗΣ Την Άσπρη θάλασα σδάρνισα όλη, ως την Κρήτη·
έρμο το πέλαγο κι αφράγκεφτο, άρχοντάμου.

Κ)ΝΤΙΝΟΣ Γελας;
ΧΑΡΚΟΥΤ. Συμπάθαμε· ένας δαίμονας εντόςμου
σέρνει χαρούμενη φωνη σα να λυτρώθηκε.

Κ)ΤΙΝΟΣ Ποιός δαίμονας;
ΧΑΡΚΟΥΤΣΗΣ Θάρω τον λεν Ελεφτερία.

Ναι, μα τη θάλασα, ντρεπόμουν να γυρίζω
να ζητιανέδω, ο Κρητικός εγω, το Φράγκο·
μα τόρα νά, το πήρα απόφαση, γλυτόνω —
οι φράγκικες δεν έρχονται γαλέρες, μήτε
θαρθουν ποτέτους!

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Αχ, χαθήκαμε, αν δεν έρθουν!

Κ)ΤΙΝΟΣ Πού βρίσκεις τέτια δύναμη, Χαρκούτση; Μόνο
σε μέγα βασιλεια τεριάζει ἡ αποκοτιάσου.

ΧΑΡΚΟΥΤ. Δεν είμαι βασιλιας, μα νιώθω μεσ' στα στήθιαμου
αητο βασιλικο, δικέφαλο, ν' ασκόνει
ψηλα πολυ, στα δέκα νύχιατου, τον κόσμο.
Θάναι ἡ ψυχῆμου σίγουρα· κι ως είδε ομπρόστης
ελέφτερο το πέλαγο, έσυρε χαρούμενη
φωνη, στην Κρήτη την πατρίδαμου, ν' αράξω.
Κατανοτίας την πλώρα γύρισα με ασπούδα,
τ' αγαπημένα χώματα πατω και παίρνω
ψηλοι τα βουνοκρέμαστα χωρια και πάω
με βιάση αντρείομένων πόρτες κουρταλώντας.
«Παιδια, φωνάζω, ἡ Πόλη χάνεται· δεν έχει
παροι μονάχα ελπίδα μια: να ξεψυχήσει
χωρίς να ντροπιαστεί, παληκαρίσια· αδέρφια,
τί λάτε; πάμε να πεθάνουμε μαζί της;»
«Πάμε!» μουγκρίσαν όλοι μ' ένα στόμο κ' έσφιξαν
τη μέση τη λιγνη με τα φαρδια ζωνάρια.
Φόρτοσα μπρούσχο κρητικο κρασι το αμπάρι
κ' ήρθα, με τους σαράντα γκαρδιακούςμου φίλους,
για της τιμης τα μάδρα μάτια να χαλούμε.

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ωμέ, μα αν χάσουμε την Πόλη, τί απομένει;

ΧΑΡΚΟΥΤΣ. Η ελπίδα

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Μα αν τη χάσουμε κι αψη;

ΧΑΡΚΟΥΤΣ.

Ἡ ψυχῆμας·

αφτὴ γελᾷ κι ανασκουμπόνεται κι φτιάνει
ξανά τον κόσμον απαρχῆς, τῆς αρεσκιᾶς τῆς.

ΚΥΤΙΝΟΣ

Χάρᾳ μεγάλῃ με ψυχες σαν τὶς δικές σας,
καὶ νὰ νικᾶς στὴ γῆς αφτὴ καὶ νὰ νικιέσαι.
Φραντζῆ, ακριβέμου φίλε, μυστικὸ ἔχω λόγῳ
στον καπεταν Χαρκούτση ἐδῶ νὰ πῶ· γιὰ κάμιεμου
τὴ χάρῃ μιὰ στιγμῇ, Καλε, ν' ἀγαμερίσεις.
ΦΡΑΝΤΖΗΣ Στους ορισμούς σου, ἀφέντημου, ἔχε γεια!

ΦΡΑΝΤΖΗΣ

ΚΥΤΙΝΟΣ

Μακριάμου

μὴν πας· τὴν ὥρᾳ αφτῇ, Φραντζῆ, μὴ χωριστούμε.

(Φέβγει ὁ Φραντζῆς)

ΚΥΤΙΝΟΣ

Αἰ, Καπεταν Χαρκούτση Κρητικε, μολόγαμου·
ελπίδα ἡ Πόλῃ νὰ σωθεῖ καμια δὲν ἔχεις;

ΧΑΡΚΟΥΤΣ.

Καμια.

ΚΥΤΙΝΟΣ

Μὰ τότε;

ΧΑΡΚΟΥΤΣ.

Μὰ γι' αὐτὸ με βιάση κ' ἤρθα·
κι ἄλοι σαράντα τέτιοι Κρητικοὶ μαζίμου.

(Σιγῇ. Ὁ Κωνσταντῖνος κοιτάζει ἀμίλητος τὸν Χαρκούτση, ἀξάφνα πέφτει
στὴν ἀγκυλιάτου).

ΧΑΡΚΟΥΤΣ.

Γιατί τα μάτια σου βουρκόσαν, βασιλιάμου;

ΚΥΤΙΝΟΣ

Απο χαρᾶ· απροσκύνητῃ ψυχῇ, ἀδερφέμου,
τὸ φοβερό λοιπὸν τὸ μυστικὸ τὸ ξέρεις;

ΧΑΡΚΟΥΤΣ.

Ποιὸ μυστικὸ;

ΚΥΤΙΝΟΣ

Νὰ πολεμᾶς χωρὶς ἐλπίδα·
καὶ νὰ νογᾶς βαθιά ν' ἀφξαίνει ἡ δυνάμη σου
στὴν ἄκρᾳ ἀπελπισία.

ΧΑΡΚΟΥΤΣ.

Συμπάθα, βασιλιάμου,
δὲν εἶναι ἐτοῦτο μυστικὸ· τὸ ξέρουν ὅλοι
μεσ' στὸ καράδι οἱ Κρητικοίμου, κ' οἱ σαράντα.
ΚΥΤΙΝΟΣ Ἀθάνατῃ εἶναι ἡ Πόλῃ, τὶ ψυχες ἀθάνατες
στο θάνατο ἀποπάνω τὴν κρτουν· γιὰ τρέχα
νὰ φέρεις τοὺς σαράντα ακρίτες σου, στὴν ἄκρᾳ
τοῦ γκρεμοῦ ἐδῶ νὰ πολεμήσουμε, ἀδερφέμου,
τὴ Μοίρᾳ τὴν ἀνίκητῃ!

(Ὁ Χαρκούτσης φέβγει· ὁ Κωνσταντῖνος μόνος, κάμπουση ὥρᾳ σιωπᾷνε).

ΚΥΤΙΝΟΣ

Θερίὸ ναι, Θεέμου, ἀμέροτο ἡ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου!
Ἄλο ποιο πλάσμα ἀπᾶ στὴ γῆς μπορεῖ τοῦ Χάρου
γαλήνια τὰ φριχτὰ σκουλήκια ν' ἀντικρύσει;
Καὶ ποιο, τὴν ὥρᾳ που σκοτόνεται καὶ πέφτει
στον ἄπατο γκρεμό, γελᾷ κατρακυλώντας
καὶ τραγουδᾷ πῶς εἶναι ἀθάνατο καὶ τάχα
στα οὐράνια ἀνηφορᾷ με ἀνίκητες φρερούγες;
Μόνῳ ἡ ψυχῇ, θάρῳ, τοῦ ἀντρεισμένου ἀνθρώπου.

(Ἡ λιτανεία ξυγόνει· πέλνει ὁ λαὸς : «ἀναγράφῳ σοὶ ἡ Πόλις σου Θεοτόκε». Καταφτάνει
ὁ Φραντζῆς τρομαγμένος).

ΦΡΑΝΤΖΗΣ

Βασιλιάμου, ἐρχονται!
χοιμάει μπροστα ἀγριεμένος, ἀφρίζοντας καὶ καταχτυπάει

- την πατερίτσάτου και σε ζητάει,
ο φοβερος Ηγούμενος!
- Κ)ΤΙΝΟΣ Καλως να ορίσει' στον πύργο ετούτον η Παναγια θα σταθει και θα διαλέξει.
ΦΡΑΝΤΖΗΣ Έμαθε πως ήρθες και στάθηκες εδω στην Πύλη του Ρωμανου,
για να προλάβεις,
να πάρεις εσυ απο το χέρι της Παναγιας τη ρομφαία
και φρένιασε, παράτησε πίσωτου τη λιτανεία κ' έρχεται
να σε διώξει!
- Κ)ΤΙΝΟΣ Καλως να ορίσει' πιο ταπεινος εγω απο αφτον, γιαι
πιο πολυ πονω'
εμένα η χάρητης θα διαλέξει.

(Ζυγόνει η λιτανεία: «ἀλλ' ὥς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον...»)

- ΦΡΑΝΤΖΗΣ Νάτος! σηκώνει την πατερίτσάτου, τα φρύδιατου πετουν σπίθες!
ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Σταθείτε!

(Η λιτανεία σταματάει, βουβαίνεται).

Αί, Πυροβάτη, κράτα δυνατα την Παναγια μη σου φύγει!
Αρχόντοι, αραδιαστείτε εδω δεξάμου

(Αραδιάζονται οι Α Β Γ)

και συ, λαε!

(Αραδιάζονται ζερβάτου οι α β γ)

- ΦΡΑΝΤΖΗΣ Πού είναι; δεν τον βλέπω!
Αποδασίλεψαν τα μάτιατου, δε βλέπει τίποτα' οι μεγάλες
αστραπες της μάνητας
τον τύφλωσαν.

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ (ψάχνει με την πατερίτσάτου προχωρώντας σαν τυφλος)

Πού είναι, πού; δεν τον βλέπω! Τούτος;

Α' Είναι ο πύργος, γέροντάμου,

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Τούτος;

Α' Είναι ο φίλοςτου ο Φραντζης.

Κ)ΤΙΝΟΣ (προχωρώντας ένα βήμα) Νάμε!

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Οι δυο αψηλες κορφες του Γένους εξώστηκαν
τις αστραπες και τώρα θα πιαστούν... Αχ, βόηθα,
Χριστέμου, οι πιο τρανες μη χάνουνται στον κόσμο
φυχες, απ' την πολα περίσιαν αρετήτους.

Κ)ΤΙΝΟΣ Ηγούμενε της Παναγιάσματος της Πολίτισας,
θεοδάδιστη αψηλη κορφη που κουδεντιάξεις,
στη νυχτερνη σιγη, με το θεο, μεγάλη
τούτη η στιγμή, η φυχη του κόσμου ομπρόςμας τρέμει
κι απο το λόγο που θα πεις κρεμιέται η μοίρα.
Παρακαλώσε, γέροντα ασκητη, χαλίνοσε
τα πάθη τα φριχτα, τα χείλιασου ας γλυκάνουν
το μέγα λόγο του Χριστου να πουν: Αγάπη!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ποιός μου μιλάει; ποιό φάντασμα άσαρκο διανέδει,
τη μάδρη ετούτη χαραδγη, στις πολεμίστρες;

Κ)ΤΙΝΟΣ Ο βασιλιας.

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ποιός βασιλιας; δροσούλα ανάλαφρη
απο σκοτάδι και νερο, φυσω να σδύσεις!

Β' Απ' την περίσια λάμψη του Θεου τυφλόθη!

- Γ' Ψάχνει ως τυφλός, με το ραβδί να τον αγγίζει!
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ποιός βασιλιάς; ρωτώσε, φάντασμα, αποκρίσου:
- ΚΥΤΙΝΟΣ Ο βασιλιάς της Πόλης Κωνσταντίνος, γέροντα!
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ (σαρκαστικά).
Αλήθεια, μια φορά κ' έναν καιρό, θυμούμαι
μεσ' σε παλιές το ανάγνωσα γραφές, εξούσε
χλομός κι απελπισμένος βασιλιάς της Πόλης...
- ΚΥΤΙΝΟΣ Άκομα ζω, Ασκητή, δεν είμουν, είμαι ακόμα!
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Είσουν και κράταγες στο χέρι σου ως τριαντάφυλο
και σεργιανούσες πα στο Βόσπορο την Πόλη
κ' ένα κακο πρωινό μαγιάτικο...
- ΚΥΤΙΝΟΣ —Καλόγερε,
το λόγο μέτρατον καλά, ο λαός ακούει!
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ ...φύσηξε αγέρι ανατολίτικο κ' η Πόλη
μάδησε απάνω στα βαθιά νερά κ' εχάθη.
(στενάζοντας)
- Είταν μια Πόλη, μια φορά, με βασιλιάδες,
είταν μουράγια, μια φορά, πυργοδεμένα,
είταν γυναίκες κι άντρες κ' εκκλησίες, χτισμένες
με σύνεφα, λιθάνια και φωνές...
- ΚΥΤΙΝΟΣ Καλόγερε,
αν καταδέχτηκε ο Θεός μας να σου ανοίξει
του ανέσπλαχνου μελούμενου τις πόρτες, μόνο
σ' εμε, το βασιλιά, πρεπο να φανερώσεις
τα οσα άγρια μυστικά τα μάτια σου αγναντέψαν
και μην κι οτάρεις το λάόμου!
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ (γελώντας σαρκαστικά) Το λάόσου;!
- ΚΥΤΙΝΟΣ Γέρο, σε βασιλιά μιλάς και θέλω σέβας!
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ω κοκορόμιαλο πουλι, το αγέρι εγώ 'μαι
του Θεου, φουσ, μαδω το παρδαλο φτερόσου,
την κορόνα' μαδω τα κόκκινα σαντάλια σου,
μαδω τη σάρκα σου και την ψυχή και βρίσκω
να σούρνεται στο χώμα ένα σκουλήκι.
- ΚΥΤΙΝΟΣ Γέροντα,
και το σκουλήκι ετούτο εγω μαδω και βρίσκω
μια φλόγα.
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ποιά;
- ΚΥΤΙΝΟΣ Μη χαχαρίζεις την Ελλάδα!
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Σε τύφλωσε ο Θεός, και στ' άγιο τ' ονομάτης
το κρίμα το φριχτο ξετέλεψες, που τόρα
στον πάτο του γκρεμου ξαναβουλιάζει το Γένος.
- ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ω βασιλιά, μην τον ακουε' απ' την απάνθρωπη
παραπερίσια αγάπη στο Θεο, φαρμάκι
στάζουν τα χείλιατου πικρο για τους ανθρώπους.
- ΚΥΤΙΝΟΣ Ποιό κρίμα;
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ποιό; Στο μάδρο Σατανα τον Πάπα
την εκκλησιάμας την ορθόδοξη να ρήξεις.
- ΚΥΤΙΝΟΣ Γέρο, να σώσω την πατρίδαμου μοχτούσα.
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Όχι το χώμα, την ψυχήσου, αψτη να σώσεις!
- ΚΥΤΙΝΟΣ Τότε μονάχα εγω θα σώσω την ψυχήμου,

- αν σώσω την πατρίδα· αὐτὴ 'ναι ἐμένα ἡ στράτα.
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Αἰ βασιλῖα, ἀναμέρισε· ὁ Θεὸς ἀπόψε
στο χῶμα σε πετάει κι ἄλλῃ ψυχὴ διαλέει!
Γυρνώ το πρόσωπόμου ἀπάνωσας, παιδιάμου·
αφουκραστεῖτε τῆς Κυρας τὸ θάμα· ἀπόψε
που ἀνέλπιδά καταχτυπιόμουν στο κελίμου,
θρηνώντας το κορμὶ καὶ τὴν ψυχὴ τῆς Πόλης,
τὴν Παναγία θῶρω νὰ μπαίνει καὶ κρατούσε
βαρεῖα βασιλικία κορόνα αἱματομένη.
«Σήκω, Ἀσκητῇ, μου φώναξε, μὴν κλαῖς· στὴν Πύλῃ
τοῦ Ρωμανοῦ τῇ χαραβγῇ θὰ σε προσμένω,
τοῦ ἀρχάγγελούμου νὰ σου δώσω τὴ ρομφαία·
σε σένα πια μπιστεύομαι, Ἀσκητῇ, τὸ Γένος.»
Ζύγωσε ἀργά, χλομὴ πολὺ, καὶ τὴν κορόνα
μου κάρφωσε βαθιά στ' ἀσκητικὰ μαλιάμου·
ἀπο τὴ νύχτα ἐτούτῃ, μάθε, ὦ Κωνσταντίνε,
ἐγὼ μαι ὁ βασιλιάς τοῦ Γένους τῶν Ρωμαίων!
- Α' Β' Γ' —'Αἷσιος! 'Αἷσιος! 'Αἷσιος!
ΦΩΝΗ ΠΥ- 'Αγίε Ἡγούμενε!
ΡΟΒΑΤΗ το κόνισμα τῆς Παναγίας κλωτσάει νὰ φύγει·
ἀντρες ἐφτα τὴν ἀγκαλιάζουμε μὲ τρόπο,
μὰ αὐτῇ χοιμάει νὰ πᾶει μπροστὰ καὶ θὰ μὰς ρίξει!
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Φέδγα, πρὶν καταφτάσει ἡ Παναγία καὶ σκύψει
νὰ πάρω ἀπ' τὰ μαλιάσου τὴν κορόνα!
- ΚΥΤΙΝΟΣ Πάρτῃ·
πᾶρε καὶ τὸ κεφάλιμου μαζί· Χριστέμου,
πολὲς χάρες μὰς δίνει ἡ γῆς· ἡ πιο μεγάλῃ
νὰ σκοτοθεῖς κι ἀκέριο ἓνα λαὸ νὰ σώσεις.
Πάρτῃ!
- (Τοῦ δίνει τὴν κορόνα· τὴν καρφώνει στα μαλιάτου ὁ Ἡγούμενος)
- α' β' γ' —'Αἷσιος! 'Αἷσιος! 'Αἷσιος!
ΚΥΤΙΝΟΣ Ὁ Θεὸς, ἀλήθεια, ἀν σούδειξε τὴ λυτροση,
σκύδω τὸ ρημαγμένο ἐτούτομου κεφάλι,
που θὰ χαθεῖ τὰ ξημερόματα· κι ἂς δώσει
τῆς Παναγίας ἡ χάρη ὅ,τι εἶδες ν' ἀληθῆψει
κ' ἡ Πόλῃ ἐτούτῃ νὰ σωθεῖ μὲ τὸ σπαθίσου!
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Αἰ, Πυροβάτῃ!
στο ἅγιο τὸ θέλημάτης πια μὴν ἀντιστέκεστε·
σηκόστετῃ κ' ἐλάτε!
- ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Ἐρχόμαστε! μὰς ἀρπαξε
ἀπ' τὰ μαλία καὶ μὰς σηκώνει στὸν ἀγέρα!
- (Ἐρχεται ὁ Πυροβάτης μὲ ὅλῃ τῇ λιτανείᾳ κουβαλώνοντας τὸ κόνισμα)
- ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Αἰ, γέροντα, πιοπέρα δὲν μπορῶ νὰ πάω!
ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Μῆτε καὶ θέλει ἡ Παναγία· σταθεῖτε ἀλάργα
καὶ κάντε γύρα τόπο ν' ἀπλοθεῖ το θάμα·
φτερά πολὰ γρικῶ, ξεκίνησε οὐρανόθε
καὶ κατεδαίνει!
- ΛΑΟΣ Κύριε, ἐλέησον! Κύριε, ἐλέησον!

(Κάνουν το σταβρότους· πολλοί γονατίζουν και κοιτάζουν, λαχταρίστα, το κόνισμα).

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Εδω, στου Ρωμανου την Πύλη, μούχεις τάξει
ναρθεις, χαροκαμένη Μάνα της Ελλάδας·
γλυκειά παρηγορία της γης, καλώς μας ήρθες,
όχι μ' ένα μωρο, μον' με σπαθι στο χέρι!
Εμένα διάλεξες, Πολίτισα, και νιώθω
φωτια αναμένη στα μαλιάμου την κορόνα·
εμένα διάλεξες, Κυρα, να σώσω το άγιο
σαρανταπληγιασμένο γένος των Ελλήνων,
που απα στη γης, χιλιάδες χρόνια πολεμώντας,
πεθαίνοντας, το Γίόσου δόξασε, το Λόγο!

ΛΑΟΣ

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ 'Ηρθε η στιγμή, τα γόνατάμου τρέμουν· Θεέμου,
και δόσμου δύναμη το θάμα να βσταξώ·
κ όλα νογω πηδάει στη φούχταμου η ρομφαία!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ 'Αγιε Ηγούμενε, αγιε Ηγούμενε, του κάκου την παρακαλας,
μήτε στρέφεται να σε δει·
θέλει να φύγει, κοιτάζει κάτω, πέρα,
τους Τούρκους!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ω Στρατηλάτισα του Γένους των Ελλήνων,
άνοιξε ο πόλεμος, ανάψαν οι μεγάλες
φωτιες, τα φλάμπουρα στον όλεθρο ανεμίζουν·
δικιάσου η Πύλη η Κιντυνέδουσα, ξεκόρμισε
απ' το θαματοουργόσου κόνισμα και δόσμου
το φοβερο σπαθι που μούταξες, Κυράμου.

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ 'Αγιε Ηγούμενε, αγιε Ηγούμενε, μην την τυρανάς· δε θέλει.

Α' Τρέχει ο ιδριώτας απο το μέτωπο του Ασκητη, τα μάτια του αγρίεψαν·
τινάζεται απάνω όρθιος!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ 'Ηρθα, δε με θωρας; δε με γρικας; Εγω 'μαι,
κοίταμε, ο μάδρος άντρας κουρελης και στέκουμαι
στης χάρηςσου τον εγκρεμο μ' εμπιστοσύνη.
Το λόγοςσου, Κυρα, μην τον πατας· ετούτος
που σπαρταράει μπροστάσου και βογγάει, ο λαόςσου!
Τον Παντοδύναμο δεν έχεις γυιο; ποτέτου,
Μάνα, χατήρι δε σου χάλασε και τώρα
μπορεις, Κυρα, μπορείς αν θέλεις, να μας σώσεις!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Σώπα, Ασκητη, και μην την τυρανάς· κοίτα, τα μάτιατης
βούρκοσαν· θέλει, θέλει, θέλει,
μα δεν μπορεί!

Α' Μάνα, δεν ακους; φωνάζει η γης, λυπήσουτη· καβάλα την αστραπη,
κατέδα!

(Αστροβολίδα ξεσπάει, γεμίζει κίτρινη λάμψη το λαο· σταβροκοπιούνται όλοι).

ΛΑΟΣ

Η Παναγια!

Β' Μας είδε, μας άκουσε, έρχεται!

α' Την έφερε η φωνήσου, γέροντάμου!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Συντρίβεις τις πόρτες τ' ουρανου, καρδια του ανθρώπου!

(Όλοι, εξιατικοι, με αγωνία, κοιτουν, πότε τον ουρανο, πότε το κόνισμα· τρέμοντας
προσδοκουν το θάμα).

Γ' Γρικω περπάτημα στις πέτρες· έρχεται! Έρχεται!
(Σιγή· όλοι αφουγκράζονται συνεπαρμένοι· ο Ηγούμενος σέρνει σπαραχτικά φωνή).

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Έδω 'μαι, Παναγιάμου, δε με ακους; φωνάζω!

(Σιγή· όλοι κρατούν την ανάσα· ο Πυροβάτης, πεσμένος πίστομα, σπαράζει· ο Ηγούμενος, όρθιος κοιτάζει το κόνισμα και τρέμει· σιγα, σιγα, η ελπίδα γίνεται αγωνία κ' η αγωνία, θυμος. Άξαφνα ξεκαρφώνει απο τα μαλιάτου την κορόνα, την πετάει μανιασμένος στο χώμα, σταβρόνει τα χέρια).

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ (ήσυχος, απελπισμένος). Τετέλεσται.

(ο λαος ξεσπάει σε θρήνο).

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Πάρτετ'η· στριμοχτείτε στην Αγια Σοφια· (δείχνει τον Κωσταντίνο) Αφή-
στεμας μόνους!

α' Γέροντα, πού μας αφήνεις; έλα μαζίμας!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Φεδγάτε· έρχουμαι!

(πέφτει στην αγκαλια του Κωσταντίνου).

Χλομε αδερφε, συχώρεσέμε, γελαστήκαμε!

ΚΥΤΙΝΟΣ Σώπα· βαρι το μυστικο, ο λαος ακούει!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ (στο λαο). Φεδγάτε!

(Φέβγει ο λαος, με το κόνισμα, ψέλνοντας θρηνητικά: «Έκ παντοίων με κινδύνων
έλευθήρωσον...»

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Μας πρόδωκε ο Θεος!

ΚΥΤΙΝΟΣ Εμεις δεν τον προδίνουμε·
στα χείλια του γκρεμού θα πολεμούμε, ως νάταν
Θεος, αρχάγγελοι κι αγγέλοι, όλοι μαζίμας·
η αληθινη αντριγια ποτέτης δεν ελπίζει.
Έλα το Χάρο αδερφικα να μοιραστούμε·
εγω στα τείχη θα σταθω να πολεμήσω,
ανέλπιδα, χωρις λιποψυχια, τη Μοίρα·
και συ, Ασκητη, τα γυναικόπαιδα διαφέντεψε,
που στριμογμένα στην Αγια Σοφια θρηγούνε
να σκοτοθω πρεπό 'ναι εγω, και συ να ζήσεις.

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Στον ουρανο καλην αντάμωση, παιδί μου·
τις υστερνες πικρες στιγμες του ανθρώπου, μόνη
παρηγορια απ' τη γης τον ουρανο να βλέπεις.

(Αγκαλιάζονται πολην ώρα· ο Ηγούμενος ξεσπάει στα κλαματα).

ΚΥΤΙΝΟΣ Κύρη, μην κλαις· το φως, το φως κρατας ρομφαία·
η Μάνα του Θεου σου τάδωκε· την είδα
στη φούχα τη δεξάσου να σφηνόνει, δίκωπο
μακρι σπαθι, το φως.

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Το φως; Ποιό φως;

ΚΥΤΙΝΟΣ Το πνέμα.

Σπαθι κι αφτο μαθες εληνικό 'ναι ατσάλι.

Καλην αντάμωση, γέροντα!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Καλην αντάμωση, παιδίμου
μεσ' στις βαθειες αγκάλες του Θεου!

II β

(*Ἁγία Σοφία*· χτυπούν οἱ καμπάνες λυπητερά. *Ἡ ἐκκλησία γεμάτη λαοὶ φωνές, θρήνοι, σιγαλινές ψαλμωδίες. Στὴν ἀρχὴ λίγα κεῖρα ἀναμένα στα μανουάλια· καντηλανάφτες ἀνάβουν ἀργὰ τὰ πολυκάντηλα· φωτίζονται τὰ ψηφιδωτά, οἱ κολόνες, τὰ γυναικόπαιδα. Ξεχωρίζει, φωτισμένο, μέγα ψηφιδωτό τοῦ ἀρχάγγελου Μιχαὴλ· μάβρες φτέρουγες με χρυσοὺς οὐγίες, κόκκινα καμπάγια, τρικυμισμένη ρομφαία, σὰ φλόγα. Στὸ δεξιό χορὸ φωνῇ μονότονῃ σιγοψέλνει*· «Ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου...» *Φωνές ἀπηλογούνται*·

—Κύριε, ἐλέησον! Κύριε, ἐλέησον!

(*Ἄξαφνα δυνατές κανονίες, σέρνει φωνὴ ὁ λαὸς, ἡ ἐκκλησία τραντάζει*).

ΛΑΟΣ Εὐπνήσε ὁ Τούρκος· ξύπνησε κι ὁ χάρος μαζίτου!

—Ὡστόσο, Κύριε, θὰ παιδέδεις τὸ λαόσου; Ἐλεος!

ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΣ Κουράγιο, χριστιανοί, ξημερώνει· ἀς μπούμε στὸν ὄρθρο νὰ δοξάσουμε τὸ Θεο, πὺ σκόρπισε τῆς νύχτας τὸ σκοτάδι· ὅμοια θὰ σκορπίσει καὶ τὸν Τούρκο!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Μας πρόδοκε ὁ Θεός!

ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΣ (*προχωρώντας πρὸς τὸ τέμπλο ψέλνει τὸν ὄρθρο*)
«Ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζει τὸ πνεῦμα ἡμῶν πρὸς σὲ ὁ Θεός,
διότι φῶς τὰ προστάγματά σου, Κύριε...»

(*Ἀκούγεται βουὴ λαοῦ πὺ ζυγώνει ψέλνοντας*· «Ἵνα κράζω σοι...»)

ΛΑΟΣ Ζυγώνει ἡ λιτανεία!

ΦΩΝΕΣ ΑΠΕΞΩ Ἀνοίχτε τὶς πόρτες! Ἀνοίχτε νὰ μπεῖ ἡ Παναγία στὸ σπῖτι τῆς!

(*Ἀνοίγουν οἱ πόρτες, μπαίνει μὲ τὸ κόνισμα ἡ λιτανεία ψέλνοντας*
«Χαῖρε, νύμφη, ἀνύμφευτε!»)

α' (*σέρνει φωνὴ*) Χαθήκαμε! Τὶς μάβρες νεκρικές ἀνάψετε λαμπάδες!

β' Πάτησε ἡ Παναγία τὸ λόγότης!

γ' Εἴταν, δὲν εἴταν μὴ ἑκὼς ἡ Πόλη τοῦ Κωνσταντίνου!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Μας πρόδοκε ὁ Θεός!

(*Οἱ α' β' καὶ γ' ξεκαρφώνουν ἀπὸ τὰ μανουάλια τὶς λαμπάδες, ἀνοίγουν γύρατους τόπο, ξαπλόνουν ἀπάνω στὶς πλάκες τὸ κόνισμα*).

α' Ὅλοι μαζί, γυναῖκες καὶ ἄντρες, τῶν πεθαμένων τῇ μεγάλῃ ἀκολουθίᾳ!

β' Ὁμπρός μας κόιτεται ἡ Πόλη πεθαμένη!

γ' Στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὅλοι μαζί! (*ψέλνει*) «Μετὰ πνευμάτων δικαίων καὶ τετελειωμένων τὴν δούλην σου...»

ΛΑΟΣ (*ἔξωπώντας σὲ θρήνο*) «Σῶτερ, ἀνάπαυσον!»

(*Ἀκούγονται ἀπὸξω φωνές καὶ χλαλὸς μεγάλῃ· μακριὰ βαρεῖες κανονίες· βροντᾷ ἡ πόρτα· φωνές*·)

Ἀνοίχτε, ὁ Ἠγούμενος!

(*Ἀνοίγει ἡ μεγάλη πόρτα· μπαίνει ὁ Ἠγούμενος, χοιμάει καὶ σμαριάζει γύρα τοῦ ὁ λαὸς· ὁ Ἠγούμενος ἀμίλητος τοὺς βλογάζει*).

ΛΑΟΣ Πατέρα! Πατέρα!

Λυπήσου μας! Σήκωσε τὰ χέρια, φώναξε τὸ Θεο νὰ κατεβεῖ!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Σωπάστε· προχωράει πρὸς τὸ τέμπλο, σηκώνει τὰ χέρια, προσέφχεται!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Προστάτεψε, Χρίστε, το Γένος των Ελλήνων!
 Το ματομένο δρόμοσου ακλουθάει, σηκώνει
 το φως κι αφο στον ώμο, σα σταβρο και πάει
 στη γης απάνω και σταβρόνεται· και τόρα
 θα κατεβει κι αφο στον Άδη, σαν και Σένα!
 Χρίστε, θυμήσου την Ανάσταση, θυμήσου
 πως Έληνας λογιέσαι, Αρχέληνας, δικόςμας!
 ΛΑΟΣ Κύριε, έλέησον! Κύριε, έλέησον!
 Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Δεν είμαι εγώ, Χρίστε, που σε παρακαλιέμαι·
 μα ὅλο το γένος των Ελλήνων, το τρισέγγενο,
 ὅλοι οι παλιοι τρισέβαστοι Έληνες πατέρες,
 που τις μεγάλες αρετες, τις δυο αδερφάδες,
 την Ομορφια και Λεφτερια στον κόσμο γέννησαν.
 Ο σπόρος του σταριου στο χώμα κι αν χωθει,
 την άνοιξη πηδάει κι ανηφορίζει αστάχι·
 ὁμοια στη γης, Χρίστε, κ' η Ρωμισούνη ας πέσει!

(Ο Πυροβάτης σέρνει φωνη, ο λαος τον κυκλώνει με αγωνία).

Α' Πάλι τον άρπαξε ο Θεος απο το σδέρκο
 και τον κλωθογυρνάει!
 Β' 'Τα πόδιατου μεγάλες
 πάλι φωτιες πατουν και σα σκορπιος χορέβει.
 Γ' Στα μάτιατου τους τρεις αρχάγγελους ξεκρίνω
 της Κόλασης!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Κ' εγώ τη φλόγα του Κυρίου!
 Τα μέσα μάτια της ψυχήςτου ανοίξαν· σπίτια
 και στράτες διαπερνάει και βλέπει· ο νούστου απάνω
 στα τείχη ορθος, χτυπάει τον Τούρκο και χτυπιέται·
 τί βλέπεις, Πυροβάτη, στον αγέρα; λάμπει
 το πρόσωπόσου!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Μάθρα κύματα δαιμόνους
 κι ο Μουχαμέτης πάει μπροστα κι απαρτους πύργους
 χτυπάει κι αντιχτυπάει και σπάει τα κέρατάτου!

ΛΑΟΣ Ο Ιησους Χριστος νικάει!
 ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ (απλώνει εξτατικος τα χέρια).
 Η Παναγια!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Μην τρέμεις, Πυροδάτη· Θεέμου
 και βόηθατον στους λογισμους να βάλει τάξη!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Η Παναγια με το σπαθι περνάει, ανεμίζουν
 σα φλάμπουρο στο φως τα ολόψχρα μαλιάτης·
 και μιαν πληγή βαθεια θωρω στο μάγουλότης,
 σα μισοφέγγαρο!

ΛΑΟΣ Ωχ, λαδόθηκε η Κυράμας!
 ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Και δίπλατης ο βασιλιας χοιμάει καδάλα·
 γυρνάει και την κοιτάει, χαμογελάει: «Παρθέναμου,
 γρικω και της μιλάει, Οδηγήτρα της Ελλάδας,
 Έληνες είμαστε, σ' εμας μπιστέφτη ο γιόςσου,
 στη γης αφτη, το φως και την τιμη του ανθρώπου·
 τράβα μπροστα, Κυρα, κι όπου μας πας θα πάμε!»
 Μα ως άνοιγε η Κυρα το πικραμένο στόμα,

ξέσπασε ολούθε μούγκρος φοβερο κ' εχάθη.
 μεσ' στης Τουρκίας την άγρια χλαση, η λαλιάτης...

(Στο βάθος της εκκλησίας η λειτουργία εξακολουθεῖ ομπρος απο την
 Ωραία Πύλη ο διάκος δέεται:)

«Ὑπὲρ εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, ὑπὲρ πλεόντων, ὁδοι-
 πορούντων, νοσοῦντων, καμνόντων, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν!»

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Ωχ!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Τί φριχτό; Τί βλέπεις, Πυροδάτη;

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Αχ, άπλοσε

το χέρι, Θεέμου, σπλαχνικά και τύφλωσέμε!

Ψηλα στους πύργους...

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Τί θωρας;

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Το μισοφέγγαρο!

ΛΑΟΣ Τούρκεψε ο Θεος!

(Μπαίνει μέσα στην εκκλησία, τρεκλίζοντας, πληγωμένος, ο Φραντζης)

Α' Ο μέγας άρχοντας Φραντζης!

Β' Σα μεθυσμένος!

ωΐμε, παραπατάει και σκουντουφλάει και κλαίει!

Γ' Σκοτόθηκε; (Ο Φραντζης δεν απαντάει, οκύβει το κεφάλι)

Σκοτόθη ο βασιλιάς; αχ, μίλα!

(Ο Φραντζης ξεσπάει σε λυγμούς)

α' Πώς χάθηκε ο καλος αφέντης μας;

β' Δεν ήρθαν

να τον τυλίξουν στις φτερούγεστους αγγέλοι;

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ήρθαν αγγέλοι με σαρίκια και κρατούσαν

της Κόλασης το μισοφέγγαρο σημαία.

γ' Κ' η Παναγία;

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Μη με ρωτάς!

Α' Στο μέγα κίντυνο,

πού βρίσκονταν η Μάνα της Ελλάδας;

Β' Πού;

Σε όλου του κόσμου τα κονίσματα, σκυμένη,
 ανέγνια γλυκοδύζαινε το γυιότης.

ΦΡΑΝΤΖΗΣ 'Ωχου,

μεγαλομάρτυράμου βασιλία, πώς χάθηκες
 κ' ένα γλυκο δεν πρόφτασες ν' ακούσεις λόγο·
 αρχόντοι και λαος σε πότισαν φαρμάκι.

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Φραντζη, μονάχα απο το θάνατο περνώντας,

αθάνατη ανασταίνεται η ψιχη η μεγάλη·

κοίτα τον Κωσταντίνο πέρα απο το θάνατο

κ' η πονεμένησου καρδια θα γαληνέψει.

Τον είδες; Ποιά, Φραντζη, τα λόγια τα στερνάτου;

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ολοστερνη φορα τον είδα καθαλάρη,

στις πρώτες πρώτες λάμπες της αβγης να τρέχει

τους ξεπνεμένουςμας συντρόφους να γκαρδιώνει.

Δεξάτου ο δούκας Νοταρας, ζερβάτου ο μέγας

Καρυστινος, σα γέρο αρχάγγελος, χοιμούσε·

κι ολομπροστα, με τους σαράντα Κρητικούςτου,

έσκαβε στράτα μεσ' στις σάρκες ο Χαρκούτσης.
 Έλαμπαν ὅλοι σαν αρχάγγελοι και τρέχαν
 τα γαίματα πηχτα απ' τις θεϊκες φτερούγες!
 Γυρίζει ο βασιλιάς στους σύντροφους κι ακούστη,
 μεσ' στης βαρειας σφαγης το σάλαγο, η φωνήτου:
 «Ομπρος, κουράγιο, αδέρφια! μη φοβάστε! Αθάνατοι
 λογιούμαστε Έλληνες, ντροπη να ντροπιαστούμε!»
 Μιλούσε κ' έκοθε με το σπαθίτου δρόμο
 μεσ' στην Τουρκια, δεξα, ζερβα και προχωρούσε...
 Μα ξάφνου θάμπωσαν τα μάτιαμου' στις πρώτες
 του γήλιου αχτίδες σαραντάπηχο είδα αράπη
 βαρη στην άγια κεφαλη μπαλτα ν' ασκόνει·
 σέρνω φωνη, χοιμω να σκοτοθω μαζίτου —
 μα πέρα μ' έσπρωξαν, με πέταξαν και μόνο
 σπαραχτικια κραδγη γρικω μεσ' στην αντάρα:
 «Αχ, δεν υπάρχει χριστιανος εδω κανέναν
 να πάρει το κεφάλιμου;»

(Ο λαος αναταράζεται και χτυπιέται· στο βάθος της Αγια Σοφιας ο λειτουργος σηκώνει το δισκοπότηρο).

ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΣ «Λάβετε, φάγετε· τοῦτο μου ἐστὶ τὸ σῶμα...»

(Ακούγονται απόξω φωνες, θρήνοι, αλόγατα που τρέχουν, νταούλια... Η φωνη του λειτουργου πνίγεται μέσα στο μούγκρος· μια στιγμη, ησυχία :)

ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΣ «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο μου ἐστὶ τὸ αἷμα...»

(Κανονια τρομαχτικη τραντάζει την Αγια Σοφια· η φωνη του Λειτουργου απότομα κόβεται· ο μέσα τοίχος μπροστα απο το Λειτουργο, ραΐζει· θρήνος φοβερος ξεσπάει· φωνες :)

ΛΑΟΣ Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου! Ράγισε ο τοίχος της εκκλησιας!
 Χαθήκαμε!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Μας πρόδωκε ο Θεος!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Σωπάτε! Ἀπαρτη εἶναι ἡ Πόλη, ἀπαρτη εἶναι ἡ Ἑλλάδα,
 έχετε εμπιστοσύνη!

Πώς έξησε χιλιάδες χρόνια το γένος των Ελλήνων;
 με θάματα!

Και τώρα πάλι, παιδιάμου, έχετε εμπιστοσύνη, το θάμα,
 το θάμα το πατροπαράδοτο, ζυγόνει.

Φτερα γρικω στον αγέρα! Σπαθι θωρω να σπαθίζει τον αγέρα!
 ο έλληνας αρχάγγελος κατεβαίνει!

Γονατίστε· ανοίχτε τα μάτια της ψυχης· νάτος!

ΛΑΟΣ Πού; Ποιός;

Ο αρχάγγελος; Ποιός αρχάγγελος; Δε βλέπω!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ανοίχτε τα μάτια της ψυχης, νάτος! Δεν τον βλέπετε;

Μάδρα φτερα περιπλεγμένα με χρυσάφι και στο χέριτου κρατάει το φως
 ρομφαία!

Κοιτάχτε, κοιτάχτε! Αφήστε την ψυχή σας λήπττερη να δει,
 άνοιξε ο τοίχος του ιερου, πρόδαλε ο φύλακας αρχάγγελός μας,
 λάμπει το πρόσωπότου, χαμογελάει...

(ο Ηγούμενος προχωράει εξτατικός, ανοίγει τις αγκάλες, φωνάζει :)

Αρχάγγελε του Γένους των Ελλήνων!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ (τινάζεται έξωλος, δείχνει κατα το ιερο). Νάτος!

ΛΑΟΣ (βλέπει μεμιας κι αφιος, φωνάζει). Νάτος! Νάτος!

(Βλέπουμε τον τοίχο του ιερου ν' ανοίγει και να προβαίνει ο αρχάγγελος, απαράλαχτος με το ψηφιδото : φτέρουγες με χρυσες ούγιες, κόκινα καμπάρια, αστραφτερη ρομφαία).

ΛΑΟΣ Κύριε, έλέησον! Κύριε, έλέησον!

Α' Θάμα Θεου! Ο Έλληνας αρχάγγελος με ορθάνοιχτες φτερούγες!

Β' Στράφηκε, κοίταξε το γέρο λειτουργο, βάζει το δάχτυλο στο στόμα, σα να του λέει: Σώπα!

Γ' Τώρα τον παίρνει απο το χέρι κι αγάλια αγάλια γλυστρουν
κ' οι δυο μέσα απο τον ανοιγμένο τοίχο...
πού πάνε; πού πάνε;

Έκλεισε ο τοίχος, δεν μπορω να δω!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ (προχωράει ένα βήμα, σέρνει φωνη)

Αρχάγγελε του γένους των Ελλήνων!

α' Τί τον φωνάζεις; Πήρε τη λειτουργία και χάθηκε!

β' Πήρε το σώμα κ' αίμα του Χριστου και χάθηκε!

γ' Πήρε τη στερνην ελπίδα μας και χάθηκε!

(Ο Πυροβάτης σέρνει φωνη, γουρλώνει τα μάτια, κοιτάζει κατα τον τοίχο που έκλεισε).

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Τί βλέπεις, Πυροδάτη; λάμπει το πρόσωπόσου χαρούμενο!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Μη με κρατάτε, αφήστεμε' σπηλια μεγάλη,
σαν την Αγια Σοφια, θωρω ν' ανοίγει κάτω
βαθια στις άγιας εκκλησιάζμας τα θεμέλια.
Κι αθάνατο νανουρητο γρικω, χιλιάδες
μανάδες λες στα μάθρα σωθικα της γης
κουνουν αργα και νανουρίζουν τα μωράτους.

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Μέγας είσαι, Κύριε! θάναι η Μήτρα της Γης· θάναι
οι αθάνατες Μανάδες της Ελλάδας,
που νανουρίζουν τ' αγέννητα!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Χαρά! Χαρά! Μέσα στη μέση της τρισάγιας
σπηλιας δροσάτη ανάδρα ακράτητη πηδάει
το αθάνατο νερο!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Θάναι η καρδια της Ελλάδας!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Ω, τον αρχάγγελο θωρω στην καταπράσινη
σπηλια να προχωράει σιγα, χαμογελώντας·
και πίσω ο γέροντας με το άγιο δισκοπότηρο,
μεσ' στο χαμόγελο του αγγέλου τυλιμένος.

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ψάχνουν, θωρω, με βιας πολη στη γης, τί κάνουν;
Αχ, βόηθα το τυφλο μιλόμας, Πυροδάτη!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Σκύδουν κ' οι δυο, σγουρα μαζόνουν πολυτρίχια,
στρώνουν παχι κλινάρι δροσερο, στο ανάδρουσμα
του αθάνατου νερου κι ο αρχάγγελος ξεζώνεται
το μέγα αστραφτερο σπαθι και το απηθώνει
μ' έγνια πολη στο σμαραγδένιο πλάι κλινάρι.

Α' Τώρα το χέρι βάζουν αντήλιο κι αγναντέβουν!

α' Κάποιον τρανον περιμένουν... Ποιόν;

Α' Θωρω το γέροντα ν' ανοίγει τις αγκάλες!

Β' (Κοιτάζει κατα την ξόπορτα, σέρνει φωνη:) Ο Κωσταντίνος!

Γ' Ο Κωσταντίνος;! Δεν τον βλέπω!

Β' Μήτε κ' εγώ, μήτε κ' εγώ μέσα στο νούμου πετάχτηκε, τώρα
θα φανει και στο φως.

γ' Βαθια πολυ, γλυκεια πολυ γρικω φαλμωδία στον αγέρα!

(Ακούγεται σιγανη, γλυκεια πολυ, η μελωδία του Επιτάφιου θρήνου: «Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ...» χωρις λόγια. Σιγα σιγα, παίρνει ο λαος το σκοπο κι αρχίζουν ὅλοι μαζί, συνεπαρμένοι, να σιγοιψέλλουν:

«Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ κατετέθης, Χριστέ, καὶ ἀγγέλων στρατιαὶ ἐξεπλήσοντο...»

(Ἐξαφνα σταματοῦν, κατατρομαγμένοι ὁ Ἡγούμενος σέρνει φωνη:)

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ἡ Παναγια η Μεγαλόχαρη, η Πολίτισα!

α' Ωχού, με μια σπαθια, σα μισοφέγγαρο, στο μάγουλότης!

β' Απλοτα τα μπράτσατης και σηκώνει τον Κωσταντίνο!

γ' Ὅμοια σήκωνε και το Γυιότης, στην Αποκαθήλωση!

Α' Κάντε το σταβρόσας, ανοίχτε, αναμερίστε, να περάσουν!

(Βλέπουμε την Παναγια να σηκώνει στ' απλομένα μπράτσατης τον Κωσταντίνο προχωράει σιγα κατα το Ιερό· ο λαος αναμερίζει τρέμοντας).

ΛΑΟΣ Κύριε, ἐλέησον! Κύριε, ἐλέησον!

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ω βασιλιάμου αγαπημένε!

α' Μαρμάρωσε ο βασιλιας Κωσταντίνος!

β' Μαρμάρωσε και σφίγγει στη φούχτα ακόμα το σπαθίτου, συντριμένο!

γ' Πού πας; πού πας; μη μας αφήνεις ορφανους, πατέρα!

Α' Τί του φωνάζεις, δεν ακούει· τώρα πια στον ἄλον ὁχτο περπατάει, στον ἄλον κόσμο!

Β' Τρέχει μονάχα ακόμα, ζωντανη πηγη, η καρδιάτου.

Γ' Ἐσκυψε και τον κοίταξε η Παναγια και του χαμογέλασε!

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ω βασιλιάμου αγαπημένε!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Ἀνοίξε πάλι ο τοίχος του ιερου, τους πήρε κ' ἐκλεισε.
Χάθηκαν!

ΛΑΟΣ (θρηνηώντας) Κωσταντίνε!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Μην κλαίτε· πάει βαθια στη γης η Παναγιάμας
να τον ξαπλώσει, ως σπόρο· ετούτο εδω μπροστάμας
το πιο μεγάλο μυστικό· ναι της Ελλάδας·
χιλίες ρορες αφτη κατέβηκε στον Ἄδη
και πάλι χιλίες αναστήθηκε· ο Θεος
βαθια να σε σκεπάσει, γιέμου, σαν το σπόρο
κι αθάνατο κρυφα μεσ' στ' ἅγια χώματάμας
και δροσερο να σε κρατάει μεσ' στους αιώνες!

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Μαρμάρωσε ο βασιλιάμας, η καρδιάμου σκίζεται!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Αναγαλιάζει εμένα· ανάσταση μυρίζει
παντοτινα το χώμα της Ελλάδας· θάρθει
καιρος, γυρίζει η ρόδα του Θεου, στον ἥλιο μας
ο λειτουργος να ξαναβγει, να ξετελέψει
στη λυτρομένη Αγια Σοφια, τη λειτουργία·
κι απο τις ἅγιες ρίζες των δεντρων μιαν ἀνοιξη,
με το σπαθι του αρχάγγελου στο χέρι, ο μέγας
μαρμαρομένος βασιλιας θ' ανηφορίσει,
μυρίζοντας θυμάρι!

ΛΑΟΣ Ο Θεος να δώσει!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Πέφτουμε πίστομα χάμω· αιώνες, ακατάλυτα, θα χτυπούμε
το χώμα ν' ανοίξει·

αἰῶνες, ακατάλυτα, ἡ πνοήμας θα κατεβαίνει στα μνήματα
ὅσο να ζεσταθουν, να σηκωθουν οἱ πεθαμένοι !
Ἔχουμε ἐμπιστοσύνη σε Σένα, πνοη τοῦ ἀνθρώπου !
Ἔχουμε ἐμπιστοσύνη σε Σένα, Σταθρομένε, Ἀναστημένε
Ἐλῆνα Χριστέμου !

(Πέφτουν ὅλοι πίστομα χάμω, χιυπουν με τις γροθιέςτους τις πλάκες, φωνάζουν :)

ΛΑΟΣ Ἔχουμε ἐμπιστοσύνη ! Ἔχουμε ἐμπιστοσύνη !

(Ακούγεται φοριχτη βουη ἀπόξω· ουρλιαχτά :)

«Αλαχ ! Αλαχ !»

(Ποδοβολητο ἀλόγατα· φωτιες ἀντιφεγγίζουν στα τζαμοστάσια τῆς Ἀγίας Σοφίας. Πε-
τιούνται ὅλοι ἀπάνω τρομαγμένοι)

Οἱ Τούρκοι !

(Μυριόστομη κραβγη ἀπο τους δρόμους)

—Πήραν τὴν Πόλη, πήραντὴ !

(Ακούγεται στεναγμος ἀπο το κόνισμα τῆς Παναγίας· σμαριάζουν ὅλοι γύρα τῆς).

ΛΑΟΣ Στέναξε ἡ Παγαγια !

Κλαίει !

Κλαίει τὴν Πόλη που χάνεται.

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ (αοπάζει το κόνισμα τῆς Παναγίας σὴν ἀγκαλιάτου, τὴ χαδέβει,
σα νάταν ζωντανῇ :)

—Σώπασε, κυρα Δέσποινα, μὴν κλαις καὶ μὴ δακρύξεις·

πάλι με χρόνους, με καιρους, πάλι δικιάμας θάναι !

(Συντρίβουνται οἱ μεγάλες πόρτες· ἀπο τ' ἀνοίγματα ξεχωρίζουν φοριχτες,
ὅλο αἵματα, οἱ μορφες των Τούρκων· κρατουν το μαχαίρι στα δόντια.

Ἡ ἀβλαία πέφτει γρήγορα).

ΤΑ ΔΟΚΙΜΙΑ ΤΟΥ MONTAIGNE

Δοκίμια του Montaigne μεταφρασμένα στα ελληνικά δημοσιεύτηκαν, όσο ξέρω (εκτός από αυτά που εγώ μετάφρασα και δημοσίεψα) δυο μονάχα: τὸ ένα, τὸ «Περὶ Φιλίας», στὸ περιοδικὸ «Φιλικὴ Ἑταιρία»¹, καὶ τὸ ἄλλο, τὸ «Φιλοσοφῶ θὰ περμαθαίνοι νὰ περμαθῶν» στὸ περιοδικὸ «Τὰ Προπύλαια» («Ἔτος Α' ἀριθ. 5 - 7, Σεπτ. 1938»). Στὴ μετάφραση τοῦ δευτέρου, καμωμένη ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρα Νικολετοπούλου καὶ πλουτισμένη με σημειώσεις της, προτάσσεται τριεπίδη εἰσαγωγή, ὅπου ἡ μεταφράστρια μιλεῖ γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Montaigne, γιὰ τὴ ζωὴ του καὶ γιὰ τὰ «Δοκίμια». Ὁ ἐλληνικὸς τίτλος τοῦ δοκιμίου εἶναι: «Ὅτι ἡ φιλοσοφία εἶναι μελέτη θανάτου».

Τὰ δοκίμια τοῦ Montaigne πὺν μετάφρασα —προσπάθησα νὰ μεταφέρω στὰ ἑλληνικά—, δηλαδὴ τὰ: «Ἐς αὐτὸν τὰ Σπουδαῖα», «Συνείδηση», «Περὶ Ἐλευθεροδοξίας», τὸ «Κατὰ τῆς Ὀκνηρίας» καὶ τὸ «Δὲ γενόμεστε τίποτε Καθαρό», ἃς μοῦ ἐπιτραπεί νὰ θυμίσω ὅτι δημοσιεύτηκαν, κατὰ τὴν σειρά πὺν τ' ἀνάφερα, τὰ τρία πρῶτα, στὸ περιοδ. «Φιλολογικὰ Χρονικά» (τεύχη 15|3, 1|4 καὶ 1|6 τοῦ 1944), καὶ τὰ δυὸ ἄλλα, στὴ «Νέα Ἑστία» (τεύχη 1|9 τοῦ 1944 καὶ 1|1 - 15|3 — ἓνα τεῦχος — τοῦ 1945). Ὅλες οὗτες οἱ μεταφράσεις συνοδεύονται ἀπὸ σημειώσεις, ἁλλοῦ σύντομες, ἁλλοῦ ἐκτενέστερες, καὶ στὴ μετάφραση τοῦ «Ἐς αὐτὸν τὰ Σπουδαῖα» προτάσσω με τὸν τίτλο «Πέντε Δοκίμια τοῦ Montaigne», ἓνα εἰσαγωγικὸ σημείωμα (σελ. 98 - 102) ὅπου μιλῶ σχεδὸν ἀποκλειστικὰ γιὰ τὰ προβλήματα πὺν γεννᾷ ἡ μετάφραση τοῦ Montaigne καὶ γιὰ τὸν τρόπο πὺν προσπάθησα νὰ λύσω τὰ κυριότερα στὴ μεταφραστικὴ δοκίμη μου. Θὰ ἤθελα ν' ἀναφέρω ἀκόμα ὅτι με τὸν Montaigne ἀσχολήθηκα, ὅχι σὰ μεταφραστὴς ἢ προλογιστὴς, ἀλλὰ—ἐχοντας ὑπ' ὄψει μου ὀρισμένες πλευρὰς του—γενικότερα, στὰ «δοκίμια» μου: «Ἡ Καλλιτεχνικὴ Δημιουργία» (1944 σελ. 27 - 30) καὶ «Ἄτομο καὶ Ομάδα» («Νέα Ἑστία» 1946, σ. 398 - 400).

Ἡ μετάφραση τοῦ «Περὶ Φιλίας» (Α' Βιβλίον τῶν «Essais») καὶ δυὸ ἄλλων δοκιμίων

(«Οἱ τρεῖς Συναναστροφές» ἀπὸ τὸ Γ' Βιβλίον, καὶ τὸ «Περὶ Παίδων Ἀγωγῆς» ἀπὸ τὸ Α' Βιβλίον), μαζί με τίς πέντε δημοσιευμένες καὶ μ' ἓνα ἀρκετὰ μακρὸ μελέτημά μου γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Montaigne θ' ἀποτελέσουν τὸν τόμο «Δοκίμια τοῦ Montaigne», πὺν σκοπεύει νὰ παρουσιάσει, στὴν τόσο ἀξιόλογη σειρά τῶν ἐκδόσεών του, τὸ «Γαλλικὸ Ἰνστιτούτο Ἀθηνῶν». Χρόος ἔχω λοιπὸν νὰ εὐχαριστήσω θερμὰ, καὶ ἀπ' ἐδῶ, τὸ διευθυντὴ τοῦ «Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου» καὶ πολὺτιμο φίλο τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης καὶ λογοτεχνίας ἀγαπητὸ κ. Ὁκτάβιο Μερλιέ, πὺν τόσο πρόθυμα ἐπέτρεψε νὰ πρωτοδημοσιευτῇ ἡ μετάφρασή μου τοῦ «Περὶ Φιλίας» στὴ «Νέα Ἑστία».

* * *

Περὶ τὸ νὰ πῶ ὅτι καὶ στὸ «Περὶ Φιλίας», ὅπως καὶ στὶς ἄλλες μεταφράσεις μου τοῦ Montaigne, κύριο μέλημά μου ἦταν νὰ προδώσω ὅσο γίνεται λιγότερο τὴ σύσταση καὶ τὴ φυσιογνωμία τοῦ λόγου τὸ ὅφος. Γιατὶ τὸ ὅφος εἶναι τὸ πὺν σημαντικὸ στὸν Montaigne. Αὐτὸς ὁ γασκὼνος γαιοκτήμονας τοῦ 16ου αἰῶνα, ὁ Ἐβραῖος ἀπὸ τὸ μέρος τῆς μητέρας του, πὺν δημιουργεῖ τὸ «δοκίμιο» —στὴ νεότερη μορφή του— ὁ καθόλου γραμματικὸς ἀνθρώπος, ἢ πὺν κάνει ὅτι μπορεῖ γιὰ νὰ μὴ γίνῃ ἢ γιὰ νὰ μὴ φανεῖ γραμματικὸς ἀνθρώπος, εἶναι πρῶτα ἓνας τεχνίτης τοῦ λόγου —καὶ τί τεχνίτης!— καὶ ὕστερα ὅλα τ' ἄλλα, δὲ γνωρίζεται τόσο γιὰ τὰ ὅσα λέει ὅσο γιὰ τὸ πῶς θὰ τὰ πεῖ. Ἐκεῖνο πὺν ἐπιχειρεῖ νὰ πεῖ τὸ γνωρεῖ πρῶτα τοὺς ἄλλους, καὶ ἔπειτα ψάχνει καὶ τὸ βρῖσκει στὸν ἑαυτὸ του. Τὸ ἄτομό του, ὅχι μόνον τὸ πνευματικὸ καὶ τὸ ψυχικὸ, ἀλλὰ καὶ τὸ σωματικὸ, τὸ ἄτομό του σὲ ὅλες τίς θεωρίες καὶ τίς δίπλες του, ὅλικο τοῦ βιβλίου του. νὰ ἡ μεγάλη του ἀνακάλυψη. Αὐτὴ δίνει τὴν ἰδιαιτέρη γένη στὸ βιβλίον του, τὴν οὐσία του, αὐτὴ τοῦ δίνει καὶ τὴ μορφή του. Εἶναι πολὺ σπουδαῖος, ἀκόμα καὶ γιὰ ἄνθρωπο τῆς Ἀναγέννησης, ὁ λόγος τοῦ Montaigne: «Τολμᾷ ὅχι μόνον νὰ μιλῶ γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου, ἀλλὰ νὰ μὴ μιλῶ παρὰ μόνον γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου...» Μᾶς κάνει νὰ νιώσουμε τί θὰ γίνουν πραγματικὰ αὐτὰ τὰ «Δοκίμια» καὶ γιατί τόσο θὰ θέλουν σύγχρονους καὶ κατοπινούς: θὰ γίνουν μὴ ἐξομολόγησι καὶ μὴ αὐτοβιογραφία: τὸ ρέμπελο, με μορφή δοκιμίου, ἡμερολόγιο ἐνὸς οὐδέτατου στοχαστοῦ καὶ ἐνὸς ὑποδειγματικὰ ἐλευθέρου ἀνθρώπου.

Τὸ «Περὶ Φιλίας» μᾶς δείχνει, πῶς, δίχως νὰ τὸ στοχάζεται καὶ νὰ τὸ κυνηγᾷ, πορεύεται

1. Χρονικὰ Α' 1925, φύλλα 5-6 (Μάιος-Ἰούνιος), σ. 253-256. Στὴ σελ. 253 (σημ. 2) ὁ μεταφραστὴς (Φ. Κόντογλου) λέει ὅτι στὴ μετάφρασή του παραλείπει λίγα λόγια κάπου κάπου, προπάντων ἓνα σωρὸ λατινικά, μόνον πράμα ὅπου δεν κρατᾷ μέτρο ὁ Montaigne. Ὁ μεταφραστὴς παράλειψε καὶ τὴν πρόσθετη στὸ δοκίμιο σημείωση, ὅπου ὁ Montaigne ἐξηγεῖ γιατί δὲ δημοσίεψε στὰ «Δοκίμια», ὅπως τόχε σκοπὸ, τὸ «Ἐναντίον Ἐνός» τοῦ La Boetie.

πρὸς τὴ μεγάλη του ἀνακάλυψη ὁ Montaigne. Ξεκινᾷ ἀπὸ ἑνα σπουδαῖο ἀνθρώπινο θέμα, τὴ φιλία, πού τὸ εἶχαν καὶ ἄλλοι πολλοὶ πραγματευθεῖ, ἀρχαῖοι καὶ νεότεροι, στὸ θέμα ὅμως τοῦτο ἀνακατώνει πειρὲς καὶ μνημῆες ἀτομικῆς, ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ σημαντικὰ, τὸ πιὸ σημαντικό ἴσως γεγονὸς τῆς ζωῆς του· τὴ φιλία του μὲ τὸν LaBoétie. Καὶ νὰ τὸ αὐτοβιογράφημα, ἡ ἐξομολόγησις, νὰ τὸ αἶμα, — ὕλικό τοῦ βιβλίου του. Νὰ ἡ ὕψις ἡ λυρική—ἀφοῦ μιλά γιὰ τὸν ἑαυτό του— καὶ ὁ τόνος ὁ λυρικός, ὁ ὅσο πονηρὰ ἀλλοῦ ἄμεσος, τοῦτον τοῦ δοκιμίου. Καὶ κάτι ἄλλο ὅμως ἀκόμα, πὸν σημαντικό, πὸν τὸ ἀνακάλυψε ὁ πρῶτος ἀνθρώπος πού μίλησε λυρικά καὶ πού τὸ διατύπωσε ὁλοκάθαρα καὶ θαρρετὰ ἕνας Ρωμαῖος: «Δὲ βρῖσκει εὐχαρίστησι σὲ τίποτε ὅποιος δὲ βρῖσκει εὐχαρίστησι στὸν ἑαυτό του». «Ὁμορφο πρᾶγμα, ἀλήθεια, στοχάζεσθαι καὶ ὁ Montaigne, τὸν γινώρισε δὲν τὸν γινώρισε τὸ λόγο τοῦ Ρωμαίου, νὰ μιλάς γιὰ τὸν ἑαυτό σου! Καὶ σημαντικότατο. Ὅταν δώσεις τὴ γενικότερη σημασία, ὅταν πιστέψεις ὅτι «σὲ κάθε ἀνθρώπο βρῖσκεται ἀκέραιη ἡ εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου», πού θὰ δώσει στὸ ζωγράφημα τοῦ ἑαυτοῦ του ὁ Montaigne.

Στὸ «Περὶ Φιλίας» δὲ μιλά ἀκόμα ὁ Montaigne, μὲ ὅση ἅπλα θὰ μιλήσει ἀργότερα γιὰ τὸ αἶμα, πού δὲν ξανοίγεται στὶς μεγάλες ἰδεολογικὲς συμφωνίες, πού εἶναι οἱ ἐξομολογήσεις τοῦ τρίτου ἰδίως βιβλίου τῶν «Δοκιμίων». Τὸ μυστικὸ ὅμως κοντεύει νὰ τὸ βρεῖ, τὸ βρῇ—κε κίονα— βρῇκε τὸ συνεκτικὸ κέντρο γύρω ἀπὸ τὸ ὅποιο θὰ ὁργανώσει τὸ ὕλικό του καὶ πού αὐτὸ θὰ δώσει καὶ τὴ μορφή στὸ ὕλικό, δημιουργώντας ἕνα νέο λογοτεχνικὸ εἶδος, τὸ «δο-

κίμιο». Γιατὶ τὸ δοκίμιο, ὅπως τὸ ξέρουμε καὶ ὅπως τὸ ἀγαποῦμε, βιογράφημα καὶ ἰδεογράφημα, πλατὺ, πρωτεϊκὸ, εὐπλαστο, τὸ δημιουργεῖ ὁ Montaigne. Οἱ ἀρχαῖοι, ὁ Πλούταρχος, ὁ Κικέρων, ὁ Σενέκας, μερικοὶ Ἰταλοὶ, τῆς «πρώτης» Ἀναγέννησης, ὁ Βοκάκιος, ὁ Πετράρχης, δὲν ἔγραψαν «δοκίμια»· ἔγραψαν πραγματεῖες. Καὶ οἱ σύγχρονοί του, ἐκείνοι πού ἐπαιρναν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Λατίνους γραμματικὸς καὶ λεξικογράφους, ἀνέκδοτα, γνωμικά, ἐπιγράμματα, κείμενα κάθε λογῆς, καὶ τ' ἀρμάθιαζαν φύρδην-μύδην, ἔμειναν στεγνοὶ καὶ ἀσήμαντοι «ἐρανιστές». Κάτι ἀπὸ τοὺς ἐρανιστὲς ἔχει καὶ ὁ Montaigne, — τὸ εἶχε ὅλος ὁ αἰώνας του— καὶ σωστὰ τὸ θυμίζει ὁ Sainte-Beuve¹, ἀλλὰ γλήγορα τοὺς ἄφησε πίσω του καὶ πῆρε ἕνα ἐντελὲς ἄλλο δρόμο. Ἐκανε τὴ μεγάλη του ἀνακάλυψη· τόλμησε νὰ κυττάξει καὶ νὰ τοῦ βρεῖ νοστιμὰ καὶ νὰ ἱστορήσει τὸν ἑαυτό του. Καὶ νὰ τὸν κάνει νὰ μιλήσει μὲ τὸν πιὸ ἐνδόμυχο ἦχο του. «Secreti loquimur. Interior intimo meo». Ἀνεπίγνωστα, καὶ ὁλοένα πιὸ συνειδητὰ ὕστερα, συνεχίζει ὁ Montaigne, στοὺς νέους καιροὺς, τὴν ἐξομολογητικὴ παράδοση τοῦ Ἱεροῦ Αὐγουστίνου καὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, μὲ ὁλότελα νέο τρόπο. Νὰ γιατί ἀκόμα ζεῖ, τέσσερις σχεδὸν αἰῶνες μετὰ τὸ σωματικὸ θάνατό του. Ἀξίζει νὰ θυμηθοῦμε ἐδῶ ἕνα λόγο τοῦ Γκαίτε: «Ὅ, τι κληρονομοῦν ἀπὸ μᾶς οἱ κατοπῖνοι εἶναι οἱ ἐξομολογήσεις μας. Ἐξομολογήσεις τοῦ Montaigne εἶναι τὰ «Essais».

ΚΛ. Π.

1. «Port-Royal», τόμ. 3ος, κεφ. Β'.

MONTAIGNE

ΠΕΡΙ ΦΙΛΙΑΣ¹

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΚΛ. ΠΑΡΑΣΧΟΥ

Βλέποντας τὸν τρόπο πού πορεύτηκε στὴ δουλειά του ἕνας ζωγράφος πού ἔχω, μοῦ ἦρθε ἡ ὄρεξις νὰ τὸν ἀκολουθήσω. Διάλεξε τὸ πιὸ ὁμορφο μέρος καὶ τὸ μεσανὸ κάθε τοίχου καὶ ἔβαλε ἐκεῖ μιὰ ζωγραφιά πού τὴν ἐφτιαξε μὲ ὅλη τὴν τέχνη του· καὶ τὸ ἄδειο ὀδύγυρα, τὸ γιόμισε μὲ «γκροτέσκα», πού εἶναι ζωγραφικὲς φανταστικὲς, πού ἡ χάρις τους βρῖσκεται στὴν παικιλία καὶ στὸ παράξενο. Καὶ τοῦτα ἐδῶ¹· τί ἄλλο εἶναι, ἀλήθεια, παρὰ γκρο-

τέσκα καὶ τέρατα, κομμάτι κομμάτι καμωμένα ἀπὸ διάφορα μῆλη, χωρὶς βέβαιη μορφή, καὶ πού τυχαία εἶναι καὶ ἡ ἀναλογία, καὶ ἡ συνέχεια καὶ ἡ τάξη τους;

Desunt in piscem mulier formosa superne¹

Πορεύομαι καλὰ μὲ τὸ ζωγράφο μου στὸ δεύτερο τοῦτο μέρος· στὸ ἄλλο ὅμως καὶ τὸ καλύτερο δὲν τὰ βγάζω πέρα· γιατί ἡ ἀξιοσύνη μου δὲν προχώρει τόσο πού νὰ τολμήσω νὰ καταπιασθῶ μὲ μιὰ ζωγραφιά πλούσια, δουλεμένη καὶ φτιαγμένη σύμφωνα μὲ τὴν τέχνη. Σκέφτηκα νὰ δανεισθῶ μιὰ ἀπὸ τὸν Etienne de la Boétie,

1. Οἱ σημειώσεις, γραμματικὲς, γλωσσικὲς, ἱστορικὲς, ἡ ὅπου ὑπάρχουν ἁναφορὲς στὶς ἰδέες, στὴ ζωὴ τοῦ Montaigne, σὲ μέρη τοῦ ἔργου τοῦ ἀπὸ μιλεῖ γιὰ τὸ ἴδιο θέμα, εἶναι τοῦ μεταφραστοῦ. Σ' ἐκείνες πού δὲν εἶναι, σημειώνεται τὸ ξένο ὄνομα.

2. Τὰ «Δοκίμια».

1. Τὸ ὁμορφο αὐτὸ γυναικεῖο κορμὶ τελειώνει μὲ μιὰ οὐρὰ ψαριοῦ. (Ὁράτιος, «Ποιητικὴ Τέχνη» γ, 4).

πού θά τιμήσει¹ ὅλο τὸ ὑπόλοιπο αὐτοῦ ἐδῶ πού γράφω. Εἶναι μιὰ πραγματεία πού τήνε βάφτισε «Ἡ θεληματικὴ σκλαβιά»² ἐκεῖνοι ὅμως πού δὲν τὴ διαβάσανε, πολὺ σωστά τὴν ξαναβάφτισαν ἀργότερα «Ἐναντίον Ἐνός»³. Τὴν ἔγραψε σὰ δοκιμὴ δταν ἦταν πολὺ νέος, θέλοντας νὰ κάνει τὸ ἐγκώμιο τῆς λευτεριάς κατὰ τῶν τυράννων. Τριγυρίζει καιρὸ τώρα στὰ χέρια μυαλωμένων ἀνθρώπων πού ἀξία καὶ πολὺ τὴν τιμοῦν⁴ γιατί εἶναι ἀληθινὰ ωραῖοτατη καὶ ὅσο γίνεται μεστή. Ὅμως δὲν εἶναι βέβαια καὶ τὸ καὶ ὅτι πού θά μπορούσε νὰ φτιάξει ἄν, νὰ ποῦμε, στὴν πιδ προχωρημένη ἡλικία πού τὸν γνώρισα, ἀποφάσιζε σάν ἐμένα νὰ γράψει τοὺς διαλογισμούς του, θέλαμε ἰδεῖ πολλὰ ἐκλεκτότατα πράγματα καὶ πού θά μᾶς πῆγαιναν κοντὰ κοντὰ στὴ λαμπράδα τῆς Ἀρχαιότητος· γιατί προπάντων σ' αὐτὸ τὸ μέρος τῶν φυσικῶν χαρισμάτων, δὲν ξέρω κανέναν πού νὰ μὴ μαζὶ του νὰ συγκριθεῖ. Δὲν ἔμεινε ὅμως ἀπὸ αὐτὸν παρὰ μόνον αὐτὴ ἡ πραγματεία, κι αὐτὴ τυχαία, καὶ νομίζω ὅτι δὲν τὴν εἶδε ποτὲ ἀπὸ τότε πού βγήκε ἀπ' τὰ χέρια του⁵ καὶ μερικά ἐνθυμήματα⁶ πάνω στὸ διά-

ταγμα τοῦ Γενάρη¹, πού οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοί μας τὸ ἔκαναν ἱσχυρό, καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα θά μιλήσω ἴσως κάπου ἄλλου. Αὐτὰ εἶναι ὅτι μπόρεσα νὰ βρῶ ἀπ' τ' ἀπομεινάρια του, ἐγὼ πού μ' ἄφησε, μὲ τόσο ἐρωτικὴ σύσταση, χαροπαλεύοντας, στὴ διαθήκη του, κληρονόμο τῆς βιβλιοθήκης του καὶ τῶν χαρτιῶν του, ἐκτός² ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν ἔργων του πού τὸν δημοσίεψα. Ὡστόσο χρεωστῶ ἰδιαίτερη χάρις σ' αὐτὸ τὸ γραφτὸ του, γιατί ἦταν ἡ ἀφορμὴ τῆς πρώτης μας γνωριμίας. Γιατὶ μοῦ τὸ ἔδειξαν καιρὸ πρὶν τὸν δῶ, καὶ μ' ἔκανε ν' ἀκούσω πρώτη φορὰ τ' ὄνομα του, ὁδηγώντας ἔτσι πρὸς αὐτὴ τὴ φιλία ἀνάμεσα μᾶς πού στάθηκε, ὅσο ὁ Θεὸς τὸ θέλησε, τόσο πλείρια καὶ τέλεια, πού σίγουρα δὲ βρίσκει κανεὶς στὰ βιβλία τὴν ὁμοίαν της καὶ τίποτε ἀπὸ αὐτὴν ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους τοῦ καιροῦ μᾶς. Χρειάζονται τόσα περιστάτικα γιὰ νὰ χτιστεῖ, ὥστε εἶναι πολὺ ἄν μιὰ φορὰ σὲ κάθε τρεῖς αἰῶνες ἡ τύχη τὸ πετυχαίνει.

Πρὸς τίποτε ἄλλο δὲ φαίνεται νὰ μᾶς σπρώχνει τόσο πολὺ ἡ φύση ὅσο πρὸς τὴν κοινωνικὴ ζωὴ. Καὶ λέει ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτι οἱ καλοὶ νομοθέτες γνοιάστηκαν περισσότερο γιὰ τὴ φιλία παρὰ γιὰ τὴ δικαιοσύνη. Τὸ ἀκρότατο λοιπὸν σημάδι τῆς τελειότητάς της εἶναι τοῦτο δῶ: τὸ ὅτι ὅλες γενικὰ ἐκεῖνες [οἱ φιλίες] πού ἡ ἡδονή, ἡ τὸ ὄφελος, ἡ ἀνάγκη ἡ δημόσια ἢ ἡ ἰδιωτικὴ, φτιάχνει καὶ θρέφει³, εἶναι τόσο λιγότερο ὁμορφες κ' εὐγενεῖς καὶ τόσο λιγότερο φιλικές, ὅσο ἀνακατώνουν ἄλλο αἴτιο καὶ σκοπὸ καὶ καρπὸ στὴ φιλία, παρ' ὅτι τὴν ἴδια τὴ φιλία. Οὕτε καὶ τὰ τέσσαρα παλιὰ εἶδη, ἡ φυσικὴ, ἡ κοινωνικὴ, ἡ φιλικὴ γιὰ τὸν ἐξινδύμενο, ἡ ἐρωτικὴ, καθεμιὰ χωριστά, κι ὅλες μαζὶ, εἶναι ἡ φιλία⁴.

Ἀνάμεσα στὰ παιδιὰ καὶ στοὺς πατέρες, βλέπεις σεβασμὸ μᾶλλον. Ἡ φιλία θρέφεται μ' ἐπικοινωνία, πού δὲ μὴ μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ἀνάμεσα τοὺς γιατί εἶναι πάρα πολὺ ἀνόμοιοι, καὶ ἴσως καὶ θὰ ἔβλαφε καὶ τὰ φυσικὰ χρέη: γιατί οὕτε ὅλες τίς κρυφές σκέψεις τοὺς μποροῦν οἱ πατέρες, νὰ τίς ποῦν στὰ παιδιὰ τοὺς, γιὰ νὰ μὴ γεννηθεῖ μιὰν ἀνάγκη σὲ ὁλκείωση, οὕτε τίς ὁρμήνιες καὶ τίς ἐπιπληξείες, πού εἶναι ἕνα ἀπ' τὰ πρῶτα ἔργα τῆς φιλας,

1. Θὰ δώσω ἀξία, θ' ἀπασχολήσει.
2. Ὁ La Boétie, πού τὸ πιδ μεγάλῳ μέρος τῆς φήμης του τὸ χρωστᾷ σὸ ὅτι ἦταν φίλος τοῦ Montaigne καὶ εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς ζωντανότερες παρουσίες στὰ «Δοκίμια», γεννήθηκε στὰ 15 ὁ καὶ πέθανε ἀπὸ δυσεντερία πού δὲν ἀποκλείεται νὰ ἦταν καὶ χολέρα, στὰ 1563. Ἐγραψε ποιήματα γαλλικὰ καὶ λατινικὰ — πού τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ δεύτερα τοῦτα ἔχει θέμα τὴ φιλία — καὶ μετὰφρασε τὰ «Οἰκονομικά» τοῦ Ἀριστοτέλη (πού ἀπ' τὰ δύο βιβλία του, τὸ δεύτερο εἶναι σίγουρα νόθο καὶ τὸ πρῶτο, ἀπὸ τὴν περὶ τὴν τοῦ ἀββείου τῶν «Πολιτικῶν», τὸν Ὀικονομικὸν τοῦ Ξενοφῶντος, πού τὸ διακρίνει, λέει ὁ Γ. Κ. Γαρδίκας (Μεγάλη Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαίδεια), ἐφ' ἡλικίας ἀνθρώπου διάθεσις πρὸς τοὺς ἀποκλήρους τῆς ἀρχαίας κοινωνίας, τοὺς δούλους καὶ τοὺς οἰκέτας, καὶ μερικὲς πραγματείες τοῦ Πλούταρχου. — Τὸ «Ἐναντίον Ἐνός», ἔγραψε ὁ La Boétie 18 χρόνων, καὶ ἀφοῦ, ὅπως τὸ λέει καὶ ὁ Montaigne, ἡ διατριβὴ τοῦτο κυκλοφόρησε καιρὸ (23 χρόνια) σὲ χειρόγραφο, τυπώθηκε στὰ 1576. Ὁ Alexis Bertrand (στὴ «Μεγάλη Ἐγκυκλοπαίδεια» (τὴ γαλλικὴ) γράφει γιὰ τὸ «Ἐναντίον Ἐνός», ὅτι δὲν εἶναι ἕνα ἔλαφρὸ νεανικὸ ἔργον ἢ ἕνα ἀναμύσημα ἀπὸ τὸ διάβασμα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, παρὰ μιὰ φλογερὴ σελίδα πολιτικῆς ρητορικῆς, ἡ κραυγὴ μιᾶς ἀνακατισμένης συνείδησης. Ἀφορμὴ στὸν La Boétie γιὰ νὰ γράφει τὸ «Ἐναντίον Ἐνός» ἔδωκε ὁ Μοντανόπου πού, ἐκεῖνο τὸν καιρὸ, εἶχε κάνει ἄνω κάτω, μὲ τίς ἀγριότητες καὶ τίς ἀρπαγὲς του [βίαιες εἰσπράξεις φόρων] τὴν ἐκπαιδευμένη καὶ πνευματικὴν ἀπὸ τίς φορολογίες Guyenne. Ἡ κεντρικὴ ἰδέα τοῦ «Ἐναντίον Ἐνός» εἶναι — πρᾶμα πού ἀποσιωπᾷ ὁ Montaigne — καθαρά καὶ ἔντονα δημοκρατικὴ. «Οἱ οἱ ἀνθρώποι εἶναι ἐλεύθεροι καὶ ἴσοι, σὺντρυφοὶ καὶ ἀδερφοί. Ἡ ἐλευθερία εἶναι φυσικὴ καὶ θεϊκὴ. Ὁ Ρουσσὸς, ὕστερα ἀπὸ δύο αἰῶνες, καὶ λίγο ἀργότερα, ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση, μὲ τὸ περίφημο ἐμβλημα τῆς, «ἐλευθερία, ἰσότης, ἀδερφοσύνη» δὲν ἐκφράζαν τίποτα περισσότερο καὶ τίποτα διαφορετικόν. Ὁ Alexis Bertrand ἀναφέρει καὶ τὴ γνώμη τοῦτο τοῦ Villemain γιὰ τὸ «Ἐναντίον Ἐνός»: «Θὰ νόμιζε κανεὶς ὅτι διαβάσει κανένα ἀρχαῖο χειρόγραφο πού βρέθηκε στὰ ἐρείπια τῆς Ρώμης κάτω ἀπὸ τὸ σπαρμένον ἀγᾶμα τοῦ πιδ νέου ἀπὸ τοὺς Γράκχους».

3. Memoires. Ἀναμνήσεις, ἀπομνημονεύματα, σημειώσεις, οἰόλια. Νομίζω ὅτι καλότερο ἀπ' ὅλα αὐτὰ εἶναι τὸ «ἐνθυμήματα», λῆξη κρᾶς λίγο καὶ πού δὲν τὴ μεταχειρίζαστε ἀλλὰ ἡ σχετικὰ πιδ σωστή.

1. Τὸ 1562. Μὰ τὸ ὅποιο ἡ Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων ἐπέτρεψε στοὺς καλβινιστὰς ν' ἀκούουν τὰ θρησκευτικὰ τοὺς καθήκοντα ἐξῶ ἀπὸ τίς πόλεις.

2. Συμπληρώνει τὸ αὐτὸ εἶναι ὅτι μπόρεσα νὰ βρῶ... Δὲ θέλησα ν' ἀλλάξω τὴ σύνθεσιν τῆς φράσης, καὶ ἂς κανεῖ λίγο δυσνόητο τὸ τελευταῖον τῆς μέρους (ἐκτός...).

3. Τὸ ρῆμα σὺν ἐνὶ καὶ συμφωνεῖ μὲ τὸ τελευταῖον ἀπ' τὰ ὑποκειμενα (ἡ ἀνάγκη ἡ δημόσια ἢ ἡ ἰδιωτικὴ). Συντακτικὸς τρόπος στερεοτύπου σὲν Montaigne.

4. Ὁ Montaigne πιστεύει καὶ προσπαθεῖ νὰ δείξει ὅτι ἡ ἀληθινὴ φιλία, σάν τὴ δική του τὴ φιλία μὲ τὸν La Boétie, εἶναι ἡ πιδ ἀνυστρεβόλη καὶ γιὰ τοῦτο καὶ ἀνώτερη ἀνθρώπινη σχέση.

θὰ μπορούσαν νὰ τὶς κάνουν τὰ παιδιά στοὺς πατέρες. Ἦταν ἔθνη ὅπου συνειθίζονταν τὰ παιδιά νὰ σκοτώνουν τοὺς πατέρες τους, καὶ ἄλλα ὅπου οἱ πατέρες σκότωναν τὰ παιδιά τους, γιὰ ν' ἀποφύγουν τὸ ἐμπόδιο ποὺ μπορεῖ καμιά φορά νὰ εἶναι ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλον¹ καὶ φυσικὰ ὁ ἕνας κρέμεται ἀπ' τὴν καταστροφὴ τοῦ ἄλλου. Ἦταν φιλόσοφοι ποὺ περιφρόνησαν αὐτὴ τὴ φυσικὴ ραφή, μάρτυρας ὁ Ἀρίστιππος: ὅταν τοῦλεγαν καὶ τοῦ ξανάλεγαν ὅτι ἔπρεπε ν' ἀγαπᾶ τὰ παιδιά του ἄφου εἶχαν βγεῖ ἀπ' αὐτόν, ἀρχίζε νὰ φτύνει, λέγοντας ὅτι καὶ οἱ φτυσιεῖς εἶχαν βγεῖ ἀπ' αὐτόν² ὅτι καὶ ψεῖρες γεννοῦμε καὶ σκουλήκια. Κι ὁ ἄλλος ἐκεῖνος ποὺ ὁ Πλούταρχος ἤθελε νὰ τὸν πείσει νὰ μονιάσει μὲ τὸν ἀδερφό του. «Δὲν τὸν λογαριάζω περισσότερο, εἶπε, γιατί βγήκαμε ἀπ' τὴν ἴδια τρύπα.»—Εἶναι ἀλήθεια μιὰ ὁμορφὴ λέξη καὶ γλυκύτατὴ ἡ λέξη ἀδερφός, καὶ γιὰ τοῦτο, κάναμε ἐκεῖνος³ κ' ἐγὼ τὴ λέξη αὐτὴ ἀρρεβώνα μας. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ἀνακάτωμα τῶν ἀγαθῶν, ἐκεῖνες οἱ μοιρασιεῖς, καὶ ὁ πλοῦτος τοῦ ἐνὸς νὰ εἶναι ἡ φτώχεια τοῦ ἄλλου, αὐτὸ ἀδυνατίζει πάρα πολὺ καὶ χαλαρώνει τὴν ἀδερφικὴ τούτῃ κόλλησιν. Καθὼς εἶναι ὑποχρεωμένοι οἱ ἀδερφοὶ νὰ ὀδηγοῦν τὴν πορείαν τῆς προκοπῆς τους στὸ ἴδιο μονοπάτι καὶ μὲ τὴν ἴδια βηματισίαν, θέλουν δὲ θέλουν σκοντάφτουν συχνὰ καὶ χτυποῦν ὁ ἕνας στὸν ἄλλον. Καὶ κάτι περισσότερο, ἡ ὁμοιότητα καὶ ἡ συγγένεια ποὺ γεννᾷ τὶς ἀληθινὰ καὶ τέλει φιλίες, γιὰτὶ τάχατες θὰ βρῖσκεται σὲ δαύτους⁴. Ὁ πατέρας κι ὁ γιὸς μπορεῖ νὰχουν ὁλότελα διαφορετικὰ φυσικά, τὸ ἴδιο κ' οἱ ἀδερφοί. Εἶναι ὁ γιὸς μου, εἶναι ὁ γονιός μου· ἄλλ' εἶναι ἕνας ἀνθρώπος ἄγριος, ἕνας γρουσουζίδης ἢ ἕνας ἀνόητος. Κ' ἔπειτα, ὅσο εἶναι φιλίες ποὺ ὁ νόμος κ' ἡ φυσικὴ ὑποχρέωσις μᾶς τὶς ἐπιβάλλει, τόσο λιγότερο ὑπάρχει σ' αὐτὲς δικὴ μετριογὴ καὶ ἐλαφτέρη θέλησις. Καὶ ἡ ἐλαφτέρη θέλησις μᾶς δὲν ἔχει γέννημα ποὺ νᾶναι βαθύτερα δικό της ἀπὸ τὸ γέννημα τῆς ἀγάτης καὶ τῆς φιλίας. Δὲ λέω ὅτι ἀπὸ κείνη τῇ μερίδι⁵ δὲ χάρηκα ὅτι μπορεῖ νὰ δώσει αὐτὴ ἡ μερίδα, ἀφοῦ εἶχαν τὸν καλότερο πατέρα ποὺ ὑπῆρξε ποτέ, καὶ τὸν πῶς καλόβολο ὡς τὰ πῶς βαθιά του γεράματα⁶ καὶ ποὺ ἦταν ἀπὸ σοῦ ἐξακουστὸ πάπου προσπαῖον, καὶ παραδειγματίζοντ' αὐτὴν ἀδερφικὴ τούτῃ⁷ ἀγάπῃ et ipse Noliis in fratres animi paterni⁸.

Νὰ συγκρίνεις [μὲ τὴ φιλία] τὴν ἀγάπην

γιὰ τὶς γυναῖκες, μ' ὅλο ποὺ κι αὐτὴ τὴ διαλέγουμε, δὲ μπορεῖς μήτε νὰ τὴ θεωρήσεις φιλία. Ἡ φλόγα τῆς, τ' ὁμολογῶ,

neque enim est dea nescia nostri,
Quae dulcem curis miscet amaritalem¹

εἶναι πιὸ δυνατὴ, πιὸ καυτερὴ καὶ δριμύτερη. Ἀλλὰ εἶναι μιὰ φλόγα βίαιη καὶ ἄστατη, κυματιστὴ καὶ πολύμορφη, φωτιά πυρετοῦ, ποὺ ἔχει φουντώματα καὶ ἀνάπαυλες, καὶ ποὺ μᾶς κρατᾷ μιὰ γωνία μας μονάχα. Τῆς φιλίας, εἶναι μιὰ ζέστα γενικὴ καὶ καθολικὴ, μέτρια πάντα καὶ ἴδια· μιὰ ζέστα σταθερὴ καὶ κατακαζισμένη, ὅλο γλύκα καὶ ἀπαλάδα, ποὺ δὲν ἔχει τίποτε τὸ τραχὺ καὶ τὸ τσουχτερό. Κάτι περισσότερο, στὸν ἔρωτα, δὲ βλέπεις παρὰ μιὰ τρελλὴ ἐπιθυμία γιὰ κάτι ποὺ μᾶς φεύγει:

Come segue la lepre il cacciatore
Al freddo, al caldo, alla montagna, al litto;
Nè più la stima poi che presa vede;
E sol dietro a chi fugge affretta il piede².

Μόλις μπεῖ στὴν κοίτη τῆς φιλίας, δηλαδὴ μόλις ταιριαξοῦν οἱ θελήσεις, σβῆνει κι ἀδυνατίζει. Ἡ ἀπόλαυσις τὸν ἐξαφανίζει, γιατί ὁ σκοπὸς του εἶναι σωματικὸς καὶ δέχεται χόρτασις. Τὴ φιλία, ἀντίθετα, τὴ χαίρεται κανεὶς ἐφ' ὅσον τὴν ἐπιθυμεῖ· δὲν ὑψώνεται, θρέφεται, καὶ δὲ μεγαλώνει παρὰ μόνο μὲ τὴν ἀπόλαυσις, γιατί εἶναι πνευματικὴ κ' ἡ ψυχὴ μὲ τὴ συνήθεια λεπταίνει. Κάτω ἀπὸ τὴν τέλεια αὐτὴ φιλία³ τοῦτες οἱ ἐφήμερες ἀγάπες⁴ βρῆκαν θέση μέσα μου ἄλλοτε, κι ὅσο γι' αὐτόν⁵ μὲ τὸ παραπάνω ἐξομολογίεται στοὺς στίχους του⁶. Ἔτσι τὰ δυὸ αὐτὰ πάθη⁷ μήηκανε μέσα μου γνωρίζοντας τὸ ἕνα τὸ ἄλλο, σὲ σύγκρουση ὅμως ἀνάμεσά τους, ποτέ τὸ πρῶτο τραβώντας τὸ δρόμο του μ' ἕνα περήφανο καὶ ἀγέρωχο πέταγμα, καὶ κυττάζοντας περιφρονητικὰ τὸ ἄλλο νὰ κάνει τὰ παιχνιδάκια του πολὺ μακριὰ κάτωθι του.

Ὅσο γιὰ τὸ γάμο, ἐξὸν ποὺ εἶναι ἕνα παζάρι ὅπου μόνο τὸ μπάσιμο εἶναι ἐλεπτερο, μιὰ καὶ ἡ διάρκειά του εἶναι ὑποχρεωτικὴ καὶ ἀναγκαστικὴ, καὶ τ' ὀρίζουν καὶ ἄλλα πράγματα καὶ ὄχι μονάχα ἡ θέ-

1. Γιατὶ δὲν εἶμαι ἀγνωστος στὴ θεὰ πρὸς βάζει μιὰ γλυκεῖα πικρά στους πόνοους τοῦ ἔρωτα (Κεῖςουλ-λος, I, XV, 17).

2. Ὅμοια, σὲ κρῦα καὶ ζέστες, σὲ βουνὰ καὶ λαγυ-κάδια, ὁ κυνηγὸς κυνηγᾷ τὸ λαγὸν· δὲν τὸν λογαριάζει μόλις τὸν δεῖ πιασμένον, καὶ οἶον ταχύνει τὸ δρόμο του πρὸς γιὰ νὰ πιάσει οὗτο ποὺ φεύγει. (Ἀριά-στος, «Orlando furioso», βῆμα X, σφ. 1).

3. Τὴ φιλία τοῦ μὲ τὸν La Boétie.

4. Οἱ ἐρωτικαί.

5. Τὸν La Boétie.

6. Τὸ 29 σοννέτα τοῦ La Boétie, ποὺ τὰ δημο-σίεψε ὁ Montaigne, ἀμέσως μετὰ τὸ «περὶ φιλίας» δοκίμιό του.

7. Ἡ φιλία καὶ ὁ ἔρωτας.

1. Ὁ Mont. λέει «ἀρχισες».

2. Ὁ La Boétie.

3. Τοὺς ἀδερφοὺς.

4. Τῆς συγγένειας.

5. Γιὰ τὴν ὁποῖον μολοῦμε.

6. Γνωστὸς κ' ἐγὼ γιὰ τὴν πατρικὴ μου ἀγάπην πρὸς τοὺς ἀδερφοὺς μου. (Ὁράτιος, «ᾨδὲς» II, 2, 6).

λυσή μας, παζάρι πού συνήθως γίνεται γι' άλλους σκοπούς,¹ ἀνακατώνονται σὲ δαυτον χίλια ξένα ἀδράχτια γιὰ ξέμπλεγμα, ἀρκετὰ γιὰ νὰ σπάσουν· τὴν κλωστή καὶ γιὰ νὰ ταραξέουν τὸ ρέμα μιᾶς ζωῆς ἀγάπης: ἐνῶ στὴ φιλία δὲν ἔχει νὰ κάνει κανεὶς, νὰ πάρει καὶ νὰ δώσει παρὰ μονάχα μ' αὐτήν. Πρόσθεσε καὶ τ' ὅτι, γιὰ νὰ μιλήσουμε μ' εἰλικρίνεια, ἡ συνηθισμένη ἀξία τῶν γυναικῶν δὲ φτάνει ν' ἀποκριθεῖ σ' αὐτὴ τὴ συνεννόηση κ' ἐπικοινωνία, βυζάχτρα² τῆς ἀγίας αὐτῆς ραφῆς³ οὔτε ἡ ψυχὴ τους φαίνεται ἀρκετὰ δυνατὴ γιὰ νὰ βαστάξει τὸ ἀγκάλιασμα ἐνὸς δεσμοῦ τόσο σφιχτοῦ καὶ τόσο μακροῦ. Καὶ βέβαια, δίχως αὐτό,⁴ ἂν μπορούσε νὰ ὑπάρξει ἕνα τέτοιο ζῶγμα λεφτερό κ' ἐθελούσιο, ὅπου ὄχι μονάχα οἱ ψυχὲς θὰ χαίρονταν τὴν πλέρια τοῦ ἀπόλαυσης, ἀλλ' ὅπου καὶ τὰ σώματα θὰ λάβαιναν μέρος στὴν ἔνωση, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ὀλάκερος θὰ δινόταν· εἶναι οἴγουρο ὅτι αὐτὸ θάκανε τὴ φιλία πῶς γεμάτη καὶ πῶς μεστή: τὸ φῶς ὅμως τοῦτο,⁵ μὴτε μιὰ φορά, δὲ μπόρεσε ἀκόμα νὰ φτάσει ἐκεῖ,⁶ καὶ οἱ ἀρχαῖες σχολές,⁷ μὲ μιὰ φωνή⁸, τὸ διώχνουν ἐκείθε⁹.

Κ' ἡ ἄλλη ἐκείνη ἑλληνικὴ ἐλευθερία¹⁰ δίκαια εἶναι στὰ ἦθη μας τόσο μισητή. Ἡ ὁποία ὥστόσο ἔτσι καθὼς εἶχε πάντα, σύμφωνα μὲ τὴ συνήθειά τους,¹¹ μιὰ τέτοια διαφορὰ στὶς ἡλικίες καὶ στὰ ἔργα ἀνάμεσα στοὺς ἐραστές, οὔτε αὐτὴ ἀποκρινόταν ἀρκετὰ στὴν τέλεια ἔνωση καὶ συμφωνία πού ζητοῦμε ἐδῶ. Quis est enim iste amor amicitiae? Cur neque deformem adolescentem quisquam amat, neque formosum se nem?¹² Γιατί καὶ τὸ ζωγράφισμά του¹³ καὶ ἔτσι ἀκόμα ὅπως τὸ κάνει ἡ Ἀκαδημία¹⁴ δὲ θὰ μὲ ἐμποδίσει πιστεῦω, νὰ πῶ γιὰ δαυτὸν τοῦτα ἐδῶ: ὅτι ἡ πρώτη αὐτὴ μανία, πού

τὴν ἀνάβει ὁ γιὸς τῆς Ἀφροδίτης στὴν καρδιά τοῦ ἐραστῆ γιὰ τὸν ἀνθὸ μιᾶς τρυφερῆς νιότης, στὴν ὁποίαν¹ ἐπιτρέπουν² ὅλα τὰ αὐθάδικα καὶ περίπαθα φανερώματα πού μπορεῖ νὰ γεννήσει ἕνα ἄμετρο πάθος, ἦταν θεμελιωμένη μονάχα σὲ μιὰ ἐξωτερικὴ ὁμορφιά, ψεύτικη εἰκόνα αὐτοῦ πού φτιάχνει τὸ σῶμα.³ Γιατί δὲ μπορούσε⁴ [νὰ θεμελιωθεῖ] στὸ πνεῦμα πού ἡ ὄψη του ἦταν ἀκόμα κρυμμένη, πού μόλις γεννιότανε καὶ δὲν εἶχε ἀκόμα βλαστήσει: "Ὅτι ἂν ἡ μανία αὐτὴ ἔπιανε μιὰ καρδιά ταπεινὴ, τὰ μέσα τοῦ κυνηγήματός του,⁵ ἦσαν πλούτη, δῶρα, βοήθεια γιὰ τὸ προχώρημα⁶ στὰ ἀξιώματα, καὶ ἄλλα τέτοια ταπεινὰ πράγματα πού τ' ἀποδοκιμάζουν."⁷

Ἄν ἔπεφτε σὲ μιὰ μικρὴ ἐκλεχτότερη καρδιά τὰ μέσα εἶταν τὸ ἴδιο ἐκλεχτό, φιλοσοφικὲς νοουθεσίες, διδασκαλίες γιὰ νὰ σέβεται κανεὶς τὴ θρησκεία, νὰ ὑπακούει στοὺς νόμους, νὰ πεθαίνει γιὰ τὸ καλὸ τῆς πατρίδας του, παραδείγματα ἀντρείας, σύνεσης, δικαιοσύνης ὁ ἐραστὴς προσπαθοῦσε νὰ γίνεῖ ἀγαπητὸς μὲ τὴν εὐγένεια καὶ τὴν ὁμορφιά τῆς ψυχῆς του, μιὰ καὶ εἶχε μαραθεῖ ἡ ὁμορφία τοῦ κορμιοῦ του, καὶ ἔλπιζε μὲ τὴν πνευματικὴ αὐτὴ συναναστροφὴ, νὰ δημιουργήσει μιὰ σχέση πῶς γερὴ καὶ διαρκέστερη. "Ὅταν τὸ κυνήγημα αὐτὸ τελεσφοροῦσε στὴν ὥρα του, (γιατί ἐνῶ δὲ γυρεύουν⁸ καθόλου ἀπὸ τὸν ἐρώντα νὰ κάνει δίχως βία καὶ ἀθόρυβα τὸ ἐγχείρημά του, τὸ γυρεύουν ρητὰ ἀπὸ τὸν ἐρώμενο, καὶ τόσο περισσότερο ὅσο ἦταν ἀναγκασμένος νὰ κρίνει μιὰ ἐσωτερικὴ ὁμορφιά, πού δύσκολα γνωρίζεται καὶ μὲ κόπο ἀναλύπτεται), τότε γεννιότανε στὸν ἐρωμένο ἡ ἐπιθυμία μιᾶς σχέσης πνευματικῆς, μέσῳ μιᾶς πνευματικῆς ὁμορφιάς. Τοῦτῃ ἦταν ἐδῶπέρα ἡ κύρια⁹ ἡ σωματικὴ, [ἦταν] τυχαία καὶ δευτέρη: ἐντελῶς τὸ ἀντίθετο τοῦ ἐραστῆ⁹.

(Τὸ τέλος στὸ ἐρχόμενο)

1. Ἀσχετοὺς μὲ τὸν καθ'αυτὸ γάμο.
2. Βυζάχτρα καὶ ὄχι βυζάχτριες. Πάντα ὁ ἐνικός.
3. Τῆς φιλίας. Μὴν ξεχνοῦμε ὅτι ὁ Montaigne σιχαίνεται τ' ἀφηρημένα καὶ κάθε τι πού μυρίζει ἀφηρημένο.
4. Δίχως αὐτὰ τὰ γυναικεῖα μειονεκτήματα.
5. Τὸ γυναικεῖο.
6. Στὴν τέλεια ἰδανικὴ φιλία, σωματικὴ καὶ ψυχικὴ.
7. Οἱ φιλοσοφικὲς.
8. Μὲ κοινὴ συναισθησιν, λέει τὸ κείμενο.
9. Τὸ πιστεύουν ἀνίκανον γιὰ μιὰ τέτοια φιλία.
10. "Ἡ, σωστότερα, «ἐλευθεριότητα». Ὁ ἑλληνικός ἐρωτας μεταξὺ ὁμοφύλων.
11. Τῶν Ἑλλήνων.
12. Πραγματικὰ, τι εἶναι αὐτὴ ἡ ἐρωτικὴ φιλία; Καὶ γιατί μὴτε γιὰ ἕναν ἄσκημο νέον δὲν τὴν αἰσθάνεται κανεὶς μὴτε γιὰ ἕναν ἄσκημο γέρο; Κικέρων Tuscul. quæst. IV, 34.
13. Τοῦ ἑλληνικοῦ ἐρωτα μεταξὺ ὁμοφύλων.
14. Ὁ Πλάτων καὶ οἱ Πλατωνικοί. Γιά τοὺς ὁποίους, καθὼς ζέρουμε, ὁ ἀνάμεσα σ' ὁμοφύλους ἐρωτας ἦταν καὶ ἔπρεπε νὰ εἶναι κάτι τὸ ἐντελῶς πνευματικόν.

1. Μανία.
2. Οἱ Ἕλληνες. Ὑπονοεῖται τὸ ὑποκείμενο. Τέτοιοι—καὶ χειρότεροι—συντακτικοὶ σχηματισμοὶ ὑπάρχουν πλῆθος στὸν Montaigne.
3. ... faulx image de la génération corporelle... "Ὁχι ἀγνὴ εἰκόνα ὁμορφιάς πού τὴ δημιουργεῖ τὸ σῶμα,—σωματικῆς. "Ὁχι δηλαδὴ εἰκόνας ὅπου νὰ καθρεφτίζεται ἕνα ἀγνόν, πλούσιο σὲ πνευματικότητα, βάθος.
4. Ἡ ἐρωτικὴ μανία, ὁ ἐρωτας τοῦ ἀντρός πρὸς τὸν νέο.
5. Τὰ μέσα πού μεταχειρίζονται γιὰ τὸ κυνήγημα τοῦ ἀγαπώμενου νέου ὁ ἐραστὴς.
6. Τοῦ ἀγαπώμενου.
7. Προφανῶς ὁ ἰδεαλιστὴς Πλάτων καὶ οἱ Πλατωνιστές.
8. Θεωρητικὸ τοῦ ἐρωτα μεταξὺ ὁμοφύλων, δηλ. ὁ Πλάτων καὶ οἱ Πλατωνικοί.
9. Ἀπ' ἐκεῖνο πού συνέβαινε στὸν ἐραστὴ.

Η ΚΥΡΙΑ ΣΜΙΘ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ἡ ὁμίχλη καὶ ἡ παγωνιά εἶχανε κρεμάσει λουλούδια. Πολλὰ κρυστάλλινα λουλούδια ἀπὸ τοὺς ἠλεκτρικοὺς γλόμπους, ἀπὸ τὰ μικρὰ φυλλαράκια τῶν μεγάλων ἀειθαλῶν θάμνων.

Μιά φαντασία, ἕναν ὄνειρεμένο κόσμο εἶχε φτιάξῃ τούτῃ ἡ ὁμίχλη. Οἱ ἄνθρωποι περπατοῦσαν μέσα στὸ ὑγρὸ στοιχεῖο τῆς ἀθώρητοι. Ντάκ, ντάκ, ἀκουγες τὰ βήματα, μὰ ἄνθρωπο δὲν ἔβλεπες.

Στὶς γειτονιὲς τὰ παιδιὰ παίζανε τὸ κρυφτό. Καὶ στοὺς μεγάλους δρόμους ἔβλεπες θαμπὰ φανάρια κι' ἀκουγες δυνατός σφυρίχτρες. Ἡ Κυρά ὁμίχλη τύλιγε καὶ ξετύλιγε τὰ πέπλα τῆς καὶ ἔρριχνε θαμπὴ πηχτὴ ἀχνα στὴ μεγάλη πολιτεία, τὴ βύβιζε, σ' ἕνα μυστήριο. σ' ἕνα σκοτάδι, πὺ μάτι ἀνθρώπου δὲν μπορούσε νὰ περάσῃ.

Δὲν μπορούσες νὰ δῆς, οὔτε τὸ χρῶμα, οὔτε τὴ χαρά, οὔτε τὸν κλέφτη, οὔτε τὸν ἐγκληματία, οὔτε καὶ τὸ θάνατο. Κι' ἀκουγες ντάπ, ντούπ, τὰ βήματα, τὶς σφυρίχτρες καὶ τ' ἀπόμακρα γέλια τῶν παιδιῶν.

«Ξέρεις πρέπει νὰ εἶμαι πρακτικὴ. Δὲν μπορῶ παρὰ νὰ εἶμαι πρακτικὴ. Πρέπει. Τὸ καταλαβαίνει», εἶπε ἡ Ὀλγα.

Ἐφερε μιὰ βόλτα στὸ δωμάτιο, πῆρε τὴ χτένα, χτενίστηκε, ἔβαλε λίγο κοκκινάδι στὰ μαραμένα χεῖλια τῆς.

«Δὲν θὰ ἤθελα νὰ ἔρθῃ κανεὶς, μὰ ἂν τυχὸν ἔρθῃ, πρέπει ὅλα νὰ εἶναι καλοσυγυρισμένα. Θυμᾶσαι στὸ Παρίσι, στὸ σπίτι μας, ὅλα ἦτανε, ὅλα ὅπως τὰ ἤθελες, πάντα χαρούμενα.

«Θυμᾶσαι τὴν ἡμέρα πού εἶχα μεθύσει μὲ κείνη τὴ σαμπάνια, πὺ γλύστρησα ὅταν γυρίσαμε καὶ ἔσπασα τὸ μεγάλο βάζο; Θυμᾶσαι τὰ γέλια πὺ κάναμε; Ἀμ' ἐκεῖνο τὸ πράσινο φτερό στὸ κεφάλι!

«Δὲν κρῶνεις, ἔ; Ντέρικ, δὲν κρῶνεις; Μὰ στάσου νὰ σὲ σκεπάσω, μπορεῖ καὶ νὰ κρῶνεις.

«Δὲν φοβᾶσαι ἀγάπη μου; Δὲν φοβᾶσαι; Τὸ ξέραμε ἄλλωστε καὶ οἱ δύο τὸ περιμέναμε. Μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς μέρες λέγαμε θὰ ἔρθῃ, μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς μέρες».

Πήγαινε καὶ ἐρχότανε μέσα στὸ δωμάτιο σὲ μιὰ ἀπόμερη συνοικία τοῦ Λονδίνου. Μικροκαμωμένη, πήγαινε καὶ ἐρχότανε.

«Ἐ, ἦρθες, Ντέρικ. Μὰ δὲ θὰ χωριστοῦμε, θὰ βρεθοῦμε σύντομα. Τώρα ἀκόμα εἴμαστε μαζί. Μὰ θὰ μείνης, θὰ μείνης ἀκόμα, μέρες ἀκόμα... Τὸ συμφώνησα μὲ τὸν ἐργολάβο τὸ πρωί. Πῶς μὲ κύτταξε παράξενα. Τί ἀστείον πὺ εἶναι, ἀγάπη μου, δὲν καταλαβαίνουν.

«Ὁχι, Ντέρικ, γιατί πῆγες στὸ κουρεῖο; Ἦτανε ἀνάγκη νὰ πᾶς στὸ κουρεῖο; Ἀφοῦ τὴν ἔβλεπες στὴν ὁμίχλη. Ἀν δὲν πῆγαινες, Ντέρικ, θὰ τὸ ἀναβάλλαμε τὸ πράγμα. Ὁ, μὴ λὲς «τί σήμερα, τί αὐριο;»

«Θὰ περνοῦσε κι' αὐτὸς ὁ χειμῶνας καὶ τὴν ἀνοιξὴ θὰ βγαίναμε περίπατο στὰ Πάρκα. Ὁχι, δὲν σὲ μαλλῶνω, ἀγάπη μου, ὅχι πῶς μπορῶ νὰ σὲ μαλλῶσω. Πάντα ὅ,τι ἔκανες ἦτανε καλὰ καμωμένο. Πάντα ὅ,τι ἔκανες ἦτανε καλὸ, τίμιο, σωστὸ καὶ γενναῖο. Τί καλὸς πὺ εἰσούνα, Ντέρικ, τί τρυφερός ἀκόμα προχτές. Τώρα, ἀγάπη μου, τώρα στὰ γράμματά μας, μοῦπες, «μὰ τί ὁμορφὴ πὺ εἶσαι, Ὀλγα, μ' αὐτὸ τὸ ἄσπρο μπλουζάκι». Ἐγώ, ὁμορφὴ, μὰ ὅχι δὲν εἰμὺνα ποτέ, ἀγάπη μου, τὸ ξέρεις. Ἐσὺ μόνο μ' ἀγαποῦσες. Ὁχι, δὲν κλαίω, νὰ δὲν κλαίω, σκουπίζω μόνο τὰ μάτια μου. Καὶ νὰ κλάψω τί; Πρέπει νὰ εἶμαι πρακτικὴ. Τώρα δὲν θὰ δουλέψω πιά, ἄλλωστε δὲν ξέρω τί θὰ κάνω, μόνο πὺ δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ δουλεύω. Γιὰ ποιὸν καὶ γιὰ ποῖο σκοπὸ;»

Πῆγε καὶ κάθησε κοντὰ στὸν πεθαμένο ἄντρα τῆς καὶ τὸν χάιδευε, τὸν χάιδευε.

«Ὁχι, Ντέρικ, ἔμοιαζε πῶς δὲν ἤθελε πιά νὰ ζήσης, ἀδιαφοροῦσες γιὰ τὴ ζωὴ, ἀδιαφοροῦσες γιὰ ὅλα, ἤθελες νὰ φύγῃς, εἶχες βαρεθῇ. Δὲν σοῦλειψε τίποτα. Ἐ, ἀγάπη μου; Καὶ τὸ κρασάκι σου καὶ τὸ ζεστό σου τὸ φαί. Γιὰ τοὺς ἄλλους θὰ δουλέψω, Ντέρικ; Εἶναι μακριὰ, ὅστερα ἂς τὰ βολέψουνε, ἔμένα, ἔμένα μὲ σκέφθηκε ποτέ κανεὶς; Μὲ σκέπτεται τώρα κανεὶς; Μ' ἀγαπάει κανεὶς; Ἐσὺ καὶ μόνο Ἦτανε ἀνάγκη νὰ κάνεις τόσες οικονομίες καὶ νὰ μὲ σκεφθῇς καὶ νὰ μὲ φροντί-

σης, ἦτανε ἀνάγκη νὰ σκέπτεσαι τὸ θάνατό σου καὶ τὴν ἐρημιὰ μου; Τώρα δὲ θὰ κρυώνῃς μὲ τούτῃ τῇ χοντρῇ κουβέρτα... Ἔτσι, ἔτσι, ἀγάπη μου... Μὴ φοβάσαι. Νὰ σὲ τριψῶ λίγο, θὰ σὲ ζεστάνει... Κάποιος ἔρχεται. Γιατὶ δὲν μᾶς ἀφίνουν ἡσυχους;»

Στὴν πόρτα στεκότανε μιὰ ψηλὴ, γυναικίκα, ὄλο ὑγεία καὶ νειάτα.

«Ὅχι λουλούδια Κυρία Λῶρενς, γιατί φέρατε λουλούδια; Ὁ ἄντρας μου εἶπε, «ὅχι λουλούδια», εἶπε ἡ Ὀλγα ἄγρια καὶ ὕστερα πιδ μαλακά. «Ἄν καὶ τοῦ ἀρέσανε τόσο πολὺ τὰ ἄσπρα χρυσάνθεμα.»

«Πῶς εἶναι; Εἶναι καλύτερα;» ρώτησε ἡ γυναίκα.

«Πέθανε χτὲς βράδου.»

* * *

«Μάλιστα πέθανε χτὲς τὸ βράδου. Τί με κυτᾶτε ἔτσι; Φυσικὸ δὲν εἶναι; Σᾶς τὸ εἶχα πῆ πῶς μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὲς μέρες θὰ γίνη. Τὸ περίμενα.»

«Πόσο πολὺ λυπᾶμαι, Κυρία Σμιθ.»

«Ὅχι, δὲ λυπόσαστε καθόλου. Εἰσαστε μόνο πολὺ εὐγενής». Ἐλάτε νὰ τὸν δῆτε, εἶναι τόσο ὁμορφος...»

«Μὰ τί φοβόσαστε ἐσεῖς; Εἶναι φυσικὸ πρᾶγμα. Τί νὰ φοβηθῆτε;»

«Πάρτε παρακαλῶ πολὺ τοῦτα τὰ λουλούδια, δὲν ἤξερα, δὲν ἤξερα πῶς ὁ Κύριος Σμιθ... ἔτσι τὰ ἔφερα, γιὰ τὸ καλὸ.»

«Ἐλάτε νὰ τοῦ τὰ δώσετε ἡ ἴδια ἔλατε νὰ τὸν δῆτε τί ὁμορφος ποὺ εἶναι.»

Ἡ γυναίκα εἶδε ὅλη τὴ φρίκη τῆς Ὀλγας. Ἐκεῖ, σὲ τοῦτο τὸ δωμάτιο μὲ τὸν πεθαμένο τεντωμένο στὸ διπλὸ κρεβάτι, καθότανε ἡ Ὀλγα ὀλομόναχη.

«Δὲν εἶναι ὁμορφος; Δὲν εἶναι πάρα πολὺ ὁμορφος;» ρώτησε.

«Ἦτανε μόνο ἓνας πεθαμένος γέρος, μὲ ἥρεμο καλὸ πρόσωπο.»

«Ἄ, εἶναι πάρα πολὺ ὁμορφος», εἶπε ἡ κοπέλλα.

«Χτὲς πέθανε. Στὸν ὕπνο μου, τὸν ἐννίωσα, ποὺ πάγωνε. Τὸν ἔτριβα, τὸν χάιδεα, τοῦ μιλοῦσα. Μὰ ὁ γιατρός μου εἶπε πῶς εἶχε πεθάνει τὴν ὥρα ποὺ κοιμόμαστε. Μόνον ὅταν μοῦ τὸ εἶπε ὁ γιατρός τὸ κατάλαβα. Δὲ θὰ χωριστοῦμε ποτὲ μὲ τὸν Ντέρικ. Δὲν θὰ τὸν βρῶ ξανά στὸν οὐρανὸ; Δὲν εἶναι ἔτσι; Ἐσεῖς τί λέτε;» ρωτοῦσε μὲ ἀγωνία.

«Μὰ βέβαια, μὰ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πῶς θὰ τὸν βρῆτε ξανά στὸν οὐρανὸ. Μὰ βέβαια καὶ θὰ τὸν βρῆτε ξανά.»

«Καὶ τὴν μητέρα μου καὶ τὸν πατέρα μου;»

Κύτταξε ἐντατικὰ τὴ γυναίκα στὰ μάτια.

«Μὰ βέβαια θὰ τοὺς βρῆς ὅλους...»

«Ἔτσι πιστεύω κι' ἐγώ», εἶπε καὶ ἡσύχασε.

Ἡ γυναίκα ἤθελε νὰ τὴ ρωτήσῃ, τί θὰ

κάνη τώρα. Μὰ σώπαινε. Ἐδῶ ἦτανε ἡ ἐρημιὰ καὶ τὸ χάος. Μιὰ γυναίκα βυθισμένη στὴν ἀπόγνωση καὶ τῇ θλίψει.

«Πρέπει νὰ εἶμαι πρακτικὴ», εἶπε ἡ Ὀλγα σὰ νὰ μάντεψε τὴ σκέψη τῆς. «Ἐκλαψα, ἔκλαψα, μὰ πάει, τέλειωσε. Δὲν ἔχω σκοπὸ νὰ δουλέψω πιά, τώρα ποὺ ὁ ἄντρας μου ἔφυγε. Νὰ σᾶς δώσω τὸ κλειδί τῆς ἀποθήκης... μὴ μὲ περιμένετε, δὲν θὰ δουλέψω.»

«Καὶ ποῦ θὰ μείνετε ἀπόψε, ποῦ θὰ κοιμηθῆτε;» τόλμησε νὰ ρωτήσῃ ἡ ἄλλη.

«Μὰ ἐδῶ μαζὶ του, ἂ! εὐτυχῶς δεχτήκανε νὰ μοῦ τὸν ἀφίσουνε ὥς τὴν ἡμέρα τῆς κηδείας, ὁχτῶ μέρες θὰ τὸν ἔχω ἀκόμα κοντά μου, ὁχτῶ μέρες... Τί με κυτᾶτε ἔτσι;... Τὸν λατρεύω, σᾶς λέω, δὲν τὸ καταλαβαίνετε;»

«Μὰ πῶς ἔγινε ἔτσι ξαφνικά;»

«Ἦτανε πάντα ἄρρωστος, εἶχε αὐτὸ τὸ ἄσθμα ἀπὸ τὸ γκάτζι, στὸν ἄλλο πόλεμο ξέρετε. Βγῆκε νὰ πάη στὸ κουρεῖο, μὲ τὴν ὁμίχλη, γύρισε ἄρρωστος... αὐτὸ ὄλο κι' ὄλο... ἡ ὁμίχλη τὸν πέθανε... Δὲ θέλησε νὰ πάη στὸ νοσοκομεῖο, ὁ γιατρός εἶπε πῶς ἦτανε μάταιο — δὲ θὰ μπορούσαν νὰ τὸν κάνουν νὰ ζήσει...»

«Ἐχει πολλὴ ὁμίχλη, καὶ θὰ κρατήσῃ λένε ἀκόμα. Τώρα φύγετε, νὰ μὲ συγχωρήτῃ ποὺ σᾶς διώχνω, θέλω νὰ μείνω μόνη μαζὶ του. Φύγετε σᾶς λέω. Ὅχι, παρακαλῶ μὴ μὲ λυπόσαστε. Τὸν ἀγάπησα, μ' ἀγαποῦσε. Ἐζήσα εὐτυχισμένη. Μὴν ἔρθετε πιά — δὲ θέλω νὰ δῶ κανένα. Καληνύχτα σας.»

Ἡ πόρτα ἔκλεισε πίσω ἀπ' τὴν γυναίκα, κ' ἐκεῖνη ἄκουσε τὴν τρεμάμενη φωνὴ τῆς Ὀλγας: «Ντέρικ, κρυώνεις; Ντέρικ, θυμᾶσαι;»

Στὸ δρόμο ἡ ὁμίχλη τὴν τύλιξε. Καὶ ἡ γυναίκα ἄκουγε τὰ βήματά της, ... ντάκ, ντούκ... Θαιπὰ ἀπόμακρα μέσα ἀπὸ ἓνα σπῆτι ἔρχονταν μουντὴ μιὰ μουσικὴ σὰν νεκρικὸ ἐμβατήριο. Τὰ παιδιὰ φάλλανε τὰ κάλαντα σὲ μιὰ γωνιά τοῦ δρόμου, κρυμμένα καὶ τοῦτα στὴν πόλη.

Ἐρχονταν τὰ Χριστούγεννα.

«Περτέρηγῃ ποὺ εἶναι ἡ ζωὴ», σκέφτηκε ἡ γυναίκα.

Ρώσσα ἦτανε ἡ Ὀλγα. Κινηγμένη ἀπὸ τὴ Ρωσικὴ ἐπανάσταση χάθηκαν οἱ Λεττονία αὐτὴ καὶ οἱ δικὴς της. Ἐκεῖ γνώρισε τὸν ἄντρα της, ἐκεῖ παντρεύτηκε. Χωρίστηκε μὲ τοὺς δικούς της καὶ δέθηκε γιὰ πάντα μὲ τοῦτο τὸν Ἀγγλο. Μιὰ ζωὴ μὲ χαρὰ καὶ λύπες. Μιὰ ζωὴ ὁ ἓνας κοντὰ στὸν ἄλλον. Τὸν ἀγαποῦσε πάντα σὰν τρελλή. Μὲ τὴν ἀπλὴν γυναικεία καρδιά της. Ἦτανε ἓνας ἴσιος, τετράγωνος ἄντρας.

Τὸ κακὸ ἀπὸ τὸ γκάτζι τοῦ πρώτου πολέμου δυνάμωσε μὲ τὰ χρόνια. Ἡ κυρία Σμιθ δοῦλεε καθαρίστρια νὰ τὸν ἀνα-

κουφίζη, γιὰ νὰ μὴν τοῦ λείψῃ τίποτα.
Δούλευε σὲ τούτῃ τῇ γυναίκα.

Ὡρες ὥρες, βαρυγκομοῦσε. Μὰ πάλι γέλαγε - «δουλεύω γιὰ τὸν ἄντρα μου». Στὰ νειάτα τῆς εἶχανε περάσει μιά χαρούμενη, ξένοιαστη ζωὴ. Στὴ γέρικη φτωχὴ ζωὴ τοὺς ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλον ἦτανε ὁ κόσμος ὁλόκληρος.

Ἡ οὐίχλη δυνάμωνε γύρω κι' ἐπνιγε τὴν πολιτεία καὶ σκέπαζε τὴ δυστυχία τῆς Ὀλγας, νὰ μὴν τὴν ἀκούσῃ, νὰ μὴν τὴν δῇ μάτι ἀνθρώπου. Τῆς ἐρχότανε βολικὴ τούτῃ ἡ οὐίχλη. Δὲν μποροῦσε νὰ ὑποφέρῃ νὰ τὴν λυποῦνται. «Ντέρικ, κρυώνεις; Ντέρικ, δὲ φοβάσαι;»

Στὴν ἐφημερίδα ἔγραφαν τὴν ἄλλη μέρα πὼς πέθαναν δυόμισι χιλιάδες ἄνθρωποι ἀπὸ τὴν πάχνη...

«Καὶ νὰ σκεφτῇ κανεὶς πὼς εἶναι τόσο διασκεδαστικὸ πρᾶγμα», εἶπε ἡ γυναίκα.

Ἔτσι γίνηκε τοῦτο τὸ φυσικὸ καὶ παρὰφύσικὸ πρᾶγμα στὴν Ὀλγα. Μὲ τὴν ἐπιμονὴ τῆς νὰ εἶναι πρακτικὴ τίς μέρες ποὺ τὸν εἶχε κοντά τῆς, τὰ φρόντισε ὅλα μόνῃ τῆς, ἤσυχα, ἀθόρυβα. Χωρὶς φωνές,

χωρὶς κλάμμα. Μόνο τὴν ὥρα ποὺ τὸν πέρνανε ἀπὸ τὸ σπῖτι ἐμπῆξε μιά στριγγιὰ. «Ντέρικ, σ' ἀγαπᾶω ὅπως τότε στὴ Λεττονία, ὅπως τότε ποὺ εἴμαστε νέοι!»

Ὡστερα κανεὶς δὲν τὴν εἶδε γιὰ πολὺν καιρὸ.

Ἡ γυναίκα τὴ συνάντησε μιά μέρα στὸ δρόμο. Ἔσερνε τὸ θαμπὸ κουρασμένο βλέμμα τῆς σὲ κάτι βιτρίνες μόδας.

«Ἄ, τί κάνετε, κυρία Λῶρενς!»

«Θέλω τόσο πολὺ νὰ ἔρθω νὰ σᾶς δῶ, κυρία Σμιθ».

«Μὰ γιατί νὰ ἔρθετε; Δὲ θέλω, δὲ δέχομαι κανένα.»

«Μὰ νὰ σᾶς δῶ λίγο, ἔχω μεγάλη ἀγάπη γιὰ σᾶς»

«Ὅχι. Δὲν ἔχετε. Εἴσαστε πολὺ νέα καὶ πολὺ δυνατὴ γιὰ νὰ μωρηῖτε ν' ἀγαπᾶτε. Δὲ δέχομαι τὴ συμπάθειά σας. Ψάχνω νὰ βρῶ ἕνα καπέλλο πιὸ καθῶς πρέπει, αὐτὸ ἀλίωσε. Τοῦ Ντέρικ δὲν θὰ τοῦ ἄρесе νὰ τὸ φοράω. Ἐκεῖνος φρόντισε γιὰ μένα, μοῦ ἄφησε χρήματα. Πρέπει νὰ εἶμαι πρακτικὴ», εἶπε καὶ ἔφυγε.

ΕΡΣΗ ΣΕΦΕΡΙΑΔΗ

Η ΕΛΕΓΕΙΑ ΤΗΣ ΖΑΚΥΘΟΣ

Καημένο νησί!

Ἔτσι δὲν τινάζει ὁ βοριάς τὸ χιόνι ἀπὸ τοὺς ὤμους τῆς μυγαλιᾶς

Καθὼς ἐρημώνεσαι ξαφνικὰ ἀπὸ τὴ μυρουδιά τῶν χρυσῶν κίτρων σου,

Ἀπὸ τίς μουσικὲς φωνές καὶ τὰ θαλάσσια ξύλα.

Ὅχι! Ἔτσι δὲν τρίζουν τᾶλμπουρα τῶν караβιῶν σὶτὴ φουσκοθαλασσιά,

Ἔτσι δὲ γέρνουνε τῆς κλαίουσας λιτᾶς οἱ κλῶνοι

Καθὼς τρεκλίζουν τώρα μεθυσμένα τὰ καμπαναριά

Καὶ γονατίζουν ἀπ' τὸν τρόμο οἱ ἐκκλησιές.

Ὅχι! Ἔτσι δὲν καίουν δυνατὰ τὴ νύχτα τὰ πυροφάνια σου

Καθὼς λαμπάδιασες μονομιᾶς καταμεσίς στὸ πέλαο

Καὶ γύρισες τὰ πλοῖα ξαφνιασμένα ἀπὸ τὸν ἴσιο δρόμο τους

Κι ἄρμεξες ὅλα τὰ δάκρυα ἀπ' τίς μπαλσαμωμένες μας καρδιές.

Δημόνησες πὼς διάφανα σοῦ χάρισαν τὰ σύννεφα οἱ θεοί,

Πὼς τοῦ Ἰόνιου σὲ μεγάλωσαν τὰ κύματα καὶ οἱ αὔρες,

Πὼς ἤσουν τοῦ κοντυλιοῦ ἡ χαρὰ καὶ τοῦ ρυθμοῦ ἡ νεράιδα

Καὶ δόθηκες ἀκέρια στὸν πιὸ σκληρὸ σπασμὸ

Συντρίβοντας μονάχη σου τὰ πόδια ποῦχαν ριζώσει στὸ ρυθμό,

Ραγίζοντας τῆς ἀρμονίας τὴ βρύση.

Ποῦ βρῆκες τέτοια ταραχὴ στὰ σπλάχνα σου,

Πῶς ἄναψες τέτοιον καημὸν στὰ πούπουλ' ἐνι στήθια;
 "Ἄν δὲ σὲ πίκρανε ὁ χωρισμὸς τόσον καιρὸν ἅπ' τῇ στεριά,
 "Ἄν ζοῦσες στήν ἀγκαλιὰ τῆς μοναξιᾶς σου εὐτυχισμένη,
 Γιατὶ θύμωσες τοῦ πέλαου ποῦ σὲ κρατοῦσε ἀνάλαφρα σὰ νούφαρον στήν ἀπαλάμη του,
 Πῶς χύθηκες μονομιᾶς νὰ ἀμίξης τ' ἀντικρινὰ βουνὰ
 Ποῦχαν ξεχάσει πῶς ἦσουν σάρκα ἀπὸ τὴ σάρκα τους κι ὅσοι τῶν ὁσίων τους
 Καὶ σὲ λαχτάριζαν ἀπὸ μακρὰ κοιτώντας σε σὰν ὁμορφιὰ σὲ ξένη πέτρα σκαλισμένη;

"Ἄν δὲ σὲ πίκρανε ὁ χωρισμὸς τόσον καιρὸν ἅπ' τῇ στεριά,
 "Ἄν δὲ βαρύνθηκες τῇ μορφῇ ποῦ σοῦ χάρισαν οἱ θεοί,
 Γιατὶ πεθύμησες μονάχη σου νὰ μεταμορφωθῇς
 Μέσα στήν ἴδια φλόγα σου καὶ στὰ πετρώματά σου;

"ὦ, πές μας τί ἄγρια δοκίμασες χαρὰ
 Καθὼς λυθῆκαν ξαφνικὰ τὰ μάγια ποῦ σὲ κρατοῦσαν δεμένη στὸν ἀφρό,
 Φοῦχτα μισόκλειστη ἀπὸ ἄσπρο φῶς σὲ πρᾶσινο πλατὺ μαντήλι,
 Πές μας τί ἄγρια χαρὰ δοκίμασες
 Καθὼς σὲ πῆραν τὰ στοιχεῖα στὴ ράχη τους πανάλαφρα
 Κι ὡς Βάκχα μεθυσμένη μέσα στὸν ἔλιγγό σου φώναζες
 Νὰ ρθοῦν τὰ μαῦρα φύκια ἅπ' τὸ βυθὸ
 Κ' ἡ ἄσωτη βοὴ τοῦ πέλαου μακάριο νεκροσέντονο νὰ σὲ τυλίξῃ.

Γι' αὐτὸ δὲν εἶδες τὰ περιστέρια σου ποῦ γιόμιζαν τρόμους 'λευκοὺς τὸν οὐρανό,
 Δὲν ἄκουσες τὸ θρῆνον τοῦ γλαρονιοῦ ποῦ ἀποζητοῦσε τὸ γιὰλὸ μέσα στὴ νύχτα τοῦ κα-
 Μῆτε τὸν καημὸ τῆς πέριδικας ποῦ πέταξε μέσα στὸν ἄσωτο χαμό, [πνοῦ
 Μῆτε τὴν ἀπορία τῶν ψαριῶν ποῦ ἀνεβῆκαν ζαλισμένα ἀπάνω στὸν ἀφρό,
 Μῆτε τὰ δάκρυα τῆς νυχτός,
 Μῆτε τὸν καημὸ τοῦ ἡλίου.

Μεθυσμένη ἀπόνα ῥίγος σκότινο
 Νόμισες πῶς ξαναγεννήθηκες στήν ἀγκαλιὰ τοῦ Ἐρνοσίγαιου
 Ποῦ σύντριψε μ' ἓνα σφίξιμο τὰ κόκκαλα τῶν βουνῶν σου.

Τώρα δὲ φτάνουν οἱ ἁμίαντες γάζες τῆς αὐγῆς
 Νὰ σταματήσουν τὸ αἷμα σου
 Μῆτε ὁ αὐγουσιτιάτικος ἥλιος νὰ στεγνώξῃ τὰ ροῦχα σου
 Ἀπὸ τὴ θλίψη ποῦ τὰ μουςκεύει.

ΤΑΣΟΣ ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ

Ο “ΔΩΔΕΚΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΓΥΦΤΟΥ,”

(‘Ο Β’ τόμος της μελέτης: «‘Ο Παλαμάς και η ‘Εποχή του» — Συνέχεια ιγ’).

XII. ‘Ο ΔΩΔΕΚΑΤΟΣ ΛΟΓΟΣ πού αποτελεί τὸν ἐπίλογο τῶν ψυχικῶν κλυδωνισμῶν ἀλλὰ καὶ τῶν ἀναστάσιμων ἐξάρσεων τοῦ Γύφτου, τιτλοφορεῖται Κόσμος. Καὶ εἶναι μιὰ θερμὴ, μυστηριακὴ μᾶλλον, ἐπαφὴ μὲ τὴ Φύση, μιὰ θρησκευτικὴ ἐνατένιση πρὸς τὸ πλαίσιο πού μέσα σ’ αὐτὸ θὰ συντελεσθῇ καὶ θὰ δλοκληρωθῇ ἡ νέα κοσμογονικὴ ἐποχὴ. “Ἦδη ὁ τίτλος τοῦ Λόγου οὐ προοιωνίζει τὸ μεγάλο δράμα τῆς νέας δημιουργίας. ‘Ο Γύφτος, ἀφοῦ ἀνάστησε τὶς βασικὰς ἀξίες τῆς ζωῆς, καθαρμένες ἀπὸ τοὺς ρύπους πού ἐπισώρευαν αἰῶνες προλήψεων καὶ συμβατικότητος, ἀφοῦ θεμελίωσε τὴν πίστη τοῦ στήν ἀκατάλυτὴ τους δύναμη κ’ ἐδείξε στὸν προηγούμενο Λόγο πῶς μπορεῖ ν’ ἀναβλαστήσῃ μιὰ δυνατὴ καὶ σφριγχελὴ γενιά καὶ νὰ οἰκοδομηθῇ μιὰ καινούργια πολιτεία, ἡ πολιτεία τῶν ἀδὰκρυτων, στρέφεται πρὸς ὅτι ἀποτελεῖ τὴν αἰώνια μορφή τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου πού κλείνει μέσα της ὅλες τὶς πίστεις καὶ ὅλες οἱ θρησκείες, — γιὰτί ὅλες οἱ πίστεις καὶ ὅλες οἱ θρησκείες ἀπ’ αὐτὴν ξεκινοῦν καὶ τὸ μυστήριό της ἀγωνίζονται νὰ λύσουν — γιὰ νὰ προικίσῃ τὸ δῖπτυχο τῶν ἀξιῶν τῆς νέας πλάσης μὲ τὸ ἀπαραιτητὸ ἐπιστέγασμα: τὴ νέα θρησκεία. Μὰ ἡ νέα τούτῃ θρησκεία πρέπει νὰ βρίσκεται σὲ ἄμεση ἀνταπόκριση μὲ τὴν ψυχὴ τοῦ σύμπαντος. ‘Ἡ ψυχὴ αὐτὴ, ἡ παγκόσμια καὶ ἡ οἰκουμενικὴ, μπορεῖ ν’ ἀποκαλύψῃ στοὺς ἐκλεκτοὺς τὰ ἐσώτατα μυστικά της. Γι’ αὐτὸ ἀρχίζει ἀπὸ τοὺς πρώτους στίχους τὸ μῆλημα τῆς Μητέρας Φύσης μὲ τὸ στόμα τῶν δέντρων — ὅπως στὴν πανάρχαια ἐποχὴ ὁ ἄνθρωπος, ἀκούοντας τὸ ματικὸ θρόϊσμα τῶν δέντρων, πίστευε πῶς ἀκούγε τὴ φωνὴ τῆς θεότητος :

Μ’ ἔνα τόσο μόνο σάλεμα
κι ὅσο φτάνει γιὰ τὴ σκέψη.
μοναχὰ μὲ τὸσον ἤχο —
καὶ ὅσο φτάνει γιὰ νὰ κλέψῃ
καὶ νὰ φέρῃ ἀπὸ τὴν κατάβαθ
καὶ ἀπὸ τὴν πιὸ κρυφὴ καρδιά
σιγαλὰ παρθένα λόγια, —
μὸ μιλῆσαν τὰ δεντρά...

«Τράβηξε κατὰ τὴν ψηλὴ Ροδόπη, κατὰ τὸν Αἴμο πού χτυπάει ὁ βορριάς...» καθὼς προμηνάει, ἀρχὴ ἀρχὴ στὸ Λόγο, ὁ στίχος τοῦ ‘Οβίδιου. Γιατί, ἀληθινὰ, ἐκεῖ πῆγε ὁ Γύφτος, σ’ ἓναν τόπο ἱερό, κοντὰ στοὺς ἀγνοὺς δρυμοὺς πού εἶδαν στὰ παλιὰ τὰ χρόνια τὶς Βάκχες νὰ τελοῦν τὰ ὄργια τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου καὶ τὸν ‘Ορφέα, τὸ γιοῦ τοῦ Οἰάγρου καὶ τῆς Μούσας Καλλιόπης, «πλάστη πιὸ θεῶν θεῶν καὶ ἤχων» νὰ πλανιέται κλαίοντας τὴ χαμένη του Εὐρυδίκη.

Χτυπημένος ἀπ’ τὸν ἄνθρωπο
σ’ ἑσὰς ἦρθα, ἀγνοὶ δρυμοὶ
κι ἀγκαλιάστε με κι ἀκούστε,
τὸ βιολί μου εἶναι ψυχὴ.

Δὲ μποροῦσε νὰ μιλήσῃ ἄλλοιῶς ὁ Γύφτος, ὁ χτυπημένος ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση του, παρὰ μὲ τὸ βιολί του. “Ἄλλοτε ὁ ‘Ορφέας τραγουδοῦσε μὲ τὴ λύρα του καὶ μποροῦσε νὰ συνεννοεῖται μὲ τὴ Φύση. ‘Ο Γύφτος διαθέτει τὸ μαγικὸ βιολί του. Κι αὐτὸ κρατᾷ ἀπὸ ἓναν ἄγιον ἐρημίτη πού μιλοῦσε μὲ τὰ δέντρα καὶ μὲ τοὺς αἰτοὺς, μὲ τὴν πλάση δλόκληρη κ’ εὕριοκε ἡ ψυχὴ του ἀνταπόκριση μὲ τὴ Μητέρα Φύση. Καὶ ἡ Ποίηση εἶναι ἡ μουσικὴ τῆς ψυχῆς, εἶναι λόγος πού γεννιέται ἀπὸ τὸ ρυθμὸ καὶ ὁ ρυθμὸς εἶναι τὸ φτέρωμα τοῦ νοῦ. Δὲ ζητᾷ ἀπὸ τὰ δέντρα «τὴ γλυκεῖα κουβέντα πού εἶναι σὰ δροσούλα καὶ σὰ μέλι» τὸ κελαῖδισμα τῶν φύλλων πού στᾶζει καὶ μεθαίει τὸν βοσκό, τὸν ἀπελάττει, τὸ ἀμέριμνο ἐρωτικὸ ζευγάρι. ‘Ο Γύφτος εἶναι προωρισμένος ν’ ἀκούσῃ τὰ λόγια τ’ ἀγροίκητα πού ἀνεβαίνουν ἀπὸ τῆς γῆς τὰ σπλάχνα, γιατί

1. ‘Ο Γύφτος στὸν Δωδέκατο τοῦτο Λόγο ξαναγυρίζει στὰ μέρη τῆς Θράκης ὅπου μᾶς τὸν πρωτόδειξε ὁ Ποιητὴς μὲ τὸν Πρῶτο Λόγο, τὸν ‘Ερχομό. Μπορεῖ τοῦτο νὰ θεωρηθῇ καὶ σὰν μιὰ συμβολικὴ κυκλικὴ ἐπιστροφή στὸ σημεῖο τῆς ἀφετηρίας τοῦ Γύφτου σὲ μιὰ ἰδεατὴ καὶ καθαρὰ ποιητικὴ παράσταση τῆς ἰδέας τῆς αἰώνιας ἐπιστροφῆς πού, καθὼς παρατήρησε ὁ ἀναγνώστης, ξεμυτίζει συχνὰ στὸ ἔργο. ‘Ο Γύφτος γυρίζει στὰ μέρη τοῦ ἐργοῦ τοῦ ἀναγεννημένος ψυχικά καὶ ἰδεολογικά. Ἐπιστρέφει μὲ μίαν ἀνάσταση μέσα του, φουντωμένος τώρα ἀπὸ τὸν ἡμερο τῆς δημιουργίας.

κι αυτός είναι ένας από τους έκλεκτους, κι αυτός είναι σφραγισμένος «μέ σφραγίδα μυστική».

Μές' στης γης τὰ σπλάχνα οἱ ρίζες μας
τὸν ἄδρ᾽ ὑμῶν τὸν παίρνουν
ἴσα δλοῖσ' ἀπ' τὰ μαστάρια
τῆς μητέρας Γῆς, καὶ φέρνουν
ἴσα πρὸς ἐμᾶς τὰ λόγια της·
κι ὅσα θὰ σοῦ ποῦμε ἐμεῖς
εἶναι μοῖρα καὶ ἱστορία
καὶ παράδοση τῆς Γῆς.

Τὰ λόγια τῶν δέντρων εἶναι ἡ φωνὴ τῆς Γῆς, τῆς μητέρας Φύσης καὶ βγαίνουν ἀπὸ τὰ κατὰβαθα τὰ σπλάχνα της, γι' αὐτὸ καὶ τὸ μῆλημα τοῦτο «εἶναι μοῖρα καὶ ἱστορία καὶ παράδοση τῆς Γῆς».

Ἡ μοῖρα τοῦ Γύφτου θυμίζει στὰ δέντρα τὴ μοῖρα τοῦ Ὁρφέα. Γιατὶ κι αὐτός, «δαρμένος ἀπ' τῶν τάρταρων τὴν εἰκόνα καὶ τὴ φρίκη, κι ἀπ' τὸν Πόθο, κι' ἀπ' τὴ Σφίγγα, κι' ἀπ' τὴν ἄγγιχτη Εὐρυδίκη», ἦρθε κοντὰ σ' ἐκεῖνα «ἀποδιωγμένος τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ζωῆς».

Ἀγκαλιάστε με, εἶπε, ἀκούστε
δᾶση ἄγνᾶ μεγάλα εἴσεις...

Ὁ Ποιητής, ζητώντας τὴν ταύτιση τῶν δυὸ συμβόλων, Ὁρφέα καὶ Γύφτου, χρησιμοποιοῖ τὶς ἴδιες ἐπικλητικές φράσεις. (Θυμίζω τὸ ἀνάλογο τετράστιχο :

Χτυπημένος ἀπ' τὸν ἄνθρωπο κλπ.

Ὁ Γύφτος εἶναι ὅπως κι ὁ Ὁρφέας θεοποιός. Κι αὐτός, ὅπως ἐκεῖνος, δυναστευμένος ἀπὸ τὸ μυστικὸ τῆς ὑπαρξῆς, ἐπιζητώντας τὴν ἀνάπαυση καὶ τὸν κατευνασμό τῆς φουρτουνιασμένης ψυχῆς του, ἀναζητεῖ ἀπὸ τὴν ἀρμονία καὶ τὴ γαλήνη τῆς μητέρας Φύσης τὴ νέα θρησκεία τῆς ζωῆς. Ὁ Ὁρφέας ἐπέτυχε αὐτὴ τὴν ἐσωτερικὴ γαλήνη ποὺ πραγματώνεται στὴν ἐναρμόνιση τῶν συναισθημάτων μὲ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο. Γι' αὐτὸ θυμοῦνται καὶ τραγουδοῦν τὰ δέντρα :

Καὶ τὸν κλείσαμε στοὺς κόρφους μας
καὶ τῆς κελαϊδίστρας λύρας
ρούφηξε ἡ φωνὴ τὰ πάντα,
κι' ἔγινε καπαποτῆρας
κι' ἔγινε δνειρο καὶ μάγεμα
κι' ἐμεῖς ἐγίναμε ναός,
κι' αὐτὸς ψάλτης καὶ προφήτης
καὶ τῆς ἀρμονίας Θεός.

Ἡ ταύτισή του μὲ τὴ Φύση εἶχε ὀλοκληρωθῇ. Ὁ Ὁρφέας ἔμαθε τῆς γῆς τὸ μάθημα καὶ μὲ τὴν εἰσδυση τοῦτο στὰ κοσμικὰ πεπρωμένα τοῦσβυσε ὁ παλὶὸς καημός. Κι ὁ Ὁρφέας ἔστησε τότε τὸν δεύτερον Ὀλυμπο, ποὺ τὸ ἔγινε καὶ ὁ μύστης. Ὁ πρῶτος Ὀλυμπος, ἡ παλιὰ πολυθεϊστική

θρησκεία τῶν ἀρχαίων, εἶχε γράσει ἀνεπανόρθωτα. «Μιὰ εἶν' ἡ φύση, μὲ ὅσα ὀνόματα» λέει ὁ Ποιητής καὶ ὑποδηλώνει μὲ τὸ στίχο τοῦτο τὴν καταδίκη τῆς ἀρχαίας θρησκείας ποὺ κομματίζαζε τὴ φύση, ἀδυνατώντας νὰ συνθέσῃ τὴ μονολιθική της ἐνότητα. Μὲ τὴν ὀρφικὴ θρησκεία καὶ τὰ μυστήρια ἡ θεότητα ἐνοποιεῖται, γίνεται πνευματικώτερη, συγκρητοποιώντας τὰς τὰς διασπαρτά μέλη της. Τὴν ἀντίληψη τοῦτο ἐκφράζουν οἱ παρακάτω στίχοι :

Καὶ μ' ἐσένα Ὁρφέα, σὰν πνέματα
κι' ἐμεῖς καὶ ὅλα καὶ οἱ θεοί,
κι' ἦταν ἡ λατρεία μυστήριον
καὶ ἡ θρησκεία μουσική.

Ὅμως καὶ ἡ θρησκεία τοῦτο ποὺ βρῆκε τὴν ἐκφρασὴ της σὲ μιὰ μουσική, παναρμονικὴ μυστηριακὴ ἀποπνευματώση, γκρεμίστηκε. Κι ἀπὸ τότε :

σὰ νὰ πέθανε καὶ ἡ πλάση
κι ἀπὸ τότε ἡ Γῆ ὀρφανή.

Ὁ Συκουτρὴς μᾶς δίνει στὸ σημεῖο τοῦτο — ὅπως ἄλλωστε καὶ σὲ πολλὰ μέρη τοῦ Δωδεκάλογου — μιὰ εἰσδυτικὴ ἐρμηνεία ποὺ ἀξίζει νὰ μεταφερθῇ καὶ στὸ δικό μου κείμενο :

«Ἄλλ' ὁ Ὀλυμπος—σύμβολον τῆς στενῆς σχέσεως Ἀνθρώπου καὶ Γῆς!—ποὺ θὰ δημιουργήσῃ τώρα ὁ Γύφτος, δὲν θὰ εἶναι ὁ Ὀλυμπος τοῦ Ὁρφέως· θὰ εἶν' ἕνας τρίτος Ὀλυμπος. Τὸν πρῶτον, τὸν Ὀλυμπον τῆς ἀρχαίας πολυθείας ἐξακρίτηζεν ἡ διάσπασις, ἡ αὐτονομία, ὅπως εἰπεῖν, εἰς διεσπαρμένας ὑποστάσεις τῶν φυσικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων τῆς ζωῆς. Εἰς τὸν δεύτερον Ὀλυμπον τῆς ὀρφικῆς πανθείας καὶ τῶν μυστηρίων, ἀποκαθίσταται ἡ ἐνότης τῶν θεϊκῶν ὑποστάσεων. Τὸ θεῖον τοποθετεῖται ὕψι, ὡς οὐσία καὶ δύναμις ἀδιάκριτος καὶ ἀδιαιρέτος· ἔτσι καὶ ἀγκαλιάζει ὀλόκληρον τὸ εἶναι. Ἄλλὰ καὶ ὁ δεύτερος αὐτός Ὀλυμπος κατελύθη. Ἡ Γῆ ἔμεινε καὶ πάλιν ὀρφανὴ ἀπὸ θείας δυνάμεις· ἀπὸ Μητέρα τῆς Ζωῆς, ἔγινε κτίσμα, δημιουργημ' ἄψυχον μὲς θεότητος ποὺ ἐδρεῖται ὕψι καὶ εἰς τοὺς οὐρανούς, χωρισμένη καὶ ἀπομακρυσμένη ἀπὸ τὰ φυσικὰ ὄντα. Βαθεῖα ἄβυσσος χωρίζει τώρα τὸ θεῖον ἀπὸ τὸν φυσικὸν κόσμον».

Θὰ-μποροῦσα νὰ συμπληρώσω τὶς σκέψεις αὐτῆς τοῦ Συκουτρῆ, βοηθώντας συνάμα τὸν ἀναγνώστη νὰ ἀντιληφθῇ πληρέστερα τὸ νόημα τοῦ Δωδεκάτου Λόγου. Ἡ ἐκλογή τοῦ Ὁρφέα ὡς συμβόλου θεοποιοῦ στήριζεται κυρίως στὴν παραδεγμένη παράδοση ὅτι ὁ Ὁρφέας ἦταν ὁ ἰδρυτὴς τῆς διονυσιακῆς λα-

1. Νομίζω σύμβολο καὶ τῆς σχέσεως τοῦ Ἀνθρώπου μὲ τὸ μεταφυσικὸ πρόβλημα ποὺ δὲν ἔπαυε ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια νὰ τακταίωρε τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ, ἀφοῦ γιὰ προσωρινὴ ἐξοικονόμηση κατέφυγε σὲ ἀνθρώπομορφικὰ σύμβολα, δημιουργώντας ἰδιότυπους ὑπεράνθρωπους.

τρείας. Τὸ κυριώτερο γνῶρισμα τῆς νέας λατρείας ἦταν ἡ πανθειστική συγκρητοποίηση τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς πολυθείας καὶ ἡ πίστη ἡ συντηρημένη ἀπὸ τοὺς ὀρφικούς ὅτι μὲ τὴ διονυσιακὴ λατρεία, ὁ ἄνθρωπος ἐπιτυγχάνει τὴν ἐνωσὴ τοῦ μὲ τὴ θεότητα. Οἱ διάφοροι μῦθοι ποὺ στρέφονται γύρω ἀπὸ τὸν Διόνυσο (Ζαγρέα) ἀπὸ τὴν πίστη τοῦτη πηγάζουν καὶ ἀποβλέπουν σὲ μιὰ πανθειστικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς. Ὁ Ὀρφέας χαρακτηρίζεται τῆς θεογονίας τοῖς «Ἑλλησι πατρὶς καὶ θεωρεῖται ἀποκαλυπτικὴ πηγὴ τῶν σχετικῶν μὲ τὴν κοσμογονία καὶ θεογονία θρύλων. Ὁ Ὀρφέας θεωρεῖται ἀκόμη ὡς ὁ πρωτομύστης τῆς μυστηριακῆς θρησκείας ποὺ ὁδηγεῖ στὴν ἐσωτερικὴ ἀποκάλυψη τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἀποκαλυπτικὴ τοῦτη γνῶση στὴν ἐπέκεινα μακαριότητα. Ὁ Ὀρφέας εἶναι μύστης λυτρωτῆς τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴ τῆς ἀπὸ τὸ δεσμωτικὸ σῶμα. Ὁ Γύφτος—γιὰ νὰ ξαναγυρίσῃ σὲ τὸ πῶμα—δὲν ἀποβλέπει παρὰ στὴν κατάκτηση τοῦ μυστικοῦ τῆς ὑπαρξῆς καὶ μὲ τὴν κατάκτηση τοῦτη στὴν πραγμάτωση τοῦ ἰδεώδους τῆς ἀνθρώπινης εὐδαιμονίας. Ἦταν φυσικὸ νὰ ταυτισθῇ συμβολικὰ μὲ τὸν Ὀρφέα ποὺ θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς ὀρφικούς τῶν προκλαστικῶν χρόνων, ἀλλὰ καὶ πολὺ ἀργότερα, καὶ ὅταν ἀκόμα ἡ νέα θρησκεία παρακμάζοντας ὀλοένα εἶχε παραμεριστῇ ἀπὸ νέα ἰδεώδη βίου, σὰν ὁ μυθικὸς ἥρωας τῆς ἀνθρώπινης λύτρωσης. Ἦ ἐννοία τῆς σύμφυτης μὲ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ σώματος ἀμαρτίας καὶ ἡ προκύπτουσα ἰδέα τῆς ἀπολύτρωσης μὲ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸ μίλημα τῆς γήινης ζωῆς εἶναι ὁ πρῶτος σπόρος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἦ ὀρφικὴ πανθειστικὴ ἀντίληψη υποστηρίζει τὴν πνευματικότητά τοῦ σύμπαντος. Γι' αὐτὸ ὁ Ποιητὴς τοῦ Κόσμου, θεοποιώντας τὴν παγκόσμιαν ἀρμονία, στηρίζει τὸ αἶτημα τῆς νέας θρησκείας σὲ μιὰ ὁλοκληρωτικὴ συγχώνευση μὲ τὸ Σύμπαν, πιστεύοντας πῶς ἀπὸ τὴν συγχώνευση τοῦτη, ἀπὸ τὴν ἐναρμόνιση τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ εἶναι καὶ αὐτὸς ἐνὶ κομμάτι τῆς Φύσης, μὲ τὴν παγκόσμια ψυχὴ θ' ἀναθάλη ἡ ἀλήθεια τῆς ὑπαρξῆς. Τὸ λέει, ἄλλωστε, πῶς κάτω :

Ποῦ εἶν' ἡ ἀλήθεια; μὴν πλανᾶν ἐσὲ
βαθυνόηται λόγια τάχα;
τὴν πηγὴ τῆς δὲν τῇ βρῖσκες
μέσα σου, Ἀνθρώπε, μονάχα.

Θὰ τῇ βρῇς παντοῦ σὲ ταῖριασμα
— ὡ ἀρραβῶνας λυτρωτῆς ! —
τῆς καρδιάς σου καὶ τοῦ νοῦ σου
μὲ τὰ πάντα τῆς ζωῆς.

Ποιόν ἴσκιο ὀνείρου νὰ κυνηγᾷ ὁ Γύφτος;

Ποιὰ νὰ στήσῃ πίστη ἀπάνου
καὶ σὲ ποῖο βωμὸ ποιᾷς πλάσης;

Καὶ τὰ δέντρα τοῦ μιλοῦν ἀκόμα :

Καὶ παράτῃς τὰ ὀνείρατα,
γῦρε, βάλε αὐτὶ στὴ φύση,
παραμάνεμα τὸ Ρῶδο
σὶβυλλα τὸ κυπαρίσσι !
Σκληρὰ χτύπα τὴν τῇ Χίμαιρα,
τ' ὄνειρο εἶναι ἡ ζωὴ·
σὸ βιοτὶ σου ἄς ἀρμόνιση
τὴν Ἀλήθεια ἡ μουσικὴ.

Εἶναι μιὰ πρόσκληση προσγειώσεως στὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς. Μακριὰ τὰ ἄσκαρκα ὀνείρατα· τ' ὄνειρο εἶναι ἡ ζωὴ. Ὁ νέος κόσμος ζητεῖ μιὰ θετικὴ θρησκεία ἐναρμονισμένη μὲ τὰ πάντα τῆς φύσεως, ποὺ ν' ἀντλεῖ ἀπὸ ἐκείνην τὴ δικαιολογία τῆς ὑπαρξῆς τῆς, θρησκεία δημιουργικῆ, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τίς χίμαιρες καὶ τίς φαντασιώσεις ποὺ δουλῶνουν τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν παραπλανοῦν ἀπὸ τὰ μεγάλα καθήκοντα τοῦ συγκαιρινοῦ ἀνθρώπου, θρησκεία συμβολικὴ τοῦ νέου πολιτισμοῦ ποὺ χλιμιντρίζει σὰν ἀτίθασο ἄλογο, ἔτοιμο νὰ χυμῇ στὸν ἀπέραντο κάμπο τῆς προόδου. Καὶ τὸν παρακινεῖν ἀκόμη τὰ δέντρα ποὺ σάμπως ν' ἀπῃχοῦν τὸν καυτερό πόθο τῆς ψυχῆς του :

Ἦψωσε τὸν τρίτο ἐσὺ Ὀλυμπο,
βάλε ἐκεῖ τὴν Ἐπιστήμη,
μόνη ὑπάρχει, ἀγέλαστη εἶναι !
Ποῖο χαμόγελο, ποῖο ἀσῆμι,
ποῖο χρυσάφι σὰν τὴν ὕψη τῆς;
Γιόχα, Ὀλυμποὶ ἀπ' ἀχνοῦς !
Ἦ καρδιά τὸ θάμα ἂν εἶναι,
τῆς καρδιάς τὸ μάτι ὁ νοῦς !

Σημείωσα ἤδη καὶ διπ' ἀφορμὴ τῶν Χαιρετισμῶν τῆς Ἑλιογέννητης· τὴ γοητεία ποὺ ἀσκοῦσε στὰ πνεύματα, στὰ χρόνια ἐκεῖνα ποὺ σημάδεύονται ἀπὸ τὸ βοσίλεμα τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ τὴν ἀνατολὴ τοῦ Εἰκοστοῦ, ἡ πᾶνσοφη οὐρανία, ὅπως τῇ λέει ἐκεῖ ὁ Ποιητῆς, ἡ Ἐπιστήμη. Εἶναι τὰ χρόνια τοῦ λεγόμενου ἐπιστημονισμοῦ, ὅταν ἡ ἀνθρωπότητα ὁλόκληρη, αἰχμαλωτισμένη ἀπὸ τὸ θετικισμό, περιμένει ἀπὸ τὴν ἀγέλαστη τοῦτη Τέχνη τὴν ἀνθρώπινε εὐδαιμονία, στηριγμένη στὴν προοδευτικὴ κατάκτηση καὶ τὸ δάμασμα τῶν φυσικῶν στοιχείων μαζί μὲ τὴ διερεύνηση τῶν μυστηρίων ποὺ ταλαιπωροῦν τὴν ἀνθρώπινε ὑπαρξὴ. Ὁ Ποιητῆς στοὺς Χαιρετισμοὺς τῆς Ἑλιογέννητης ταλαντεύεται ἀκόμη μεταξὺ ἐπιστήμης καὶ μεταφυσικῆς καὶ τὴν ταλάντευση τοῦτη θὰ τὴν ἰδοῦμε καὶ ἀργότερα¹ ἀλλὰ ἐδῶ

1. Βλ. Α' τομ. τῆς μελέτης αὐτῆς (ἐκδ. 1944).
2. Βλ. Ποιητικὴ, σελ. 137.

φαίνεται νά ξεπερνᾷ τήν ἐσωτερική του ἀμφιβολία καί νά πιστεῖται πῶς ἡ Ἐπιστήμη εἶναι ἱκανή νά ὑψωθῇ σέ περιωπή θρησκείας τοῦ αἰῶνα. Ὁ ἐπιστημονικός θετικισμός βασίζεται στήν ἐμπειρική γνώση καί στήν κατάχτηση τῶν φυσικῶν φαινομένων ἀπό τή νόηση. Οἱ δύο καταληκτικοί στίχοι τοῦ ὀκτάστιχου μαρτυροῦν τήν ὑπαγωγή τοῦ αἰσθημάτος στήν ψυχρή ἀντικειμενική γνώση, στόν ἔλεγχο τῆς νόησης. Μιάν ἀπόχρωση νοησιαρχίας δέν θά ἦταν δύσκολο νά διαπιστώσουμε στούς στίχους αὐτοῦς μ' ὅλο πού ὁ Ποιητής, λίγο παραπάνω, δέν φαίνεται ν' ἀφίνει τήν ἀπόλυτη κυριαρχία τοῦ πεδίου στό νοῦ, ἀλλά ζητεῖ κάποιο ταίριασμα, μιᾶ συναρμόνιση τῆς καρδιάς καί τοῦ νοῦ «μὲ τὰ πάντα τῆς ζωῆς». (Ὁ Συκουτρῆς ὑπενθυμίζει στό σημεῖο τοῦτο ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ Τρίτου Ὀλύμπου, τῆς τρίτης θρησκείας, δέν ἀπαντᾶται μονάχα στόν Παλαμά. «Τὴν συναντῶμεν—γράφει—τὴν ἰδίαν περίπου ἐποχὴν καί εἰς τὸν Nietzsche καί εἰς τὸν Ibsen» εἶναι τὸ λεγόμενον *das dritte Reich* Σωστά. Μόνο πού ὁ Ἴψεν πρωτομίλησε γιὰ τὸ τρίτο βασιλεῖο τοῦ, βασισμένο σ' ἓνα συνδυασμὸ τῆς γνώσης μὲ τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα τῆς πανθεϊστικῆς φυσιολατρίας μὲ τὸν χριστιανικὸ ἀσκητισμό, στόν Ἀυτοκράτορα καί Γαλιλαῖο, ἀπὸ τὸ 1873. Καί οἱ στίχοι ἄλλωστε πού θυμίζει ὁ Συκουτρῆς ἀπὸ τὴν Ὡδὴ στὸ θάνατο τοῦ Ἴψεν, γραμμένη ἀπάνω-κάτω τὸν ἴδιο καιρὸ μὲ τὸν Δωδεκάλογο, στὰ 1906, ἀποκαλύπτουν πῶς ὁ Παλαμᾶς μεταπλάθει ἀπλῶς τὸ τρίτο βασιλεῖο τοῦ Ἴψεν, ἀναμένοντας αὐτοῦ, «πὺ πέρα ἀπὸ τοὺς Χριστοὺς καί τοὺς Ὀλυμπούς» τὸ ζευγάριμα τῆς Ὁμορφιάς μὲ τὸν ἀγέλαστο Νόμο τῆς Ἐπιστήμης...

Ὁ Ποιητής, σ' ἑξῆς ὀκτάστιχα πού ἀκολουθοῦν, μᾶς δίνει ποιητικὰ τὴν ἱστορία τῆς Γῆς. Πῶς ἀπὸ τὸν ἥλιο ξεχώρισε φλόγα μέσ' στὸ Χάος ἡ γῆ, καί πῶς αἰῶνες ὀλόκληρους τριγυρνᾷ μέσα στὸ χάος. Πῶς μετὰ τὴν πρώτη περιδίνηση χορεύει τὸν ἀστέρινο χορὸ στοχαστικῇ

καί γνωρίζει αὐτὴ πῶς ἦρθε
καί πού πάει τὸ ξέρεי αὐτῇ.

Περιγράφει κατόπιν τὸν ἄγριο πόλεμο τῶν στοιχείων, τῆς φωτιάς καί τοῦ νεροῦ. ὡστόσο χωρίσαν καί εἰρήνευσαν τὰ πολέμια τὰ στοιχεῖα,

κ' ἔλαμψε ἡ χαρὰ τοῦ Κόσμου
καί ὁ σκοπὸς· ἐοῦ, Ἀρμονία
.....
Κι ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀνάτειλε,
καί σάν ἐνοιῶσε καί ὁ νοῦς

μέσ' στὴ γῆ ἓνας ἄλλος ἥλιος
θάμπωσε τοὺς οὐρανοὺς.

Καί μετὰ τὸ πάλαιμα ἡ εἰρήνη, ἡ αὐστηρὴ διάταξη τῶν στοιχείων.

Ἔτσι καί ὕστερα στ' ἀνθρώπινα,
καί σὶν ἀνθρώπων τὴν ψυχὴ
θάρθη νά ριζώσει εἰρήνη
καί γαλήνη θ' ἀπλωθῇ.

Αὐτὴ τὴν εἰρήνη τῆς ψυχῆς, αὐτὴ τὴν γαλήνη τοῦ πνεύματος δραματίζεται ὁ Ποιητής μέσα στήν καινούργια πλάση πού ποθεῖ νά χρίσῃ κάτω ἀπὸ τὸ ἔμβλημα τοῦ Τρίτου Ὀλύμπου, κάτω δηλαδὴ ἀπὸ τὸ σῆμα τῆς Νόησης τοῦ Κόσμου. Γιατὶ διὰ ἀποτελεῖ τὸ ἀρρυθμο καί τὸ ἀτακτο, τὸ ἀπειθαρχο καί τὸ ἀσύνδετο, τὸ ἀνταγωνιστικό καί τὸ φθοροποιὸ εἶναι ἡ ἔλλειψη ἀπὸ τὴν κοινωνία τῶν ἀνθρώπων τοῦ Νόμου τῆς Ἀλήθειας, τοῦ νόμου πού μπορεῖ νά φέρνῃ τὴν ἐνότητα καί τὴν τάξη ὅπου ὑπάρχει ἀτάξια καὶ διάσπαση. Ἡ χαρὰ τοῦ κόσμου, ὁ σκοπὸς τοῦ κόσμου εἶναι ἡ Ἀρμονία, τὸ ταίριασμα τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς μὲ τὴν ψυχὴ τῶν ὄλων. Μὰ προϋπόθεση τῆς ἀρμονίας αὐτῆς πού μπορεῖ νά ζήσει προκαταβολικά ὁ Γύφτος σάν μελλόμενη μοῖρα καί στερνὴ—περίεργη κάπως ἀρνησι τῆς διαλεχτικῆς πορείας τῶν ὄλων, αὐτὸ τὸ στερνὴ—μὲ τὴ μουσικὴ τοῦ προφητικοῦ βιολίου τοῦ, εἶναι ἡ σαφὴς κατανόηση τοῦ κόσμου, ἡ ἐνταξί, δηλαδὴ, τοῦ ἀνθρώπου μέσα στόν κύκλο τῆς παγκόσμιας ἀρμονίας. Καί τοῦτο, ὑπαινίττεται ὁ Παλαμᾶς, θά πραγματοποιῇ μὲ τὴν ἀγέλαστο Ἐπιστήμη...

ΕΠΙΛΟΓΙΚΑ.—Ἡ ἀνάλυση τοῦ Δωδεκάλογου, μὲ ἀφετηρίαν τὴν ἰδέα πού σταθεροποιήθηκε μέσα μου πῶς τὸ ποίημα, ὅσο κι ἂν ὕστερεῖ σὲ μυθικὴν ἐνότητα, πειθαρχεῖ μ' ὅλον τοῦτο σὲ κάποιαν ἐνότητα ψυχολογικὴ, προσπάθησε νά καταδείξῃ τὰ στάδια καί τοὺς σταθμοὺς τῆς ψυχικῆς αὐτῆς πορείας καί νά τὰ διευκρινίσῃ, σὲ συνάρτηση πάντοτε μὲ τὸ συναισθηματικὸ καί ἰδεολογικὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς τοῦ ποιήματος. Θὰ πρέπει ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς νά ὁμολογήσῃ πῶς ἡ ἀνάλυση πού προηγήθηκε εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο μεροληπτικὴ μεροληπτικὴ κατὰ τοῦτο: ὅτι προσπάθησε ν' ἀναγάγῃ τὶς διάσπαρτες διαθέσεις σ' ἐνιαῖο κορμὸ, παραβλέποντας τὶς συχνὰς κι ἀτιθάσσευτες ψυχολογικὰς ἀπειθαρχίας. Μ' ὅλον τοῦτο νομίζω πῶς ὁ ἀναγνώστης δέν θὰ δυσκολευθῇ νά κρίνῃ κατὰ πόσον τὸ συμπέρασμά μου εὐσταθεῖ τ' ὅτι, δηλαδὴ, ἡ ψυχολογικὴ ἐνότητα τοῦ Δωδεκάλογου ἀντιστοιχεῖ σὲ μορφὴ κυρίως λυρική καὶ ὄχι ἐπική. Κι ἀκόμα περισσότερο: ἡ ἐνότητα πού ἐμφανίζει ὁ

Δ ω δ ε κ ά λ ο γ ο ς δέν είναι καν φύσεως φιλοσοφικής. Τά τρία στάδια πού ἐπισημάνανε (ξεχωρίζοντας τὸ προοίμιο τοῦ 'Ερχόμεοῦ) 1) τὴ δοκιμασία καὶ τὴν ἀρνήση, 2) τὴ δειλὴ προβολὴ τῆς σύνθεσης καὶ 3) τὴν οἰκοδόμηση, δέν τὰ συνδέει σταθερὸ νῆμα συνεισφοράς καὶ διαλεκτικῆς ἀγωνίας τοῦ πνεύματος. Εὐκολώτερα ἀποκομίζει κανεὶς τὴν ἐντύπωση πὼς ὁ Παλαμᾶς προχώρησε εἰς ἕνα ἐξ ὑπαρχῆς (a priori) τεθειμένο σχῆμα: ἀρνήση - σύνθεση παρὰ πού ζητήσε ν' ἀφομοίωση φιλοσοφικά τὴν ἀρνήση καὶ νὰ προβάλῃ κατόπιν τὴν αἰτιολογημένη σύνθεση. Καὶ ἴσως δέν μπορούσε νὰ ἦταν ἀλλιῶς. Ὁ χαρακτήρας τοῦ Δωδεκάλογου εἶναι κυρίως ὁραματικός. Καὶ στ' ὄραμα τὰ συνθετικά στοιχεῖα εἶναι συνήθως ἀπειθάρχιστα καὶ ἀσύνδετα. Ἡ ἔμπνευση δέν ὑπακούει οὔτε αὐτὴ στὸ πρωτοκῦτταρο τοῦ παλμοῦ. Ἀδέσμευτη, ἀχαλιναγώγητη ὑπερπηδᾷ τὰ ὁράσημα τῆς ποιητικῆς ἀφήγησής καὶ ὑποκαθιστᾷ τὸ δνείρο καὶ τὸν πυρετὸ τῆς σὺν κανονικότητά τῆς μυθικῆς ἀνέλιξης. Ὁ Ποιητὴς παρατρέχει τὴ δέση τῆς δραματικῆς τοῦ σύνθεσης καὶ εἰσδύει στὴν περιοχὴ τῆς γόησας ἰδέας. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ὁ ἀναγνώστης δυσκολεύεται πολλὰς φορές νὰ ἐξηγήσῃ τίς μεταπτώσεις, νὰ δικαιολογήσῃ τίς ἐπιστροφὰς καὶ νὰ συλλάβῃ μὲ διαγραμματὴν περίμετρο τὸ ἰδεολογικὸ ἀνάστημα τοῦ ἥρωα. Ὁ,τι ὡς βασικὸ χαρακτηριστικὸ συλλαμβάνουμε ἀπὸ τὴν προσωπικότητά τοῦ παλμοῦ, τύπου εἶναι, καθὼς ἐξήγησα στὰ οἰκεῖα σημεῖα, ἡ διάσπαση μὲ τὰ παραδοξομένα, ἡ ἐνεργὸς προβολὴ τῆς ἀσυμφωνίας αὐτῆς πού παίρνει τὸν χαρακτήρα τῆς ἀρνήσεως—γκρέμισμα τὸ λέει ὁ Ποιητὴς—καὶ ἡ ἐκδηλῆ προσδοκία τῆς ριζικῆς ἐκείνης μεταβολῆς πού τὴν ἀτομικὴν ἀσυμφωνία θὰ τὴν μετατρέψῃ σὲ κοινωνικὴ συμφωνία. Ὁ Γύφτος—πού παρ' ὅτι γύφτος ἔχει μεγαλύτερη συγγένεια μὲ τὸν πλάστη τοῦ παρὰ μὲ τὴ γυφτουριά—προβάλλει μέσα στὸ ποίημα πειστικὸς ἐπικριτής. Δείχνει, πὼς οἱ ἀξίες πού γκρεμίζει εἶναι ἀνίκανες νὰ συντηρήσουν μιὰ ζωὴ ἐλεύθερη καὶ ἀνόθευτη ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ ψέμμα, δείχνει πὼς οἱ ἀξίες αὐτὲς ἔφεραν (κριτικὴ τοῦ παρελθόντος) τὸ φυλλορρόφημα ἰσχυρῶν πολιτισμῶν καὶ πὼς ἡ διατήρησή τους σὲ μιὰ πλάστη ζωτικότητά (κριτικὴ τοῦ παρόντος) δὲ μπορεῖ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν πραγματικὴ ζωικότητα ἀτόμων καὶ συνόλων καὶ ἀναζητεῖ κάποια σύνθεση τῶν ὑγιῶν στοιχείων πού τοὺς ἀπομένουν, φιλτραρισμένων ἀπὸ τίς ἀνάγκες καὶ τίς προϋποθέσεις τοῦ παρόντος, γιὰ νὰ δημιουργηθῇ ἡ ἰδανικὴ πολιτεία—πλαίσωση τοῦ ἰδανικοῦ ἀτόμου—πολίτη. Στὸν Δωδεκάλογον ὁ Ποιητὴς ἐκεῖν ἀπὸ τὴν ἀντεπίγνωση. Εἶναι τὸ τέρμα μιᾶς δοκιμασίας καὶ μιᾶς σει-

ρᾶς ταλαντεύσεων πού παρακολουθήσαμε ἀπὸ τὴν Ἀσάλευτῃ Ζωῇ. Καὶ παρ- ὅτι τὰ τραγούδια τῆς συλλογῆς αὐτῆς δέν τὰ χωρίζει μακρὸ διάστημα χρόνου ἀπὸ τοὺς Δώδεκα Λόγους,—μπορεῖ μάλιστα νὰ θεωρηθῇ ὅτι ὁ σκελετὸς καὶ οἱ περισσότεροι Λόγοι συμπίπτουν χρονικά μὲ τὰ τελευταῖα τραγούδια τῆς Ἀσάλευτῆς Ζωῆς,—ὥστόσο ἐδῶ ὁ Ποιητὴς, προβάλλοντας τολμηρότερα τὸ ἀτομικόν, ἔστω προσωποδοφόρο, ἢ, ἂς τὸ ποῦμε γενικώτερα, προβάλλοντας τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἰσχυροῦ ἀτόμου, προβάλλει συνάμα τὴν ἐνδόμυχη πίστη του ὅτι ἡ ἀνανέωση τῶν βασικῶν ἀξιῶν πού συνθέτουν τὴν ἔννοια τοῦ πολιτισμοῦ θὰ προέλθῃ ἀπὸ τὴν πρωτοβουλία καὶ τὴν ἐνέργεια τῶν ἀτομικῶν θελήσεων. Καὶ στὴν πεποίθησι τοῦτῃ ὁ Ποιητὴς βρισκότανε σύμφωνος μὲ τὰ μεγάλα τοῦ πρότυπα τῆς ἀποχῆς: τὸν Νίτσε καὶ τὸν Ἰψεν. Καὶ αὐτοὶ ἐξαρτοῦσαν τὴ λύτρωση τῆς ἀνθρωπότητος ἀπὸ τὴ δραστικὴ πρωτοβουλία τῶν ἰσχυρῶν προσωπικοτήτων, παραβλέποντας κάθε δυνατότητα μαζικῆς αὐτοεξύψωσης.

Ἡ κίνηση τοῦτῃ τοῦ πνεύματος στὸν Παλαμᾶ γνωρίζει δυὸ ἀναπόφευκτους σταθμούς: Ὁ πρῶτος εἶναι ὁ ὑπερκορεσμὸς τῆς ἀτομικότητος. Ἀφοῦ ὁ Ποιητὴς ἐπιτύχῃ τὴν αὐτεπίγνωση, ἀφοῦ ὑποτάξῃ τὸν ἀντικειμενικὸ κόσμον στὸν ὑποκειμενικόν καὶ ἀφομοιώσῃ τὴν ἰδέαν πὼς εἶναι ὁ ξεχωριστὸς ἀνάνεσσα στοὺς ξεχωριστοὺς, αὐτοπροικίζεται μὲ δικαιώματα ὑψώνεται ἐπάνω ἀπὸ τὸ ἐπίπεδον τὸ κοινωνικὸ καὶ αἰσθάνεται τὸν πληθωρισμὸ τῆς ἐνέργειας νὰ τὸν κατακλύζει. Ἡ ἐνέργεια τοῦτῃ ἐκφράζεται στὴν ἀπὸ περιωπῆς κριτικῆς τῆς πορείας τοῦ κόσμου. Γκρεμίζει τίς ἀξίες πού θεωρεῖ κίβδηλες, προβάλλει ὁλοένα τὸ ἀτομικὸν τοῦ θεοῦ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ αὐτοῦψώνεται πρὸς τὴν προφήτην - νομοθέτην. Θεομοθετεῖ τοὺς νέους πίνακες τῆς ζωῆς. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦτῃ τῇ στιγμῇ ὁ ὑπερκορεσμὸς τῆς ἀτομικότητος ἀπειλεῖ νὰ πνίξῃ τὴν προσωπικότητα ἂν τὸ πληθωρικὸ πλεόνασμα δέν διοχετευθῇ σὲ πλατύτερη κοίτη. Καὶ ἡ πλατύτερη αὐτὴ κοίτη εἶναι ἡ κοινωνία. Ὁ δεύτερος, δηλαδή, σταθμὸς εἶναι ἡ κοινωνικοποίηση, ἡ διάχυσις τοῦ ἀτόμου.

Ἡ αὐτοτελείωσις εἶναι σκοπὸς στείρος καθ' ἑαυτὸν ἂν δέν ἔχει κάποια προέκτασις, ἂν, μ' ἄλλα λόγια, δέν χρησιμεύει. Ἦδη ἡ λέξις μᾶς μεταφέρει ἀπὸ τὸν ὑποκειμενικὸν κόσμον στὸν ἀντικειμενικόν. Ὁ ποιητὴς, ὅσο κι ἂν ἀγωνίζεται νὰ σταθῇ στὸν πρῶτον σταθμὸν, στὴν αὐτοτελείωσις, νοιώδῃ ἀκαταμάχητον τὸ συναίσθημα τῆς ἀνάγκης νὰ ἐνωθῇ μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Μᾶς ἐξωμολογήθηκε συχνά πὼς τὰ ψυχόρμητά του εἶναι ἀντικοινωνικά¹, πὼς «β,τι ἀγνόητο κι ὅ,τι

1. Πεζοὶ Δρόμοι § 146 κ. ἀ.

βαθύτερο κατέχει ο άνθρωπος το αισθάνεται σε κάποιες στιγμές γοργές ελεύθερες, κατά πλάτος και βάθος άτομικές, ολότελα δικές του, ολότελα λυτρωμένες από την ενέργεια των γύρω του, από την κοινωνική επιρροή...» Κι ακόμη: «πώς ο ήρωϊκός άνθρωπος είν' εκείνος που μπορεί και κρατεί το έ γ ω του ανεπηρέαστο από κάθε τί που σημαδεύει πώς άλλος άνθρωπος υπάρχει και ζή στο πλάι μας, σε κάποια κοινωνία πλατειά ή στενή και μας μαγνητίζει»¹. Μά παρ' όλα τούτα κάτι του λέει μέσα του πως «έξω από την κοινωνία δεν υπάρχει άνθρωπος» ο άνθρωπος πλάστηκε για την κοινωνία»². ο άνθρωπος είναι ζωο κοινωνικό»³.

Και σε πολλά άλλα άρθρα του και μιλήματά του ο Ποιητής δείχνει το στενό δεσμό που ένώνει το άτομο με την κοινωνική του περιοχή κι ακόμη την αντίληψη πως ο «Ποιητής δεν καταδικάστηκε να ζή μόνος κι ά ν ώ φ ε λ ο ς ». Γι' αυτό το λόγο ο Ποιητής με το πρόσωπο του ήρωά του, όταν καθώς ο Ζαρατούστρας χάρηκε το πνεύμα του και τη μοναξιά του—χάρηκε τη χαρά που κατακλύζει τη συνείδηση του ανθρώπου ή αὐτογνωσία, και τη μοναξιά της ακατάδεχτης ψυχής που πιστεύει στην απομόνωσή της από τους ανθρώπους—ένοιωσε μέσα του την ανάγκη των ανθρώπων, ένοιωσε, μ' άλλες λέξεις, την ανάγκη της σκοπιμότητας και της ωφελιμότητας. Πως έγινε αυτή ή συναισθηματική μεταστροφή μέσα στην ψυχή του ήρωα το είδαμε στην ανάλυση που προηγήθηκε. Ίσως ή μεταστροφή τούτη να μη γίνεται μέσα στα αὐστηρά περιγράμματα της αὐτοκρατίας. Ίσως να υπάρχουν—και υπάρχουν—έδω κ' εκεί χάσματα, κενά πού, προσπαθώντας εκ των ὑστέρων ν' ανασυγ-

κροτήσουμε μιὰ ιδεολογική συνέπεια, να τὰ συμπληρώσουμε με την προβολή της δικής μας έσωτερικής διαλεχτικής. Άλλά για να πραγματώνουμε το έργο τούτο σημαίνει πως το ποίημα μᾶς προσφέρει το αναγκαίο ὕλικό. Καί ξεκινώντας από το προσφερόμενο ὕλικό κι άρνούμενοι την έπική, ή καλύτερα, τη μυθικήν ένότητα, φτάνουμε στη διάκριση πού μᾶς έπιτρέπει να ξεχωρίσουμε τούς Δώδεκα Λόγους στα τρία εὐδιάκριτα στάδια της λυρικής σκέψης πού σημειώσαμε από μιᾶς άρχής.

Ή ανάλυση πού προηγήθηκε με απαλάσσει, νομίζω, από τόν κόπο να έπαναλάβω τὰ χαρακτηριστικά σημεία των σταθμῶν της ιδεολογικής πορείας του ήρωα—δπως έμεις θέλουμε να τη βλέπουμε και να την έρμηνεύουμε. Καί ή τελευταία τούτη φράση δεν πορίζεται κανένα δικαίωμα αὐθαίρεσας. Ένα ποίημα μπορεί, μέσα στις ιστορικές συνθήκες πού αναδόθηκε, να μη βαδίζει επάνω σε καλογάρακτα άχνάρια εἴτε γιατί ο ίδιος ο Ποιητής δεν ήταν σε θέση να αιτιολογήσει την έμπνευσή του και κατόπιν να τη μορφοποιήσει, ακολουθώντας προδιαγραμμένη φιλοσοφική ή κοινωνιολογική κατεύθυνση, εἴτε γιατί, κι αν ακόμη το ήθελε, ή έξωτερική διαλεχτική κίνηση των αντικειμενικών γεγονότων του διέφευγε. Ώστόσο ή λυρική σκέψη είναι πολλές φορές αὐτοδύναμη· κατορθώνει ν' ανασυνδέει ὕποσυνειδητα τη γραμμή του συναισθήματος πού διαρρέει από τη μυθική ανέλιξη, και να προβάλλεται στη συνείδησή μας, αξιώνοντας από δαύτην το καθήκον της ορθολογικής τακτοποίησης. Καί, καθώς εἴπαμε, ο Δωδεκάλογος, ποίημα κατ' έξοχην δραματικό, έμφανίζει αναπόφευκτα τινάγματα και σκιρτήματα σκέψης πού χρέος μας είναι να τὰ πειθαρχήσουμε και να τὰ αιτιολογήσουμε, έχοντας πάντα αλάθευτο γνώμονα την ψυχολογία, τὰ αίτήματα, την δλη κίνηση του πνεύματος της εποχής του. Άκόμη κι οτι σήμερα θά μπορούσε να μᾶς φανή άπροσάρμοστο με την εξέλιξη πού πήρε ή ροή του πνεύματος και της κοινωνικής ιδεολογίας, μᾶς είναι δυνατό να το κατανοήσουμε, να το έξηγήσουμε και να το δικαιώσουμε, ένταγμένο στα χρονικά του περιγράμματα.

1. Αὐτ., § 124.

2. Αὐτ.

3. Χρησιμοποιῶ την ίδια τή φράση του από το άρθρο του 'Ο Ποιητής, καταχωρισμένο στην «Ποιητική» του, σελ. 28, πού θαρρῶ να συνοψίζω με την τελευταία της λέξη πού ὀπογραμμίζω, τις αντίληψεις του Παλαμά για τις σχέσεις τεχνίτη και κοινωνίας. Το θέμα εξετάζεται ευρύτερα στο μελέτημα: 'Ο Παλαμάς Κριτικός, πού δημοσιεύθηκε σε παράρτημα σὸν α' τόμο της μελέτης αὐτής. Κ' εκεί παραπέμπω τὸν αναγνώστη αν θά ήθελε να παρακολουθήσει συστηματοποιήμένα την εξέλιξη των αντιλήψεων του Παλαμά σχετικά με το ίδιο θέμα.

(Συνεχίζεται)

ΑΙΜ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟΣ

GEORGES BERNANOS

ΚΑΙΝΟΥΡΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΟΥΣΕΤ*

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΡΑΤΣΙΚΑ

—“Άκουσε, λέει τέλος με τη σοβαρότητα της μέθης—κ’ή φωνή του χαμηλώνει ακόμη πιο πολύ—γιατί φοβάσαι τόσο μήπως με βλάψεις, μικρούλα μου;

Προσπαθεί να του απαντήσει, μα μόλις κατορθώνει να καταπιεί το σάλιο της.

—Για ένα κορίτσι της ηλικίας σου, το μυαλό δε σου λείπει. Θά μπορούσες να παραβγείς και με γριές ακόμα.

Τά κάρβουνα στο τζάκι μαυρίζουν ένα-ένα. Δεν απομένει πιά, παρά μία λάμψη παράξενα άπαλη που λές κ’έρχεται συγχρόνως από παντού. Η μεγάλη σκιά του κύρ Άρσένη μόλις ξεχωρίζει στον τοίχο. Ο ίδιος δεν είναι πιά παρά μία σκιά, βλέπεις όμως ακόμα να λάμπει το χαμόγελό του, το χαμόγελο των άσπρων δοντιών του.

—Πάντα σ’έχτιμοῦσα, άρχίζει να της λέει πλαταγίζοντας τη γλώσσα του.

Τούτη τη φορά η Μουσέτ δεν ξεγελιέται. Αναγνώρισε τον τόνο αὐτοῦ τοῦ άόρατου στόματος, τη φωνή που λές και κρέμεται μέσ’στη νύχτα και που είναι τόσο τρομερά κοντά της. Άλλόκοτη φωνή! Ένιωσε αὐτή την τρεμούλα, τη βελούδινη άνατριχίλα, με κάτι, ξαφνικά, τὸ μορφαστικό, μία νότα φάλτσα και ραγισμένη. Τά πιο απλά, τά πιο άνώδυνα λόγια δε θά μπορούσες να τ’άναγνωρίσεις, θάμοιαζαν με τις χάρτινες μάσκες που τις βλέπεις στα έμποροπανηγύρια.

Έτσι τὸ ίδιο μιλούν και τ’άγόρια, άνάμεσ’άπ’τόν καπνὸ τῶν τσιμπουκιῶν, τὸν άχνὸ τῶν καφέδων, άνάμικτους με άλλόλ, κάποιον βράδυ γιορτῆς, όταν η κυρία Ὠφρί πληρώνει τη Μουσέτ γιὰ νὰ τῆς πλένει τὰ φλυτζάνια. Πολλά κορίτσια πριν έρθει η ώρα ν’άγαπήσουν, μήτε την προσέχουν τούτη τη φωνή, την άκούνε δίχως φόβο και δίχως άδηλά. Άργότερα, φόβος ή άηδία, θά τὰ πνίξουν μέσ’στα μουθουνιστά

τους χάχανα που φλογίζουν με κοκκινάδι τὰ μάγουλά τους... Τὸ ίδιο συμβαίνει μ’αὐτή τη φωνή, όπως και με την όσμη της μιζέριας. Σπάνια ένοχλεῖ ή ταπεινώνει. Άν όμως τη δεχτείς δίχως νὰ έπαναστατήσεις, τότε καταντάει έν’άπ’τὰ γνώριμα στοιχεία της καθημερινῆς ζωῆς και δέν ξεχωρίζει πιά άπ’τη ζεστασιά και την άσφάλεια της φτωχικῆς φωλιάς.

Η σιωπή ξανάπесе άνάμεσά τους, μία σιωπή τὸ ίδιο ύπουλη σαν την άνταύγεια τοῦ τζακιού. Ποιά δύναμη καρφώνει τη Μουσέτ στα πόδια της; Δέ σκέφτεται νὰ τὸ σκάσει, δέν είναι πιά δλόκληρη παρά άναμονή έναγώνια, τρόμος. Άναμονή και τρομάρα έμφυτες, σαρκικές, γιατί σ’αὐτή τη μοιραία στιγμή που θ’άποφασίσει γιὰ την τύχη της, ένῶ άπλώνεται κιόλας πάνω άπ’τὸ περήφανο κεφάλι της ὁ πένθιμος πέπλος, έν’άνικανη νὰ κάνει και την παραμικρή συνειδητή πρόβλεψη. Ὁ άντρας όμως που έν’έκει μπροστά της,—νιώθει κιόλας την πνοή του στο λαιμό της—έν’ὁ μόνος που άπό ‘μπρός του δε θάθελε νὰ τὸ σκάσει, έστω κι’άν έπρόκειτο νὰ σώσει τη ζωή της.

Τὸ ξεφεύγει ώστόσο μ’ένα πρώτο πήδημα τόσο άπότομο που εκείνος ταλαντεύεται και πιάνεται άδέξια άπ’τόν τοίχο. Ίσως τούτη τη στιγμή ένας λόγος της νάφτανε γιὰ νὰ έπιβληθεί στο μεθυμένο, αλλά μήτε συλλαβή δε βγαίνει άπ’τόν πνιγμένο λαιμό της. Τά δόντια της κοπέλας είναι τόσο σφιγμένα που άκούει τὸ τρίξιμό τους. Άπλώνει πάνω της, στην τύχη, τὰ βίαια χέρια του, που ὁ παροευσμός τοῦ πόθου τούς χαρίζει μία τρομαχτική δύναμη, μία διαβολική σιγουριά. Δέν καταφέρνουν ώστόσο νὰ έξουσιάσουν τούς γοφούς που λύγισαν σαν τόξο, θά μπορούσαν μάλλον νὰ τούς συντρίψουν. Τη σπρώχνει βάνουσα πάνω στον τοίχο. Τὸ χτύπημα τη λυγρίζει στα δύο, την κάνει νὰ βγάλει ένα σύντομο βογγητό. Αὐτὸ άλλως τε είναι τὸ

* Συνέχεια από τὸ προηγούμενο.

μόνο πού ξέφυγε απ' τὰ χείλη της. Τὰ τελευταία αναμμένα κάρβουνα χωνεύουν μέσ' στη στάχτη. Τίποτα τὸ ζωντανὸ δὲν ἀκούστηκε πιά μέσ' στοῦ βάθος τῆς σκιάς, ἐξὸν ἀπ' τὴ λαχανιασμένη ἀνάσα τοῦ ὠραίου Ἀρσένη.

Ἡ Μουσέτ κουλουριάστηκε μέσα σὲ μιὰ τούφα ἀπὸ βούρλα, ὅπου χωράει κ' ἕνας λαγός. Ἡ ἄμμος, σκαμμένη ἀπ' τὴ βροχή, βουλιάζει κάτω ἀπ' τὸ βάρος της, ἔτσι πού χάνεται σχεδὸν ὁλόκληρη. Ἡ δροσιά τῆς γῆς φαίνεται γλυκειά. Συγκρατώντας τὴν ἀνάσα της, ψηλαφίζει τὸ σκοτάδι μὲ καταπληχτικὴ ψυχραιμία.

Ἡ καλύβα δὲν εἶναι μακριά. Κάποτε τῆς φαίνεται πὼς ξεχωρίζει τὸν ὄγκο του μέσ' ἀπ' τ' ἀραιὰ δέντρα, ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ τοῦ λάκκου πού εἶναι γεμάτος νερό. Ὁ ἄραγος ὁ κύρ Ἀρσένης εἶν' ἀκόμα ἐκεῖ; Κανένα σημάδι δὲ δείχνει τὴν παρουσία του. Τὴν κυνήγησε λίγα βήματα μονάχα κι' ἀσφαλῶς θὰ σκόνταψε πάνω σὲ κάποιο κορμὸ, κοίμητο λοξά, γιατί βλαστήησε μὲ λύσσα. Ἐπειτα ἀκούσε γιὰ κάμποσο τὸ ὑποῦλο βῆμα του. Κάποια στιγμὴ μάλιστα πέρασε πίσω της ἀπὸ πολὺ κοντά. Αὐτὴ ὅμως δὲ γύρισε τὸ κεφάλι της, ἡ καρδιά της δὲ χτύπησε πιδ γρήγορα.

Τέλος, ἔπειτ' ἀπὸ μακριὰ σιωπὴ, ἄρχισε νὰ τὴ φωνάζει, στὴν ἀρχὴ μὲ φωνὴ παρακλητικὴ, σχεδὸν ντροπιασμένη, ξαφνικὰ γεμάτῃ ὀργῇ. Τὸ χειρότερο εἶναι πὼς ἡ Μουσέτ δὲν ξέρει ἂν αὐτὸς βρίσκεται πάντα στὴν ἴδια θέση, στὴ θέση πού μαντεύει κι' ἀπόπου ξεχωρίζουν τὰ δυὸ μονοπάτια. Εὐτυχῶς ἡ νύχτα εἶναι σκοτεινὴ, θὰ περιμένει ἐκεῖ ὅσο χρειαστεῖ, τίποτα δὲν τὴ βιάζει...

Ὁ πόνος τὴν ἐνοχλεῖ, ἕνας πόνος πού ἀντηχεῖ στὰ κόκκαλα της, λές καὶ βυθίζεται μέσ' στὴ ρίζα τῆς ζωῆς. Στὸ χωριὸ εὐκόλως περνάει γιὰ «σκληρὴ». Ὁ πόνος ὅμως αὐτὸς δὲ μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ μὲ κανέναν ἄλλο. Ἀσυνήθιστο νὰ ἐξετάζει τὸν

ἑαυτὸ της, ἡ Μουσέτ δὲν εἶχε καθόλου τὸν καιρὸ νὰ σκεφτεῖ τίς ἄλλες λεπτὲς διακρίσεις τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἡθικοῦ, τίς μυστικὲς τοὺς σχέσεις. Ἀνέχεται ὑπομονητικὰ, δίχως νὰ τὸν καταλαβαίνει, ἕναν πόνο τόσο τέλεια, τόσο ἴσα ἀπλωμένο στὴς ἴνες της, πού φτασμένος πιά στὸν παροξυσμὸ του φαίνεται νὰ διαλύεται, νὰ λιώνει μέσα σὲ μιὰ φοριχτὴ ἀηδία.

Ὁρθώνεται στὰ γόνατα. πνίγοντας ἕνα λυγμὸ, ἕνα τρομερὸ λυγμὸ δίχως δάκρυα. Καὶ πάλι ἀφουγκράζεται. Κανέναν ἄλλο θόρυβο παρὲς τὸ ρυθμικὸ στάλαμα ἀπ' τοὺς βρεμένους θάμνους μέσ' στὴν ἀπεραντώσυνή τοῦ δάσους. Δὲν τολμάει ὥστόσο νὰ γυρίσει τὴν πλάτη της πρὸς τὴν ἄορατη καλύβα, ἀπομακρύνεται ἀπ' αὐτὴν ὀπισθοχωρώντας, στέκεται μιὰ τελευταία φορὰ. Τὸ μονοπάτι εἶναι τώρα ἐκεῖ κάτω ἀπ' τὰ πόδια της, δὲν τὸ διακρίνει καλά, θὰ μπορούσε ὅμως ν' ἀκολουθήσει τοὺς ἐλιγμούς του χάρη στὸ μουρμούρισμα πού πότε μεγαλώνει, πότε λιγοστεύει, τοῦ τρεχούμενου νεροῦ σ' ὅλο τὸ μᾶκρος πού ἔχει τὸ χαντάκι. Τέλος ἀφήνεται νὰ γλιστρήσει ὡς κάτω.

Μόλις ἔνωσε κάτω ἀπ' τὰ πόδια της πιδ στερεὸ τὸ ἔδαφος, μιὰ ἀκατανίκητη δύναμη τὴ σπρώχνει μπροστὰ ἀνάμεσ' ἀπ' τοὺς θάμνους. Στὴν ἀρχὴ προσπαθεῖ νὰ διώξει ἀπ' τὸ πρόσωπό της τὰ λεπτὰ κλαδιά, λυγερὰ ἀκόμα ἀπ' τὴ νεροποντὴ, ὕστερα ὅμως οὐτε τὰ προσέχει πιά. Τρέχει, μὲ τὸ κεφάλι σκυφτό, βογγώντας ἀνάλαφρα σὰν τὸ κυνηγημένο ζῶο πού κάνει τὴν ὑπέρτατη προσπάθειά του καὶ καταφέρνει νὰ τευνώσει μιὰ τελευταία φορὰ τοὺς συσπασμένους ἀπ' τὸν τρόμο τοῦ θανάτου μυῶνες τοῦ κάτω ἀπ' τίς μουσοῦδες τῶν σκυλιῶν.

Ἡ Μουσέτ δὲ σταματᾷ παρὰ στὴν ἄκρη τοῦ δάσους, στὴν ἀρχὴ τοῦ μεγάλου ἀσφαλτοστρωμένου δρόμου, πού οἱ γεμάτες ἀπὸ νερὸ λακκοῦβες τοῦ γυαλίζουν ἀμυδρά, ἄκρη σ' ἄκρη.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Μάταια ἀνοίξε μὲ προφύλαξη τὴν εὐλίμνη πόρτα πού τὸ μοναδικὸ της σκουριασμένο σίδερο τρίζει πάντα, τὸ πόδι της ἔσπρωξε — τί ἀτυχία — τὸν κουβὰ πού ζυμώνουν τὰ πίτουρα γιὰ τίς κότες. Ἡ μητέρα κοιμάται ἐλαφρὰ. Μόλις ἡ Μουσέτ ἀνοίγει τὴν πόρτα, τῆς φωνάζει: — Ἐσὺ 'σαι; Ἀπὸ ποῦ ἔρχεσαι;

Ἐπάρχει στὴ γνώριμη φωνὴ κάτι πού ἡ μικρὴ δὲν ἀναγνωρίζει, πού τῆς χτύπησε στ' αὐτὴ μὲ μιὰς.

— Ἀργήσες νὰ γυρίσεις, συνεχίζει ἡ φωνή. Δὲν ξέρω τί ὥρα εἶναι, ἔνωσα κουρασὴν μὲ τὴν δειπνήσα. Ὁ πατέρας σου καὶ τ' ἀδελφία σου εἶν' ἔξω. Ψάξε νὰ βρεῖς

λίγη θράκα καὶ ζέστανε τὸ γάλα τοῦ μωροῦ. Δὲ μπόρεσα νὰ τὸ ταῖσω, εἶμαι ἀλήθεια πάρα πολὺ κουρασμένη.

Ἡ στάχτη κρύωσε ἐδῶ καὶ πολλὴ ὥρα: σπίρτα δὲν ὑπάρχουν στὸ σπίτι, γιατί ὁ πατέρας τὰ κλέβει πρὶν νὰ πάει νὰ περάσει τὴ νύχτα του στὸ καπηλειό. Τόσο τὸ χειρότερο! Τὸ ἀδελφάκι θὰ πιεῖ τὸ μπιμπερόν του κρύο: γιὰ νὰ τὸ ζεστάνει τὸ χώνει, ὅπως τὸ συνηθίζει, μέσ' στὸ στήθος της.

Εἶναι μιὰ χειρονομία πού τὴν κάνει πολὺ συχνά. Τούτῃ ὅμως τὴ φορὰ στὴ γνώριμη ἐπαφὴ τοῦ μουκαλιού — ἕνα μπουκάκι πού χωράει ἑβδομήντα πέντε δράμια

μέ λαιμό πάρα πολύ χοντρό για την τενωμένη καουτσουκένια θηλή του—άνατρίχιασε απ' τὸ κεφάλι ὡς τὰ πόδια, μ' ἕνα ρίγος ἄγριο πού τὴν κάνει νὰ τρέμει ὁ λόκληρη. Τὸ θάρρος τῆς ἔλειψε ξαφνικά ὥστε νὰ περιμενε περισσότερο· λυγισμένη τώρα στὰ δύο, πῆγε καὶ πῆρε απ' τ' ἀχυρένιο στρώμα του τὸ παχουλὸ μωρὸ μετὴ χλωμὴ καὶ πρησμένη σάρκα.

Ὡς τότε δὲν ἔνιωθε γιὰ τ' ἀδελφάκι της παρὰ μίαν ὑπουλη καὶ μνησίκακη ἀποστορφή, γιὰτὶ τὸ τελευταῖο αὐτὸ παιδί πού γεννήθηκε ἀπὸ μιά ράτσα ἀλκοολικῶν, ἀφοῦ τσιρίζει ὅλη νύχτα, δὲν ἀποκοιμῆται συνήθως παρὰ ὕστερ' απ' τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου, τυφλωμένο απ' τὸ φῶς, γυρίζοντας μετὶ τρόμου ἄλλοι τὰ στρογγυλά μάτια του, τὰ μισοκρυμμένα απ' τὰ νυσταλέα βλέφαρα, μετ' ἀραιὰ καὶ κόκκινα ματοσίνορα. Ἀποστορφή πού φυλάγεται νὰ τὴν ἐκφράσει, γιὰτὶ φοβάται μήπως τὴ δειρουν· κατὰγεται κι' αὐτὴ ἀπὸ μιά γενιὰ καρτερικῶν μητέρων, πού ὑποτάσσονται τὸ ἴδιο στὸ μωρὸ, ὅπως καὶ στὸν ἄντρα. Οὔτε στιγμὴ δὲν τῆς περνάει απ' τὸ μυαλὸ ν' ἀμφιβάλλει γιὰ τὴν ἐξουσία πού ἔχει πάνω ἕνα γκρινιάρικο παιδί πάνω σ' ὅσους τὸ περιστοιχίζουν, καὶ εἰν' ἀνίσχυρο νὰ τὴν ἐπιβάλλει μ' ἄλλο τρόπο.

Σήμερα ὅμως μετ' ἰσχυρὴν ἀστοχίαν, ὅπως ἐνὸς πνιγμένου πού βουλιάζει στὸ νερό, ἀγκάλιασε τὸ μωρὸ μετὰ τὰ κουρέλια του, πού μυρίζουν οὐδὲν καὶ ζυγισμένο γάλα· μόλις τόνωσε νὰ τρέμει ἀπαλὰ πάνω στὰ νεανικά της στήθη, ἔτρεξε νὰ καθήσει στὸ σκαμνάκι, στὴν ἄλλη ἄκρη τῆς κάμαρας, πίσω απ' τὴ μισάνοιχτη πόρτα τῆς ξυλαποθήκης.

Σαστισμένο απ' τὸ ἀπότομο ἀγκάλιασμα τὸ παιδί, γύρισε ἀργὰ πρὸς αὐτὴ τὸ πλαδαρὸ του πρόσωπο μετ' ἰσχυρὴν ἐκφράση ἀόριστου φόβου, ἀπέραντας πλήξης. Ἐπειτα μαζεύτηκε πάνω της ἀκουμπώντας στὴν τύχη τὰ χεῖλη του, πού γλιστράζουν πάντα ἀπὸν ἀστείρευτο σάλιο. Τὰ χέρια του πασπατεύουν τὸ ὕψωμα τοῦ φτηνοῦ κορσᾶς καὶ τὸ βλέμμα τῆς Μουσέτ τὰ παρακολουθεῖ. Κάτω απ' τὸ ἀμυδρὸ φῶς τοῦ καντηλιοῦ, πού εἶναι στὸ κοίλωμα ἐνὸς τοίχου, πρόσεξε τὸ ἀδύνατο στήθος τῆς· εἶναι κιόλας στήθος γυναικάς. Τί σημαδία εἶν' αὐτά, ἐκεῖ, πάνω απ' τὸν ἀριστερὸ μαστό; Τὰ πέντε δισταχτικὰ μικρὰ δάχτυλα ἀκουμποῦν αὐτοῦ· ἡ Μουσέτ δὲν κρατιέται πιά, κλαίει σιγανὰ,

μετ' κομμένους λυγμούς. Τὰ δάκρυα κυλοῦν στὸ μπουκάλι καὶ στὰ μάγουλα τοῦ μωροῦ πού ξυνίζει τὰ μοῦτρα του κάτω απ' τὴ χλιαρὴ αὐτὴ βροχή.

Ἀσφαλῶς ἡ μητέρα οὔτε εἶδε, οὔτε ἀκούσε τίποτα, γιὰτὶ λέει σὲ λίγο:

— Θὰ βρεῖς στὸ σκοινὶ ἕνα πανὶ πού τὸ σαπούνισα χτές. Δὲν πρέπει νὰ μείνει ὅλη νύχτα τὸ μωρὸ βρεμένο, γιὰτὶ σίγουρα θὰ οὐρλιάζει· μὰ τὴν ἀλήθεια τὸ κεφάλι μου πονάει καὶ δὲ θὰ μπορούσα νὰ σταθῶ στὰ πόδια μου. Μ' ἀκοῦς, μικρὴ μου;

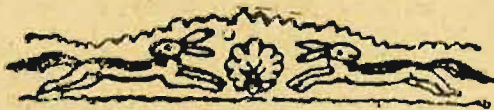
Ἡ Μουσέτ τεντώνει τ' αὐτὶ της, προσπαθεῖ νὰ καταλάβει... Ἀλήθεια, ἡ φωνὴ δὲν εἶναι ἡ ἴδια, μ' ἐκεῖνο τὸν τόνο τῆς ἐξασθενημένης καρτερίας πού τὴν κάνει πάντα νὰ ξεφωνίζει, ψευδοθυμωμένη, εἴτε μιλάει σιτοῦς χωριάτες, στὰ ζᾶ, στὴν κλέφτρα γάτα, εἴτε στὰ πράγματα, στὴ σπασμένη τσανάκα καὶ στὸ τσαγγὸ λαρδί. Ἡ Μουσέτ τὴ βρίσκει γλυκεῖα, σχεδὸν τρυφερή. Δὲ δείχνει νὰ ταιριάζει μετὰ τὰ λόγια, ὥσάν ἄλλα λόγια νάρχονταν στὴ σκέψη πού ἡ μητέρα δὲν τολμάει νὰ πεῖ, πού θὰ τὰ πεῖ στὴν ὥρα της.

Πρὶν ν' ἀλλάξει τὸ μωρὸ, ἡ Μουσέτ τρίβει τὰ μάγουλά της μετὶ τὸ χοντρὸ παλιό· κούρελο πού βρωμάει κρασίλες, ἂν καὶ φρεσκοπλυμένο. Ἐπειτα σέρνει πρὸς πέρα τὸ ἀχυρένιο στρώμα της, πλαγιαίνει ντυμένη, βγάζοντας τὰ παπούτσια της, βαρεῖα απ' τὴ λάσπη τοῦ δάσους πού μυρίζει σάπιο φύλλο καὶ πενταβελόνες.

Συνήθως, ὅπως λέει ἡ Κυρία, πού κατηγορεῖ στ' ὄνομα τῆς ὑγιεινῆς τὴν κακὴ αὐτὴ συνήθεια—τὸ βιβλίο τῆς πραγματογνωσίας ἔχει ἕνα κεφάλαιο γιὰ τὸν ὕπνο, καὶ συσταίνει τὴν ὑπτία θέση, μετὰ τὸ κεφάλι στὸ βορρᾶ, τὰ πόδια στὸ νότο, πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ μαγνητικοῦ ρεύματος—ἡ Μουσέτ κοιμάται κουλουριασμένη. Ἀλλὰ μόλις δίπλωσε σήμερα τὰ μπράτσα της πάνω στὸ στήθος της, τ' ἀπομακρύνει γρήγορα ἀπὸ κεῖ, τεντώνοντάς τα πότε δεξιά, πότε ἀριστερά.

Εἶναι μιά χειρονομία ἄγρια, ἀσυλλόγιστη. Μετ' κλειστά βλέφαρα, τὸ ἀδύνατο μικρὸ της πρόσωπο, πού τ' ἀγγίζει κιόλας ὁ ὕπνος, σκιστάρει μιά γκριμάτσα ἀηδίας. Καὶ μάλιστα λίγο ἀργότερα ὅταν βυθίστηκε μεμιάς στὴν ἀνυπαρξία, ἐνῶ ἡ ἀναπνοὴ της εἶναι, ὅπως κάθε νύχτα, βαθεῖα καὶ ἡρεμῇ, τὰ χέρια της δὲ συχωροῦν, ἀρνιοῦνται ν' ἀγγίξουν τὸ μισητὸ κορμὶ της καὶ γαντζώνονται στὸ στρώμα.

(Ἀκολουθεῖ)

JOSEPH CONRAD

Η ΚΑΡΔΙΑ ΤΟΥ ΖΟΦΟΥ*

ΝΟΥΒΕΛΛΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΜΑΝΘΟΥ ΚΡΙΣΠΗ

— Τί άλλο μπορούσες νά περιμένεις; ξέσπασε. Πήγε σ' αὐτοὺς κρατώντας κεραυνούς καὶ ἀστραπές—μὲ νοιώθεις—καὶ δὲν εἶχαν δεῖ ποτὲ τοὺς τίποτα παρόμοιο, τίποτα τόσο τρομερό. Θὰ μπορούσε νά φανεῖ τρομερός. Δὲν μπορείς νά κρίνεις τὸν κ. Κούρτζ μὲ τὰ ἴδια μέτρα ποὺ θὰ ἔκρινες ἕναν κοινὸ ἄνθρωπο. "Ὀχι, ὄχι, ὄχι! Γιὰ νά σοῦ δώσω μὴν ἰδέα αὐτοῦ τοῦ πράγματος δὲν διστάζω νά σοῦ πῶ ὅτι μιὰ μέρα θέλησε νά μὲ σκοτώσει. Ἀλλὰ δὲν τὸν κρίνω.

— Νὰ σὲ σκοτώσει; Γιατί; φώναξα.

— Νά, εἶχα λίγο φίλνισι ποὺ μοῦ 'χε δώσει ὁ ἀρχηγὸς ἐκείνου τοῦ χωριοῦ ποὺ εἶταν κοντὰ στὸ σπίτι μου. Βλέπεις, πήγαινα γιὰ χάρη τους στὸ κυνήγι. Λοιπὸν τὸ 'θελε σώνει καὶ καλὰ καὶ δὲν ἄκουγε τίποτα. Μοῦ τὸ δῆλωσε πὼς θὰ μὲ σκότωνε ἐξὸν ἂν τοῦ 'δινά τὸ φίλνισι καὶ τσακίζδμουνα νά φύγω ἀπ' τὴ χώρα, γιατί ἔτσι τοῦ κάπνισε καὶ μπορούσε νά μὲ διώξει καὶ δὲν ὑπῆρξε τίποτα στὴ γῆ ποὺ τὸν ἐμπόδιζε νά σκοτώσει ὅποιον τοῦ γούσταρε. Καὶ τὰ 'λεγε ἀλήθεια. Τοῦ 'δωσα τὸ φίλνισι. Τί μ' ἐνοιάζε! Ἀλλὰ δὲν ἔφυγα. "Ὀχι, ὄχι. Δὲν μπορούσα νά τὸν ἀφήσω. Ἐπρεπε φυσικά νά 'μαι προσεχτικός, ὥς ποῦ νά 'ρθεῖ πάλι ὁ καιρὸς νά ξαναγίνουμε φίλοι. Τότε εἶταν ποὺ ἔπεσε γιὰ δευτέρη φορά ἄρρωστος. Ὑστερα ἔπρεπε ν' ἀποτραβηχθῶ ἄλλὰ δὲν μὲ πείραζε. Ἐκεῖνος περνοῦσε τὸν περισσότερο καιρὸ τοῦ στα χωριά, γύρω στὴ λίμνη. Ὅταν κατέβαινε στὸ ποτάμι ἄλλοτε μ' ἀντάμωνε, καὶ ἄλλοτε εἶταν καλύτερο γιὰ μένα νά προφυλάγομαι. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος βασανίζεταν πολὺ. Τὰ μισοῦσε δὲν αὐτὰ ἀλλὰ—δὲν ξέρω γιατί—δὲν μπορούσε νά τοὺς ξεφύγει. Ὅταν μοῦ δινόταν εὐκαιρία τὸν παρακαλοῦσα νά προσπαθῇ νά φύγει, ὅσο εἶταν καιρὸς ἀκόμα. Τοῦ 'λεγα ἀκόμα πὼς θὰ πήγαινα κ' ἐγὼ μαζί του. Ἐλεγε ναι, καὶ ἔμενε. Ἐξορμούσε γιὰ κανένα ἄλλο κυνήγι φίλντισιοῦ χανόταν γιὰ βδομάδες

ξεχνοῦσε τὸν ἑαυτὸ τοῦ ἀνάμεσα σ' ἐκείνους τοὺς ἀνθρώπους—ξεχνοῦσε τὸν ἑαυτὸ τοῦ—τὸ νοιώθεις;

— Μ' αὐτὸς εἶναι τρελός, εἶπα.

Διαμαρτυρήθηκε μ' ἀξιοπρέπεια. Ὁ κ. Κούρτζ δὲν μπορούσε νά 'ναι τρελός. "Ἄν τὸν ἄκουγα ἐδῶ καὶ δυὸ μέρες, δὲν θὰ τολμοῦσα νά κάνω μιὰ τέτοια νύξη... Ἐνῶ συζητούσαμε, εἶχα σηκώσει τὰ κυάλια καὶ παρατηροῦσα τὴν ἀκτὴ, ψάχνοντας τ' ἀκροσύνορα τοῦ δάσους καὶ τὸ χῶρο πῶς ἀπὸ τὸ σπίτι. Ἡ συνείδηση ὅτι εἶταν ἄνθρωποι σ' αὐτὸ τὸ ἐρημοτόπι, τόσο ἥσυχοι, τόσο σιωπηλοί,—ἥσυχοι καὶ σιωπηλοὶ ὅπως τὸ ρημαγμένο σπίτι πάνω στὸ λόφο—μοῦ προκαλοῦσε ἀνησυχία. Δὲν ὑπῆρχε κανένα σημάδι στὴν ἐπιφάνεια τῆς φύσης ποὺ νά μιλάει γιὰ τὸ καταπληκτικὸ αὐτὸ παραμῦθι ποὺ δὲν μοῦ τὸ διηγήθηκαν τόσο μὲ λόγια, ἀλλὰ μ' ἄφησαν νά τὸ νιώσω κάτι κραυγὲς ἀπελπισίας, ποὺ τίς ἀκολουθοῦσε τὸ ἀνασῆκωμα τῶν ὤμων, κάτι μισὲς φράσεις, κάτι νύξεις ποὺ κατέληγαν σὲ βαθιεῖους ἀναστεναγμούς. Τὰ δέντρα εἶναι ἀσάλευτα, σὰ μάσκα—βαρεία, ἀνκλειστὴ ἐξώπορτα φυλάκης—καὶ κοίταζαν μ' ἕναν ἀέρα μυστικῆς σοφίας, ὑπομονετικῆς ἀναμονῆς, ἀπόρρητης σιωπῆς. Ὁ Ρῶσος μοῦ ἐξηγοῦσε ὅτι μόνο τελευταῖα ὁ Κούρτζ εἶχε κατέβει στὸ ποτάμι. κουβαλώντας μαζί του ὅλους τοὺς ἐτοιμοπόλεμους ἄνδρες τῆς φυλῆς ποὺ ζοῦσε κοντὰ στὴ λίμνη. Εἶχε ἀπουσιάσει πολλοὺς μῆνες—θὰ εἶχε κάνει τὸν ἑαυτὸ τοῦ εἰδῶλο λατρείας, θαρρῶ—καὶ κατέβηκε ξαφνικά μὲ τὴν πρόθεση, ὅπως φαίνεται, νὰ ἐξορμήσει ἢ στὴς ἀπέναντι ὄχθες τοῦ ποταμοῦ ἢ στὴν κατεβασία του. Εἶταν φανερό πὼς ἡ ὁρεγὴ γιὰ περισσότερο φίλνισι εἶχε γίνε μιά—πὼς νά τὴν πῶ;—ἡ καλύτερη ἀπ' τίς λιγώτερο ὀλικὲς φιλοδοξίες του. Ξαφνικὰ ὅμως ἡ κατὰστάσή του χειροτέρεψε.

— Ἀκουσα πὼς εἶταν πλαγιασμένος κι ἀβοήθητος κι ἔτρεξα νά τὸν βρῶ παίζοντας τὴν τύχη μου, εἶπε ὁ Ρῶσος. "ὦ, εἶναι πολὺ, πολὺ ἄσχημα.

Κοίταξα πρὸς τὸ σπίτι, μὲ τὰ κυάλια.

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

Δὲν ὑπῆρχαν σημεῖα ζωῆς. Μόνο ἡ ρημα-
γμένη στέγη, κι ὁ μακρύς, λάσπινος τοί-
χος ποὺ ξεπηδοῦσε ἀπ' τὸ χορτάρι, μὲ
τρεῖς τετράγωνες παραθυρότρυπες, ὅλες
ἀνόμοιες: ὅλ' αὐτὰ φαίνονταν φερμένα
τόσο κοντά μου ποὺ ἂν ἄπλωνα τὰ χέρια
μου θὰ τὰ 'πιανα. Κ' ἔπειτα ἔκανα μιὰ ἀ-
πότομη μετατόπιση καὶ ξανάφερα μπρο-
στά μου ἕναν ἀπὸ τοὺς στύλους ἐκείνου
τοῦ χαλασμένου φράχτη. Θυμᾶστε ποὺ
σὰς εἶπα ὅτι ἀπὸ μακριὰ μοῦ 'χαν
κάνει ἐντύπωση κάποια στολισμένα, πο-
λὺ ἀξιοπρόσεχτα μέσα σ' ἕνα ἐρειπωμένο
περιβάλλον. Τώρα ποὺ ξαφνικὰ τὰ εἶδα
ἀπὸ πιὸ κοντά, τίναξα τὸ κεφάλι μου πί-
σω λὲς καὶ ἤθελα ν' ἀποφύγω κανένα
μπάτσο. Ἐπειτα πῆγαινα προσεχτικὰ ἀπὸ
θέση σὲ θέση μὲ τὰ κυάλια μου καὶ ἀντι-
λήφθηκα τὸ λάθος μου. Αὐτὰ τὰ στρογγυ-
λὰ πόμολα δὲν εἶταν στολισμένα, ἀλλὰ
συμβολικά: εἶταν ταυτόχρονα ἐκφραστικά
καὶ αἰνιγματικά· ἐντυπωσιακὰ καὶ ἀντιπα-
θητικά· τροφή γιὰ τὸ πνεῦμα καὶ γιὰ τὰ
ὄρνια· ἂν περνοῦσαν ἀπ' τὸν οὐρανὸ τί-
ποτε ὄρνια ποὺ κοιτάζαν πρὸς τὰ κάτω.
Ὅπωςδὴποτε ὅμως καλὴ τροφή γιὰ τὰ φι-
λόπονα μυρμηγκία ποὺ ἀνέβαιναν στὸ δο-
κάρι. Θὰ εἶταν μάλιστα περισσότερο ἐν-
τυπωσιακὰ, αὐτὰ τὰ μπηγμένα κεφάλια,
ἂν οἱ φάττες τοὺς δὲν εἶταν γυρισμένες
πρὸς τὸ σπῆτι. Ἕνα μόνο, τὸ πρῶτο ποὺ
παρτήρησα, εἶταν ἀντικρουστὸ σὲ μένα.
Τὸ τίναγμα τοῦ κεφαλιοῦ μου δὲν εἶταν
στήν πραγματικότητα τίποτ' ἄλλο ἀπὸ
μιὰ κίνηση ἐκπληξης. Θαρροῦσα πὼς θὰ
'βλεπα ἐκεῖ ἕνα ξύλινο πόμολο—καταλα-
βαίνετε. Ξανακοίταξα ἐπίτηδες τὸ πρῶτο
—κ' εἶταν μαῦρο, στεγνὸ, ρουφηγμένο, μὲ
σφαλιστὰ ματόφυλλα— ἕνα κεφάλι ποὺ
φαίνόταν νὰ κοιμάται στὴν ἀπάνω ἄκρη
αὐτοῦ τοῦ δοκαριοῦ, καί, μὲ τὰ ζαρωμέ-
να καὶ στεγνὰ χεῖλια ποὺ ἄφιναν νὰ φαί-
νεται μιὰ στενὴ, ἄσπρη γραμμὴ δόντια,
χαμογελοῦσε, ναί, χαμογελοῦσε ὁλοένα
δοσμένο σ' ἕνα ἀτέλειωτο καὶ παιδρὸ δ-
νειρο μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ αἰώνιο λαγοκοί-
μισμα.

Ὅχι, δὲν ἀποκαλύπτω τὰ ἐμπορικὰ μυ-
στικά. Στὴν πραγματικότητά, ὁ διευθυ-
τὴς εἶχε πεῖ κατόπιν ὅτι ὁ κ. Κούρτζ, μὲ
τὶς μεθόδους του, εἶχε ἐρημώσει τὴν πε-
ριοχή. Δὲν ἔχω γνώμη πᾶνω σ' αὐτὸ τὸ
σημεῖο, ἀλλὰ πρέπει νὰ σὰς δώσω νὰ κα-
ταλάβετε μὲ τὸν πιὸ καθαρὸ τρόπο ὅτι
τίποτε πραγματικὰ ὠφέλιμο δὲν ὑπῆρχε σὲ

κεῖνα τὰ μπηγμένα κεφάλια. Ἐδειχναν
μόνο ὅτι ὁ Κούρτζ δὲν μπορούσε νὰ συγ-
κρατήσῃ τὴν ἄψη τοῦ αἵματός του, ὅτι
κάτι τοῦ 'λειπε,— ἕνα τοσοδούλικο πραγ-
ματάκι ποὺ ὅταν ζορίζαν τὰ πράγματα,
δὲν θὰ μπορούσε νὰ βρεθεῖ κάτω ἀπὸ τὴ
θαυμασία εὐγλωττίας του. Δὲν μπορῶ νὰ πῶ,
ἂν ἤξερε ἡ ὄχι ὁ ἴδιος αὐτό του τὸ ἐλάττω-
μα. Νομίζω ὅμως πὼς τὸ συνειδητοποίησε
ἀργά— πάρα πολὺ ἀργά. Ἡ ἐρημιά ὅμως
τὸν ἀντάμωσε νωρὶς καὶ πῆρε τὴν τρομε-
ρὴ τῆς ἐκδίκηση γιὰ τὴ φανταστικὴ του
εἰσβολή. Πιστεύω πὼς τοῦ 'πε μурμουρι-
στὰ πράγματα γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ποὺ δὲν
τὰ 'ξερε, πράγματα ποὺ δὲν εἶχε ποτέ
τοῦ συλλογισθεῖ πρὶν συμβουλευθεῖ τὴ
μεγάλῃ μοναξιά— καὶ τὸ μурμουρίσμα
στάθηκε ἀκατανίκητα σαγηνευτικό. Ἀντι-
λαλοῦσε φωναχτὰ μέσα του γιὰ τὰ σω-
θικά του εἶταν ἄδεια... Κατέβασα τὰ κυά-
λια καὶ τὸ κεφάλι ποὺ φαίνόταν τόσο κον-
τὰ ποὺ θὰ μπορούσε νὰ τοῦ πιάσεις κου-
βέντα, ἔμοιασε σὰ νὰ πῆδησε μὲ μιὰς μα-
κριά μου σὲ μιὰ ἀνέφικτη ἀπόσταση.

Ὁ θαυμαστής τοῦ Κούρτζ εἶταν κάπως
κατσουφιασμένος. Μὲ τρεμουλιαστή, βια-
στικὴ φωνὴ ἄρχισε νὰ μὲ βεβαιώνει ὅτι
δὲν εἶχε τολμήσει νὰ κατεβάσῃ αὐτὰ—
ὅς ποῦμε τὰ σύμβολα— κάτω. Δὲν φοβό-
ταν τοὺς ἰθαγενεῖς· ἐκεῖνοι δὲν θὰ 'καναν
τίποτε ἂν δὲν τοὺς ἔδινε τὸ σύνθημα ὁ κ.
Κούρτζ. Ἡ ἐπιβολὴ του ἀπάνω τοὺς εἶταν
ἀπεριόριστη. Τὰ στρατόπεδα αὐτῶν τῶν
ἀνθρώπων περικύκλωναν τὴν περιοχὴ, καὶ
οἱ ἀρχηγοὶ τοὺς πῆγαιναν κάθε μέρα νὰ
τὸν συναντήσουν. Θὰ πῆγαιναν ἔρπον-
τας...

— Δὲν θέλω νὰ μάθω τίποτε γιὰ τὸ τι
'λογῆς τελετὲς γίνονται καθὼς πλησιάζ-
ζουν τὸν Κύριο Κούρτζ, φώναξα.

Παράδοξο, ἀλλὰ εἶχα τὴν ἐντύπωση ὅτι
τέτοιες λεπτομέρειες θὰ εἶταν περισσότε-
ρο ἀβάσταχτες κι ἀπὸ ἐκεῖνα ἀκόμα τὰ
κεφάλια ποὺ στέγγωναν μπηγμένα στὰ δο-
κάρια κάτω ἀπ' τὰ παράθυρα τοῦ κ.
Κούρτζ. Στὸ κάτω— κάτω αὐτὸ εἶταν μο-
νάχα ἕνα βάρβαρο θέαμα, ἐνῶ ἐμένα μοῦ
φαίνόταν ὅτι μ' ἕναν πῆδο εἶχα μεταφερ-
θεῖ σὲ μιὰ ἀφώτιστη περιοχὴ ποὺ καρα-
δοκοῦσε ὅλο πανουργία ὁ τρόμος κι ὁ
που ἡ ἀνόθευτη, ἡ ἀπλὴ βαρβαρότης εἶ-
ταν μιὰ θετικὴ ἀνακούφιση, κάτι ποὺ εἶχε
τὸ δικαίωμα—ὁλοφάνερο—νὰ ὑπάρχει, νὰ
βλέπει τὸ φῶς τοῦ ἡλίου.

(Ἀκολουθεῖ)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ*

(1943-1953)

- 859.— Πράτσικας, Χρ: Γνωμοδοτήσεις. 'Επιστολαί—τίνι ἀνήκει κυριότης—διάκρισις ἀπὸ πνευματικῆς ἰδιοκτησίας ἐπὶ περιεχομένου — τίς δικαιούται δημοσιεῦσαι, περ. Θέμις, 'Ετος Ξ, 'Ιαν.-Μάρτ. 1949, σελ. 6-7. 'Η γνωμοδότηση αὐτὴ ζητήθηκε ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἀρνησιν τῶν κληρονόμων τοῦ Παλαμᾶ νὰ ἐπιτρέψουν τὴ δημοσίευσιν ἀνεκδότων ἐπιστολῶν τοῦ πατέρα τους σὲ μιὰ νέα κοπέλλα πού εἶχε ἀγαπήσει στὰ γεράματά του ὁ ποιητὴς καὶ εἶχε πεθάνει πολὺ πρὶν ἀπ' αὐτόν. 'Ο καθηγητὴς Χρ. Πράτσικας συμπεραίνει ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ συστήσῃ τὴ δημοσίευσιν τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν χωρὶς τὴ συγκατάθεσιν τῶν κληρονόμων, «ἀλλὰ μᾶλλον πρέπει οὗτοι νὰ πεισθοῦν ὅτι ἀδικοῦν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν λογοτεχνίαν, ἐπιμένοντες εἰς τὴν ἀδιαλλαξίαν των πρὸς μὴ δημοσίευσιν».
- 860.— 'Αθηναῖος, δ: Σημειώσεις ἐνὸς 'Αθηναίου [ἀπ' ἀφορμὴ τὴ γνωμοδότηση τοῦ καθηγητῆ τῆς Νομικῆς Σχολῆς Χρ. Πράτσικα τοῦ ἀριθ. 859, ἐξετάζει διεξοδικὰ τὸ ζήτημα, καὶ ἀναφερόμενος γενικώτερα στὰ δικαιώματα τῶν κληρονόμων τοῦ Παλαμᾶ πάνω στὸ ἔργο τοῦ πατέρα τους, καταλήγει πὺς «κανένας δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ σφετερίζεται δικτατορικῶς τὴν πνευματικὴν κληρονομίαν ἐνὸς λαοῦ. 'Ενας ἐθνικὸς ποιητὴς ἀνήκει εἰς τὸ ἔθνος. Θὰ ἠμποροῦσεν ἴσως ἡ Πολιτεία νὰ δώσῃ μιὰν σύνταξιν εἰς τὰ παιδιὰ του, εἰς τὰ ὅποια ἀντὶ χρημάτων ἄφησε ποιήματα, θὰ ἠμποροῦσε νὰ τοὺς παράσῃ δικαίωμα ποσοστῶν ἐπὶ τῶν ἐκδιδομένων πνευματικῶν ἔργων, ἀλλὰ δικαίωμα νὰ ἐπιτρέψουν ἢ ν' ἀπαγορεύουν τὴν ἐκδοσιν τῶν πνευματικῶν ἔργων ipso jure, δὲν ἔπρεπε νὰ δίδεται εἰς κανένα», ἐφ. 'Η Καθημερινή, 8 'Απρ. 1949.
- 861.— Μαμάκης, 'Α: Λογοτεχνικά Νέα [παραθέτει τὸ ἱστορικὸ καὶ τὰ καθέκαστα τῆς γνωμοδότησης τοῦ καθ. Χρ. Πράτσικα γιὰ τὸ ζήτημα τῶν ἀνεκδότων ἐπιστολῶν τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ σὲ μιὰ νέα κοπέλλα], ἐφ. 'Εθνος, 21 'Απρ. 1949.
- 862.— Βεζανῆς, Δημ: Παρατηρήσεις ἐπὶ γνωμοδοτήσεων. 'Επὶ τοῦ ζητήματος τῆς κυριότητος καὶ τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας ἐπιστολῶν [σχετικὰ μὲ τὸν ἀριθ. 859], περ. Θέμις, 'Ετος Ξ, 16-31 Μαΐου 1949, σελ. 229-230.
- 863.— Σαχίνης, 'Α: 'Ο Παλαμᾶς πεζογράφος. 'Ομιλία στὴ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν στίς 14 'Απρ. 1949. Κοίτα «Διαλέξεις», ἐφ. 'Η Καθημερινή, 14 'Απρ. 'Η ὁμιλία δημοσιεύθηκε στὸν ἀριθ. 843,
- 864.— Φιλολογικὸ μνημόσυνο τῆς 'Ενώσεως Νεανίδων «Παλλὰς», Κύπρου, στίς 17 'Απρ. 1949, μὲ ὁμιλήτρια τὴ Μαρία Π. 'Ιωάννου καὶ ἀπαγγελίες ποιημάτων τοῦ Παλαμᾶ. Κοίτα περ. Κυπριακὰ Γράμματα, Λευκωσίας, 'Ετος 14, Μάϊος 1949, σελ. 176.
- 865.— Πετρονικολός, Κ. Α: Τὰ «γυμνασιακὰ χρόνια» τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ [σχετικὰ μὲ τὸν ἀριθ. 825], περ. Νέα 'Εστία, Τόμ. 45, 1 Μαΐου 1949, σελ. 606.
- 866.— Πετρονικολός, Κ: 'Ο Παλαμᾶς μαθητὴς [σχετικὰ μὲ τὸν ἀριθ. 825], περ. 'Ελληνικὴ Δημοκρατία, Τόμ. Γ', 1 Μαΐου 1949, σελ. 718-719.
- 867.— Παπανοῦτσος, Ε. Π: Παλαμᾶς, Καβάφης, Σικελιανός, 'Εκδόσεις «'Αλφα», Ι. Μ. Σκαζίκη <1949>, σ. 160, σελ. 228. Στίς σελ. 1-62 ξανατ. ἡ μελέτη ἀπὸ τὸν ἀριθ. 495. Κοίτα κρίσεις στοὺς ἀριθ. 865-876.
- 868.— Δεδόπουλος, Κ: Τρεῖς μελέτες «Παλαμᾶς, Καβάφης, Σικελιανός», ἐφ. 'Η Καθημερινή, 5 Μαΐου 1949.

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο τεῦχος.

- 869.— **Δημαράς, Κ. Θ.** : Τρεις λυρικοί [για τον αριθ. 867], έφ. Τò Βήμα, 13 Μαΐου 1949.
- 870.— **Βαρίκας, Β.** : Βιβλία καὶ Συγγραφείς [για τον αριθ. 867], έφ. Τὰ Νέα, 3 Ἰουν. 1949.
- 871.— **Ξύδης, Θ.** : Ε. Π. Παπανούτσου «Παλαμᾶς, Καβάφης, Σικελιανός», περ. Παιδεία, Τόμ. Γ', 15 Ἰουν. 1949, σελ. 309-311.
- 872.— **Θέμελης, Γ.** : Ε. Π. Παπανούτσου «Παλαμᾶς, Καβάφης, Σικελιανός», Χρονικά τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Ἀπρ.-Ἰούν. 1949.
- 873.— **Χατζίνης, Γ.** : Ε. Π. Παπανούτσου «Παλαμᾶς, Καβάφης, Σικελιανός», περ. Νέα Ἐστία, Τόμ. 46, 15 Σεπτ. 1949, σελ. 1219-1222.
- 874.— **Καραντώνης, Ἀ.** : «Παλαμᾶς-Καβάφης-Σικελιανός», περ. Ἀγγλοελληνική Ἐπιθεώρηση, Τόμ. Δ', Νοεμ.-Δεκ. 1949, σελ. 260-261.
- 875.— **Σαχίνης, Ἀ.** : Ἐνα βιβλίον κριτικῆς [για τον αριθ. 867], έφ. Ἔθνος, 30 Μαρτ. 1950.
- 876.— **Θρύλος, Ἀ.** : Τὰ Βιβλία [για τον αριθ. 867], περ. Ἀγγλοελληνική Ἐπιθεώρηση, Τόμ. Ε', Μάιος-Ἰούν. 1951, σελ. 207.
- 877.— **Καραντώνης, Ἀ.** : Ἡ ἑλληνική πατρις [για τὸ ποίημα τοῦ Παλαμᾶ «Ἡ Πατρίδα στοὺς νεκροὺς της»], περ. Ναυτική Ἑλλάς, Ἔτος 21, Ἰούλ. 1949.
- 878.— **Σταθάτος, Ν.** : Τὰ Ἐπτάνησα [για τὸ πὼς τὰ τραγούδησε ὁ Παλαμᾶς στὸ ποίημά του «Τραγοῦδι τῶν Ἐπτὰ Νησιῶν»], περ. Ναυτική Ἑλλάς, Ἔτος 21, Ἰούλ. 1949.
- 879.— **Εὐαγγελάτος, Χ. Γ.** : Κωστής Παλαμᾶς. Τὰ πρῶτα χρόνια καὶ τὰ πρῶτα ἔργα του, έφ. Νεολόγος, Πατρῶν, ἀπὸ 14 Αὐγούστου ὡς 20 Σεπτ. 1949. (Σὲ συνέχειες).
- 880.— **Clément, E.** : Γράμμα στὸν Κ. Ν. Κωνσταντινίδη γὰρ τὸν Κωστὴ Παλαμᾶ χρονολ. 11 Δεκ. 1925, περ. Ἑλληνική Δημοκρατία, Τόμ. Δ', 1 Σεπτ. 1949, σελ. 461.
- 881.— **Δημαράς, Κ. Θ.** : Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, Τόμ. Β', Ἰκαρος <1949>, σελ. 115-136 καὶ ἄλλοι.
- 882.— **Thomson, George** : Studies in Ancient Greek Society. The Prehistoric Aegean. Ἐκδότης Lawrence & Wishart, Λονδίνο 1949. Στὴ σελ. 6 τυπώνονται οἱ ὀκτὼ ἀκόλουθοι στίχοι ἀπὸ τὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Ἰὺφτου» :
- Ποῦ εἶν' ἡ Ἀλήθεια ; μὴν πλανᾷν ἐσέ'·
βαθιονόητα λόγια τάχα·
τὴν πηγὴν τῆς δὲν τὴ βρίσκεις
μέσα σου, Ἀνθρώπε, μονάχα.
Θὰ τὴ βρῆς παντοῦ στὸ ταίριασμα
—ὦ ἀρραβῶνας λυτρωτῆς !—
τῆς καρδιάς σου καὶ τοῦ νοῦ σου
μὲ τὰ πάντα τῆς ζωῆς·
- Στὴ σελ. 8 τοῦ Προλόγου ἐξηγεῖ ὁ συγγραφεὺς γιατί ἔχει βάλει ὡς ἐπιγραφή τῆς ἐργασίας τὸν τοῦς στίχους αὐτοὺς τοῦ Παλαμᾶ. Κοίτα καὶ «Τὸ ξένον βιβλίον», έφ. Ἡ Καθημερινή, 13 Ἀπρ. 1950.
- 883.— **Τσάτσος, Κ. Δ.** : Παλαμᾶς. Β' ἔκδοσις. Ἰκαρος <1949>. Σχ. 8ο, σελ. ιστ' + 343. Κοίτα κρίσεις : Θ. Ξύδης, περ. Παιδεία, Τόμ. 4, 15 Ἰαν. 1950, σελ. 46-47, Κ. Θ. Δημαρᾶ στὸν αριθ. 900, καὶ Δ. Καπετανάκη στὸν αριθ. 892.
- 884.— **Μιμαάκης, Ἀ.** : Λογοτεχνικά Νέα [ἀναγράφει τὴν εἰδησιν ὅτι τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας ἀποφάσισε νὰ μὴν ἀπονεύμει ἐφέτος τὸ «Ἐπαθλὸ Παλαμᾶ»], έφ. Ἔθνος, 29 Δεκ. 1949.
- 885.— **Σιατόπουλος, Δ.** : Ἐνας ἄγνωστος φίλος κι ἕνα νεώτερο «Μισολόγγι» τοῦ Κωστὴ Παλαμᾶ, Φιλολογική Πρωτοχρονιά, 1950, σελ. 107-108.
- 886.— **Σπανδωνίδης, Π. Σ.** : «Ἡ Φοινικιά» τοῦ Κωστὴ Παλαμᾶ, Φιλολογική Πρωτοχρονιά, 1950, σελ. 226-230.
- 887.— **Μηλιώρης, Ν. Ε.** : Ὁ Παλαμᾶς καὶ οἱ πρόσφυγες, Ἀθήναι 1950, Σχ. 8ο, σελ. 24. Εἶναι ἡ ὁμιλία τοῦ αριθ. 851. Κοίτα κρίσεις : Π. Χάρη «Τὰ Νέα Βιβλία», έφ. Ἐλευθερία, 1 Ἀπρ. 1950 καὶ Κ. Θ. Δημαρᾶ στὸν αριθ. 900.

- 888.—**Ἀνδρέου, Ν:** Ἄρθρο γιὰ τὴν ἀρμονία στὴν Παλαμικὴ στιχουργία, περ. *Marches de France*, Παρισιῦ. Κοίτα σχετικὰ «Λογοτεχνικά Νέα», ἐφ. Ἔθνος, 5 Ἰαν. 1950.
- 889.—Οἱ ἐτήσιες Παλαμικὲς ἐορτὲς πού καθιέρωσε ἀπὸ τὸ 1949 ὁ Δήμος Πάφου, ἄρχισαν στὶς 23 Φεβρ. 1950 μὲ τὴ διεξαγωγὴ τοῦ «Α' Παλαμικοῦ διαγωνίσματος» καὶ συνεχίστηκαν τὴν Κυριακὴ 26 Φεβρ. στὶς αἰθούσες τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Πάφου μὲ ὁμιλία τοῦ Γ. Ν. Ἠλιάδου «Ἡ Ἑλληνολατρεία στὸ Παλαμικὸ τραγούδι», ἀνακοίνωση τῆς ἐκθεσῆς τῆς Κριτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Παλαμικοῦ διαγωνίσματος, ὁμιλία τοῦ Δημάρχου Χρ. Γαλατόπουλου γιὰ τὴ σημασία τοῦ ἐορτασμοῦ, ἀπαγγελίες ποιημάτων τοῦ Παλαμά καὶ τραγούδια. Κοίτα περ. Κυπριακά Γράμματα, Λευκωσίας, Ἔτος 15, Ἀπρ. 1950, σελ. 128.
- 890.—Φιλολογικὸ μνημόσυνο τοῦ «Λυκείου Ἑλληνίδων» Ἀμμοχώστου, Κύπρου, στὶς 27 Φεβρ. 1950 μὲ ὁμιλήτρια τὴν Ἀγγελικὴ Γουϊτφίλντ πού ἀπάγγειλε καὶ ποιήματα τοῦ Παλαμά. Κοίτα περ. Κυπριακά Γράμματα, Ἔτος 15, Ἀπρ. 1950, σελ. 128.
- 891.—Στὶς 27 Φεβρ. 1950, τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τῆς «Ἑλληνο-Γαλλικῆς Ἐνωσῆς Νέων» κατάρθεσε δάφνινο στεφάνι στὸν τάφο τοῦ Κωστῆ Παλαμά. Κοίτα τυπωμένο πρόγραμμα Μαρτίου 1950 ὅπου δημοσιεύεται καὶ εὐχαριστήριό γράμμα τῆς Ναυσικῆς Κ. Παλαμά.
- 892.—Τεύχος τοῦ περ. Ἀγγλοελληνικῆ Ἐπιθεώρησης, Τόμ. Δ', Μάρτ. 1950 ἀφιερωμένο στὸν Κωστὴ Παλαμά. Δημοσιεύονται: Κ. Μ. Μιχαηλίδης «Ἀνέκδοτα γράμματα τοῦ Παλαμά στὸν Ἀλέξαντρο Πάλλη. Πρόλογος. Τὰ Γράμματα. Ἡ ἐρμηνεία τοῦ Πάλλη στὸ Δωδεκάλογο. Ἡ ἐρμηνεία τοῦ Παλαμά. Παραπομπὲς καὶ Σχόλια» σελ. 305-327, Γ. Ν. Καλαματιανοῦ «Ὁ Παλαμάς καὶ ἡ ἀρχαία ποίηση» σελ. 328-340, Θ. Ξύδης «Ὁ Παλαμάς καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ κείμενα» σελ. 341-351, *Börje Knös* «Κωστῆς Παλαμάς, ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς τῆς νεώτερης Ἑλλάδας» σελ. 352-356, Δ. Καπετανάκης «Ἡ νεοελληνικὴ συνείδηση καὶ ὁ Παλαμάς τοῦ Κωνστ. Τσάτσου» σελ. 356-358.
- 893.—**Μαμάκης, Α:** Λογοτεχνικά Νέα [ἀναγγέλλει τὴν ἐπανεκδόση τοῦ «Δωδεκάλογου τοῦ Γύφτου», τὰ περιεχόμενα τοῦ τεύχους τῆς «Ἀγγλοελληνικῆς Ἐπιθεώρησης» πού κυκλοφόρησε ἀφιερωμένο στὸν Κωστὴ Παλαμά καὶ σημειώνει πὺς ἡ φρενὴ ἐπέτειος τοῦ θανάτου του δὲν ἔδωσε ἀφορμὴ σὲ καμμιά σχεδὸν ἐκδήλωση γύρω ἀπὸ τὸν κορυφαῖο μας ποιητὴ], ἐφ. Ἔθνος, 2 Μαρτ. 1950.
- 894.—**Ἀθηναῖος, ὁ:** Σημειώσεις ἐνὸς Ἀθηναίου [σχολιάζει διεξοδικὰ τὰ γράμματα τοῦ Παλαμά καὶ τὶς παρατηρήσεις τοῦ Πάλλη πάνω στὸ «Δωδεκάλογό τοῦ Γύφτου» τοῦ ἀριθ. 892], ἐφ. Ἡ Καθημερινή, 3 Μαρτ. 1950.
- 895.—**Δημαρᾶς, Κ. Θ:** Ὁ Παλαμάς πάντοτε [γιὰ τὴν ἑβδομὴ ἐπέτειο τοῦ θανάτου του καὶ διεξοδικὰ σχόλια γιὰ τὰ γράμματα τοῦ Παλαμά τοῦ ἀριθ. 879 καὶ κυρίως τοῦ ἀριθ. 892], ἐφ. Τὸ Βῆμα, 3 Μαρτ. 1950.
- 896.—Φιλολογικὸ μνημόσυνο στὸ Γυμνάσιο Μόρφου, Κύπρου, στὶς 4 Μαρτ. 1950, μὲ ὁμιλήτὴ τὸν Κ. Γιαλουρίδη «Τὸ Παλαμικὸ ἔργο». Κοίτα περ. Κυπριακά Γράμματα, Ἔτος 15, Ἀπρ. 1950, σελ. 128.
- 897.—Φιλολογικὸ μνημόσυνο τοῦ Συλλόγου Βαρωσίων, Κύπρου, «Ἀνόρθωσις» στὶς 5 Μαρτ. 1950 μὲ ὁμιλήτὴ τὸν Δ. Κολιανδρεῖ «Ὁ βίος καὶ τὸ ἔργον τοῦ Κ. Παλαμά». Κοίτα περ. Κυπριακά Γράμματα, Ἔτος 15, Ἀπρ. 1950, σελ. 128.
- 898.—Σελίδα τῆς ἐφ. Ἡ Ἀλήθεια, Ρόδου, 5 Μαρτ. 1950 ἀφιερωμένη στὸν Κωστὴ Παλαμά. Δημοσιεύεται τὸ ἄρθρο «Ἐπτά χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατό του. Κωστῆς Παλαμάς» πλαισιωμένο ἀπὸ τὰ ποιήματα «Ρόδου μοσκοβόλημα», «Οἱ Ματέρες», «Ἀνατολή», «Ἀπὸ τὶς ἑκατὸ Φωνές», «Ἀπὸ τὸν Κύκλο τῶν Τετράστιχων», «Ἀπὸ τὶς Νύχτες τοῦ Φθινοῦ».
- 899.—**Ξύδης, Θ:** Ὁ Παλαμάς καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ κείμενα, Ἀθῆναι, 1950. Σχ. 4ο. σελ. 15. Εἶναι ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν ἀριθ. 892. Κοίτα κρίσεις: Π. Χάρη «Τὰ Νέα Βιβλία», ἐφ. Ἐλευθερία, 11 Μαρτ. καὶ Κ. Θ. Δημαρᾶ στὸν ἀριθ. 900.
- 900.—**Δημαρᾶς, Κ. Θ:** Μεταθανάσια Δόξα [ἀπ' ἀφορμὴ τὶς μελέτες τῶν ἀριθ. 883, 887 καὶ 899], ἐφ. Τὸ Βῆμα, 11 Μαρτ. 1950.
- 901.—**Ἀποστολόπουλος, Ντίμης:** Σύντομη Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Φιλοσοφίας. Collection de l'Union Franco-Hellénique des Jeunes [1950]. Κοίτα σελ. 19.

Συνεχίζεται]

Γ. Κ. ΚΑΤΣΙΜΠΑΛΗΣ

Τὸ Δεκαπενθήμερο

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Ὁ «Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος».

Μὲ τὸ τεῦχος τοῦτο ἡ «Νέα Ἑστία» κάνει στοὺς ἀναγνώστες της μιὰ προσφορά, πού θέλουμε νὰ πιστεύουμε ὅτι πολὺ θὰ τὴν χαροῦν καὶ ἄλλο τόσο θὰ τὴν ἐκτιμῇσιν. Ὁ «Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος», πού δημοσιεύεται σήμερὰ ὁλόκληρος καὶ ἔτσι δείχνει ἀδιάσπαστη τὴ δύναμη καὶ τὴν τέχνη του, εἶναι ἓνα σημαντικό ἀπόκτημα τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων καὶ μιὰ φωνὴ ἑλληνικὴ, πού ἔπρεπε ν' ἀκουσθεῖ ἀπάνω στὴ μεγάλη πέπεσι τῆς Ἀλώσεως. Ὁ Καζαντζάκης εἶχε νὰ πεῖ τὸ λόγο του. Καὶ τὸν εἶπε μὲ τὴ δραματοποίηση τοῦ ἔθνικοι θυλίου, πού κλείνει μιὰν ἀδάμαστη πίστη στὸν Ἑλληνισμό ἀλλὰ καὶ μιὰν αὐστηρή, καθαρὰ ἀντρεία, κρίση.

Ἡ προσφορά, πού γίνεται μὲ τὸ τεῦχος τοῦτο, ἔχει ἀκόμη μιὰν ἀξία: Γυρίζει στὴν πατρίδα ὁ Καζαντζάκης. Δηλαδή τυπώνεται ἑλληνικά ἓνα κείμενο του ἑπειτα ἀπὸ τόσα χρόνια, ἔπειτ' ἀπὸ τόση σιωπὴ, ἔπειτ' ἀπὸ τόσα ἀποστορφή γιὰ λογιῶν-λογίῶν ἀδελφότητες καὶ ἔπειτ' ἀπὸ τόσες ἐπιτυχίες, πού δὲ χρειάζεται νὰ τὶς θυμίσουμε. Ὁ «Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος» εἶναι μιὰ πολυσήμαντη παρουσία.

π.κ.

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΕΣ

Τὰ πνευματικὰ κειμήλια τῆς Ζακύνθου.

Εἶναι πολὺ παρηγορητικὸς καὶ ἐνθαρρυντικὸς οἱ πληροφορίες πού μᾶς ἔρχονται σιγά σιγά γιὰ τὴν περίσσεια τῶν λίγων καλλιτεχνικῶν καὶ πνευματικῶν κειμηλίων τῆς Ζακύνθου. Ἐπειτα ἀπὸ τὸν κατάλογο πού ἔστειλε ὁ Ἐφορος τῶν Βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων καὶ Ἐμ. Χατζιδάκης στὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας γιὰ τὶς καλλιτεχνικὲς εἰκόνες καὶ λοιπὰ ἐκκλησιαστικὰ πολυτίμητα ἀντικείμενα, πού κατόρθωσε νὰ ξεχώσῃ καὶ νὰ διαφυλάξῃ, καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὶς πληροφορίες γιὰ τὴ διάσωση πολλῶν οἰκογενειακῶν κειμηλίων στ' ἀρχοντικά τοῦ Κοροῦτου, Ρώμα καὶ, νέες εἰδήσεις μᾶς πληροφοροῦν ὅτι οἱ Ζακυνθῖνοι καὶ στὴν τρομερὴ κόλασή τους δὲν ἔχασαν ὅλοι τὴν εὐγενικὴ ψυχὴ τους καὶ φρόντισαν γιὰ τοὺς πνευματικούς καὶ ἔθνικούς θησαυροὺς πού ἔκλεινε ἡ πατρίδα τους. Ἐτσι ἀπὸ τὴν Ἐκθε-

ση πού ὁ γνωστὸς λόγιος καὶ πατριώτης καὶ Νικ. Βαρβιάνης, ἔστειλε στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν μάθαμε ὅτι κατάφεραν νὰ σώσουν καὶ νὰ φυλάξουν: 1) Τὰ χειρόγραφα τοῦ Σολωμοῦ. 2) Τὴν προσωπογραφία—ἀν καὶ μισοκαταστραμμένη—τοῦ ἔθνικοι ποιητῆ. 3) Ἐνα μέρος τοῦ Ἀρχείου τῆς ἐκεῖ Ἀγγλικῆς Τεκτονικῆς Στοᾶς μὲ τὸ φιλικότεχνικό περιεχόμενο. 4) Τὸ λεύκωμα τῶν διπλωμάτων τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας. 5) Πολλὰ ἀπὸ τὸ Μουσεῖο τῆς Κατοχῆς καὶ Ἑθνικῆς Ἀντιστάσεως, πού εἶχε καταρτίσει καὶ δωρήσει στὴ Στοὰ ὁ καὶ Βαρβιάνης. 6) Μερικὰ κειμήλια ἀπὸ τὸ Μουσεῖο τοῦ Διον. Σολωμοῦ. 7) Τὴν τρίπτυχὴ εἰκόνα (τὸ ἱστορικό Τριμύροφι) ὅπου ὀρίζονταν οἱ Φιλικοί, στὸ ἐξοχικό ἐκκλησιάκι τοῦ Ἀγ. Γεωργίου τῶν Λατίνων καὶ 8) τὸν πίνακα τῶν φιλικῶν πού ὀριστήκανε ἐκεῖ στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, Ζακυνθῖνοι καὶ Μοραῖτες ἀρχηγοὶ καὶ καπετανεῖοι (Κολοκοτρώνης, Νικηταράς, Πετιμεζαῖοι, κ.λ.π.). Ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλα ἀκόμη πού ξεθάφτονται καὶ περισώζονται χωροτιοῦνται στὸ θάρος καὶ τὴν αὐτοθυσίᾳ τοῦ καὶ Ἐμ. Χατζιδάκη, τοῦ ὁποῖου τὸ ἔργο ἐκεῖ οἱ Ζακυνθῖνοι ἀποκαλοῦν μετριοδία, τοῦ Νικ. Βαρβιάνη, τοῦ καθηγητῆ Σ. Στρούζα, τοῦ νομιάτρου καὶ Μαρίνου καὶ τῶν στρατιωτικῶν καὶ ἀστυνομικῶν ἀρχῶν καὶ πού μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς τους ἐργάστηκαν νὰ σώσουν ὅτι μπορούσαν.

Μὲ τίς ἴδιες προσπάθειες σώθηκε καὶ ἡ πολυτίμη βιβλιοθήκη καὶ τὸ ἰδιωτικό ἀρχεῖο τοῦ γνωστοῦ ἱστοριογράφου Α. Ζῶη, ὁ ὁποῖος ἐδήλωσε στὸν ὑπουργὸ καὶ Καλλιὰ ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ τὰ δωρήσῃ στὸ Κράτος, γιὰ ν' ἀποτελέσουν τὸν πυρῆνα τῆς Βιβλιοθήκης τῆς νέας Ζακύνθου, ἢ τὸ Δημόσιο ἀναλίσκων καὶ τοῦ τυπώσῃ τὰ ἔργα του: «Ἱστορία τῆς Ζακύνθου» καὶ τὴ νέα καὶ πλήρη ἐκδοσὴ πού ἔχει ἐτοιμὴ τὸν περιήρημον «Δεξικῶν» του (ἱστορικοῦ, γλωσσολογικοῦ, βιογραφικοῦ, λαογραφικοῦ κ.λ. Ζακύνθου).

Οἱ Ζακυνθῖνοι καὶ ὁ λόγιος ἑλληνικός κόσμος ἐλπίζουν πᾶς τὸ ὑπουργεῖο τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας θὰ ἐκπληρώσῃ μιὰ τέτοια ὑποχρέωση, πού εἶναι ἱερὴ καὶ γι' αὐτὸ καὶ γιὰ τὴ Ζακύνθο. Ἰδιαίτερα τοῦ «Δεξικῶν» ἡ ἐκδοσὴ εἶναι ἀπαραίτητη καὶ περιζήτητη ἀπὸ τὸ διανοούμενο κόσμον καὶ θ' ἀποτελέσῃ αἰώνιο μνημεῖο γιὰ τὸ ἱστορικὸ νησί, πού σὲ λίγες ὥρες χάθηκε.

Οἱ Ζακυνθῖνοι ἀναφερόθηκαν ἐπίσης στὶς ἐκεῖ Ἀρχές καὶ ζήτησαν ἐπίμονα ν' ἀπαγορευθῇ κάθε ἐξαγωγή ἐντύπου ἢ χειρογράφου, δημοσίου, δημοτικοῦ ἢ ἰδιωτικοῦ, ἐτοιμοὶ νὰ διώξουν καὶ μὲ τὸ ξύλο, ὅποιον θὰ προσπαθοῦσε

νά πάρη από εκεί βιβλία. Γιατί από τώρα άρχισε ή φροντίδα συλλογής βιβλίων για νά ιδρυσουν πάλι τήν καμένη βιβλιοθήκη τους, πού όπως είχε πλουτιστή, και ταξινομηθή, αποτελούσε πρότυπο δημοσίας έπαρχιακής βιβλιοθήκης και καμάρι του δυστυχισμένου νησιού.

Έτσι έπειτα από τήν κατάληψη και τόν τρόμο πού ή αφνίδια συμφορά έσπειρε στις καρδιές τους, οι Ζακυθινοί ξαναθαρρύνουν και χωρίς κραβαρίτικες φωνές ζητιανιάς—πού σέ καμιά δυστυχία τους δέν έβγαλαν ποτέ—προσπαθώνε νά ξαναφτιάξουν, έστω και μοναχοί τους, ό,τι μπορούν, μέ σύμβολο τους στίχους του μεγάλου συμπολίτη τους:

«Χαρές και πλούτη νά χαθούν, και
[τά βασίλεια, κι όλα,
«Τίποτε δέν είναι, άν στητή μέν' ή
[ψυχή κι όλόρθω».

Δ. ΜΑΡΓ.

Η μοναξιά του Σωτήρη Σκίπη.

Πολύ συχνά θυμάμαι τό Σωτήρη Σκίπη—περισσότερο άπ' όλους τους άλλους λογοτέχνες μας πού χάσαμε τά τελευταία χρόνια—και μου συμβαίνει πολλές φορές νά σιγοψιθυρίζω στίχους του πού μπορούν νά μου κάμουν πιό ζωντανή τήν παρουσία του. Στίς 27 του Σεπτέμβρη έκλεισε χρόνος από τό θάνατό του, κι αλήθεια μου φαίνεται σάν χτές πού ήθελε τό θλιβερό άγγελμα. «Όσοι τόν βλέπαμε πιό συχνά, δέν προφτάσαμε καλά-καλά νά πιστέψουμε πώς ή άπουσία του θά είναι παντοτεινή. Όταν περπατούμε στους δρόμους της Καλλιθέας, θαρρούμε πώς θά τόν συναντήσουμε ακόμη μία φορά, όπως άλλοτε, νά τρέχει σ' ένα περίπτερο για νά πάρει τσιγάρο, νά μπαίνει σ' ένα μανάβικο ή σ' ένα κουρείο, ή νά σπεύδει για νά προλάβει τό τράμ. Διατηρούμε στα μάτια μας τήν εικόνα του, όπως ό ίδιος μας τή ζωγράφισε:

Ρεμπουμπλικα μέ μόρ κατεβασμένα
ριχμένη σέ άημέλητα μαλλιά.
Λέτεια μύτη, μάτια μεθυμένα
από χίμαιρες, όνειρα, όμορφιά...

Φαντάζομαι όμως ότι θά είναι πολύς κόσμος πού εξακολουθεί νά τόν βλέπει έτσι. Γιατί οι φίλεις του είχαν πολυάριθμες και όσο γίνεται θερμές. Του άρεσε νά ζει εκεί γύρω στό Σύνταγμα, μεταξύ Ζαχαράτου, Κίγκ Τζωρτζ, Ζώγας και Αβέρωφ. Λογής άνθρωποι, πάντοτε αξιόλογοι, τόν τριγύριζαν. Στο δρόμο πού περπατούσε, κάθε πέντε—δέκα βήματα βρισκόταν πάντοτε κάποιος νά τόν σταματήσει, ν' αλλάξει μαζί του μία ζεστή χειραψία, λίγα λόγια έγκάρδια. Ο Σκίπης σκόρπιζε τό καλοκάγαθο χαμόγελό του, δέ φειδωλόταν φιλοφρονήμα-

τα. Κι' ένιωθε μία σχεδόν παιδική χαρά, πού τόσοσ κόσμος τόν γνώριζε, τόν θαύμαζε και τόν αγαπούσε.

Όστόσο—ας μη φανεί παράξενο—υπόφερνε από μοναξιά. Τίποτε, στο βάθος, δέν τόν ικανοποιούσε. Ένιωθε γύρω του τήν έρημιά και τήν εγκατάλειψη. Όσο, μάλιστα, έφταναν τά γερατειά, τόσο ή ανάγκη για στοργή, για τρυφερότητα, για συμπόνοια θέριευε μέσα του. Έίταν μία καρδιά τραυματισμένη και κανένας από τους υπαίτιους δέν ήξερε πόσο άλαφρό δάχτυλο χρειαζόταν για νά τήν άγγίξει.

Μία καρδιά τραυματισμένη διπλά. Πρώτα, από τήν έπίσημη κριτική, πού «δέν έκαμε απέναντί του τό χρέος της, πού άφησε τό έργο του μετέωρο». Αλλά έδω είναι ένα θέμα πού χρειάζεται μεγάλη άνάλυση. Ο Σκίπης, από νέος, είχε πιστέψει πολύ στον έαυτό του, είχε πιστέψει στη δύναμη του λόγου του. Και διατήρησε αυτήν τήν πίστη ως τό τέλος (δέν πρέπει νά λογαριάσουμε τις περαστικές λιποψυχίες του) μέ πίστη και φανατισμό. Ο καημός του ήταν πού δέ βρήκε τήν άνταπόκριση πού ήθελε. Τά τελευταία, ωστόσο, χρόνια χάρηκε διακρίσεις και τιμές, (όπως ή έδρα της Ακαδημίας) πού του έδωσαν λίγη γαλήνη. Όμως δέν έλειπαν κάθε μέρα οι άφορηές για νά ματώνει τό τραύμα.

Τό άλλο τραύμα ήταν τό οικογενειακό. Η Γαλλίδα γυναίκα του δέν είχε ποτέ καταφέρει ν'

αγαπήσει τόν τόπο μας. Ο νοδς της ήταν πάντα στον δικό της. Πάντρεψε τή μοναδική τους κόρη, πού ο πατέρας της κυριολεκτικά τή λάτρευε, μέ ένα Γάλλο μηχανικό (πού στάθηκε, άλλωστε, ένας εξαιρετικός σύζυγος) κι' έτσι έσβησε από τό Σκίπη κ' ή τελευταία έλπίδα νά τήν αποκαταστήσει στην Αθήνα και νά τήν έχει κοντά του. Αλλά μήπως κι' όταν πήγαινε στη Γαλλία, δέν ένιωθε τό ίδιο μόνος; Παραθέτω έδω μία παράγραφο από ένα γράμμα του της 8 Σεπτ. 1950, πού αποτελεί μία καταπληκτική μαρτυρία: «...Μή με παρεξηγήετε. Είμαι κατάμονος. Οι τριγυρινοί μου (ή γυναίκα του κ' ή κόρη του, δηλαδή) έχουν τά παιδάκια (τά τρία έγγονάκια του), πού τους άπορροφούν πέρα για πέρα. Κυκλοθυμικός όπως είμαι νοιώθω τήν ανάγκη της στοργής. Η τελευταία μου άρρώστεια, μέ τά χοντρά λάθη της αυτού Κλινικής (τού είχαν κάμει μετάγγιση αίματος ξένης ομάδας και είναι θάυμα πως επέζησε τότε) μου κλόνησαν, μαζί μέ τήν υγεία μου, τήν πίστη μου προς ό,τι μ' έδενε μυστικά μέ τή ζωή».

Και νά σκεφτεί κανείς πώς πέρασαν από τότε άλλα δυό χρόνια σκληρής μοναξιάς, και πώς πέρσι έτοιμαζόταν πάλι, άρρωστος κι' έξαντλημένος, νά ξαναγυρίσει στην Ελλάδα μό-

Ο κ. Κ. Δ. Τσάτσος.

νος! Τὸ θάρρος του εἶταν τεράστιο. Ἀπὸ ἀνάγκη, βέβαια. Ἀλλὰ ὁ θάνατος προφύτασε νὰ δώσει τὴ μόνη λύση πού ἀπόμεινε.

ΧΑΤΖ.

Ένας νοσταλγός.

Ἐκλείσε κιόλας χρόνος ἀπὸ τότε πού μᾶς ἄφησε ὁ Τίμος Μωραϊτίνης. Ἡ ἀπόσταση εἶναι μικρὴ γιὰ ν' ἀξιολογηθεῖ ἡ συμβολὴ του στὸ νεοελληνικὸ θέατρο. Μά, ἀπὸ τώρα, μπορούμε νὰ τονίσουμε πὼς ὑπῆρξε ἕνας ἀπ' τοὺς πρωτεργάτες τῆς νεοελληνικῆς σκηνῆς, πού θυσιάστηκε γι' αὐτὴ καὶ τῆς πρόσφερε μιὰ νότα πολιτισμοῦ, μιὰν ἀβρότητα συγκρατημένου αἰσθήματος, μιὰ λεπτὴ εἰρωνεία, ἕνα σατυρικὸ πνεῦμα ὄχι τυχαῖο, πού συνδυαζόταν μὲ παρατηρητικότητα τῶν ἡθῶν καὶ τῶν ἐθίμων καὶ μὲ μιὰν ἔφεση γιὰ τὴ δημιουργία ψυχολογικῆς ἀτμόσφαιρας.

Μεγάλες ἐμπνεύσεις δὲν εἶχε ὁ Μωραϊτίνης, οὔτε καὶ βάθος, ὥστε οἱ κωμωδίες του νὰ παρουσιάζουν ἀνάγλυφους χαρακτήρες ἢ τύπους. Ἀνθρώπους δὲν ἔπλασε στὴ σκηνή. Ἦταν ἀπλῶς ἕνας χαριτωμένος κωμωδιογράφος, ποτισμένος ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀθηναϊκοῦ βουλεβάρτου, ὅπως ὁ γάλλος ὁμότεγός του, ὁ Τριστάν Μπερνάρ. Διασκεδάσε τὸ κοινὸ του καὶ διασκεδάσε κι ὁ ἴδιος, γράφοντας τὶς ἑπιθεωρήσεις του καὶ τὶς καλύτερες κωμωδίες του, ὅπως οἱ: «Δακτυλογράφος ζητεῖ θέσιν», «Μοντέρνο Σπίτι», «Ἀρχοντας τοῦ Κόσμου» καὶ «Αἰωνία Ζωή», τὰ δυὸ τελευταῖα αὐτὰ ἔργα, μὲ κάποια φιλοσοφικὴ διάθεση, πού θάπρεπε κάποτε νὰ τ' ἀνεβάσει τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο, ἂν ὄχι γιὰ τίποτ' ἄλλο, τουλάχιστο γιὰ τὴν ὁποία ἀξία τους καὶ γιὰ νὰ παρουσιάσει μιὰ ἱστορικὴ στιγμή τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου. Ἀλλωστε, νομίζουμε, πὼς αὐτὰ τὰ τέσσερα ἔργα θὰ ἐπιζήσουν ἀπ' τὴν ὅλη παραγωγὴ τοῦ Μωραϊτίνης, καθὼς καὶ μερικὰ ποιήματά του, γιατί ὁ ἀλησμόνητος συγγραφέας, δίχως βέβαια νὰ εἶναι ἐξαιρετικὸς ποιητής, κατάφερε ὥστόσο μ' ἕναν ἐλάσσογα τόνο, μὲ διακριτικότητα, νὰ ὑμνήσῃ ἀβρά, νοσταλγικά, τὴν ἀθεράπευτὴ ἀγάπη του γιὰ τὴν Ἀθήνα, — τὴν πολιτεία αὐτὴ πού στάθηκε τὸ μεγάλο πάθος τῆς ζωῆς του.

Ἦταν ὁ νοσταλγὸς τῶν περασμένων, ὁ ρομαντικὸς πού ζοῦσε μέσα στὴν πιὸ ρεαλιστικὴ, τὴν πιὸ περὶ ἐποχὴ, ὁ ἀπροσάρμοστος στὰ ἥθη τοῦ αἰῶνα μας. Σὰν ἄνθρωπος στάθηκε πάντα ἀξιοπρεπής, εἰλικρινὴς καὶ ποτὲ του δὲν ἔβλαψε κανένα. Καὶ εἶχε ἕνα σπάνιο προτέρημα: ἡ θ ο ς.

Γ. Π.

Jacques Thibaud

Ὁ τραγικὸς θάνατος τοῦ μεγάλου καλλιτέχνη, τοῦ μάγου τοῦ δοξαριοῦ Jacques Thibaud βύθισε σὲ πένθος, ὄχι μόνον τὸ παγκόσμιο καλλιτεχνικὸ κοινόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀθηναϊκό, πού εἶχε πολλὲς εὐκαιρίες νὰ χειροκροτήσει μ' ἑξαλλο ἐνθουσιασμό, πρὶν ἀπ' τὸν πόλεμο καὶ τώρα τελευταῖα, τὸν ἄνθρωπο πού σκορποῦσε μὲ τὸ βιολί του, ἕνα περίφημο Στραντιβάριους, τὴ βαθύτερη συγκίνηση καὶ τὴ μεγαλύτερη ψυχικὴ ἀνάταση στὸ ἀκροατήριό του μὲ τὶς ἀφθαστες πραγματικὰ ἐρμηνείες του.

Ὁ Thibaud γεννήθηκε στὶς 27 τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1880, στὸ Μπαρντώ καὶ σπούδασε στὸ παρισινὸ Κονσερβατοριό μὲ τὸν Ysaye. Πρωτοεμφανίστηκε τὸ 1898, στὰ Κονσέρ Κολόν κ' εὐθὺς ἀμέσως κατάχτησε τὸ παρισινὸ κοινόν. Ἀπὸ τότε, μὲ τὰ χρόνια, ἐπεβλήθηκε παντοῦ, στὴν Εὐρώπη καὶ τὴν Ἀμερικὴ, σὰν ἕνας ἀπ' τοὺς λίγους βιολίστες, πού ἤξερε νὰ γοητεύει τὰ πλήθη, πρὸ πάντων ὅταν ἐρμήνευε ἔργα τοῦ Μότσαρτ.

Τὸ περίφημο Τρίο πού ἴδρυνε ἀργότερα μὲ τὸν Ἀλφρέντς Κορτώ καὶ τὸν Πάμπλο Καζάλς ἀποκάλυψε στὸν καλλιτεχνικὸ κόσμον, ἐκτός ἀπ' τὰ καθιερωμένα ἔργα τῶν μεγάλων μουσουργῶν, καὶ λησμονημένους σελίδες ἄλλων μουσικῶν, ἀξίων νὰ ἐπιζήσουν.

Ὁ Jacques Thibaud συνεδύαζε μὲ μιὰ καταπληκτικὴ τεχνικὴ, τὸ βαθὺ αἰσθημα, τὸ ἕφος πού ἀρροῖε σὲ κάθε συνθέτη, τὴν τρυφερότητα, τὴν εὐαισθησία. Τὴν τελευταία του χαρὰ τὴ δοκίμασε, φέτος τὴν ἀνοιξή, ὅταν ὁργάνωσε τὸν διεθνή διαγωνισμό τοῦ βιολιού. Καὶ ἡ τελευταία πόλη πού τὸν χειροκρότησε ἦταν τὸ Μπαρρίτζ, ὅπου ἔδωσε μερικὰ ρεσιτάλ. Ἐτοιμαζόταν νὰ δώσει μιὰ σειρά ἀπὸ συναυλίες στὴν Ἰαπωνία, ὅταν ἔγινε τὸ τραγικὸ ἀεροπορικὸ δυστύχημα.

Μὲ τὸ θάνατό του, πέθανε, ὅπως ἔγραψε κάποιος, ὁ Μότσαρτ γιὰ δευτέρη φορὰ. Καὶ εἶναι τόσο ἀληθινὸ αὐτὸ γιὰ τὸν Jacques Thibaud, τὸν ἀνυπερβλήτο μάγο τοῦ βιολιού, πού εἰλικρινὰ τὸν κλαίει σήμερον τὸ παγκόσμιο κοινόν.

Γ. Π.

Ένα σύμβολο.

Ἀγαπητὴ «Νέα Ἑστία»,

Ἐλεῖπα ἀπ' τὴν Ἀθήνα, γι' αὐτὸ παίρνω μὲ καθυστέρηση τὸ γράμμα τοῦ κ. Χριστοφόρου Νάτσιου πού ἐσωκλείω. Εὐχαριστῶ τὸν φίλο καλλιτέχνη. Ἴδου ὅτι ἔχουμε μιὰ πρώτη προσφορά γιὰ τὸ σκοπὸ πού προτεῖναμε ἀπ'

τις στήλες τῆς «Νέας Ἑστίας»: νὰ ξαναστήσουμε — οἱ ἄλλες συγγαφεῖς καὶ οἱ καλλιτέχνες — τὸ ἄγαλμα τοῦ Σολωμοῦ, ποὺ τὸ ἐξορίζε ὁ σεισμός, στὴ Ζάκυνθο. Εἶναι φανερό ὅτι δὲν ἔχουμε ἐμείς δυνάμεις νὰ βοηθήσουμε οὐσιαστικώτερα τὰ νησιά. Ἀς περιοριστοῦμε, λοιπόν, σ' αὐτὸ ποὺ μπορούμε, σὲ κάτι συγκεκριμένο. Καὶ ποὺ εἶναι ὥρατο.

Νομίζω ὅτι καὶ ἡ Ἐκδήση ποὺ διοργανώνουν οἱ Ἐταιρεῖες τῶν Καλλιτεχνῶν καὶ τῶν συγγραφέων γιὰ τὴ βοήθεια τῶν σεισμοπαθῶν θὰ πρέπει νὰ ἔχει ὡς στόχο τῆς αὐτὸν τὸν σκοπὸ: νὰ ξαναστήσουμε, Σύμβολο, τὸ Σολωμὸ στὴ θέση του.

Φιλικὰ
21.9.53
ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ

Τὸ γράμμα τοῦ κ. Νάτσιου εἶναι τὸ ἀκόλουθο:

Ἀθήναι, 9 Σεπτεμβρίου 1953.

Φίλε κ. Βενέζη,

Με μεγάλη συγκίνηση διάβασα εἰς τὸ τεύχος τῆς «Νέας Ἑστίας» — ποὺ εἶναι ἀφιερωμένο στὰ Ἰόνια Νησιά — τὸ ἀρθρον σας καὶ τὴν ἰδέα ποὺ ρίχνετε νὰ ἀναστηλωθεῖ τὸ καταστραφέν ἀπὸ τοὺς σεισμοὺς εἰς τὴν Ζάκυνθον Ἀγαλία τοῦ Σολωμοῦ.

Σὰς συγχαίρω γι' αὐτὸ καὶ σὰς δηλώνω ὅτι εἰς τὴν μεγάλη καὶ γενναία αὐτὴ προσπάθειά σας ἐρχομαι καὶ ἐγὼ κοντά σας νὰ βοηθήσω, προσφέροντας τὴν προσωπικὴ μου ἐργασία ὡς γλύπτης. Τὴν προσφορὰν μου αὐτὴν τὴν δίδω ὅχι μόνον ὡς Ἑλλήν ἀλλὰ καὶ ὡς ὀφειλὴν ἐκ συγγενικοῦ δεσμοῦ μετὰ τὸν Γρηγόριον Ξενοπούλου.

Με πολλὴν φιλίαν
κ. ΝΑΤΣΙΟΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Θεατρικὰ γεγονότα.

Θέατρο Ἡρώδου τοῦ Ἀττικού: *Εὐριπίδου «Ἰππόλυτος», τραγωδία.* — *Θέατρο Κυβέλης, ἑκτακτὴ ἐμφάνιση τῆς Κας Κυβέλης:* *Ἐντ. Τσοντορόφ, «Ἡ Καλὴ Κυρία» ἔργο σὲ τρεῖς πράξεις μετὰ πρόλογο καὶ ἐπίλογο.* — *Θέατρο Ντὸ-Ρέ, θίασος Β. Διαμαντοπούλου:* *Α. Πιραντέλλο «Ὁ Ἀνδρῶπις, τὸ Κτήνος καὶ ἡ Ἀρετὴ», κωμωδία σὲ τρεῖς πράξεις.* — *Θέατρο Βερντέν, θίασος Ἀννας Δώρη:* *Α. Χρονόπουλου: «Σύζυγος μετὰ ἐλαττώματα», κωμωδία σὲ τρεῖς πράξεις.*

Ἡ θερινὴ θεατρικὴ περίοδος ποὺ εἶταν, ὅπως ἀλλοτε τοὺς περμέναν, μᾶλλον πενιχρὴ σὲ ἀποδόσεις, δὲν θέλησε νὰ μᾶς ἀφήσει χωρὶς νὰ σημειώσῃ τὸ πέρασμά της καὶ μετὰ μερικὰ θεατρικὰ γεγονότα.

Τὸ ἕνα ἀπ' αὐτὰ εἶταν ἡ παρουσίαση τοῦ «Ἰππόλυτου» τοῦ Εὐριπίδου στὸ θέατρο Ἡρώδου τοῦ Ἀττικού ἀπὸ τὸν θίασο τοῦ Ἑθνικοῦ.

Συχνὰ ἔχει τισθεῖ πόσο εἶναι ἀπαράτητο, προπάντων γιὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ τουρισμοῦ, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ὅλη πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνική

κὴ μας καλλιέργεια, νὰ καθιερωθεῖ μιὰ ταχτική περίοδος παραστάσεων τῆς ἀρχαίας τραγωδίας. Τὸ Ἑθνικὸ Θέατρο εὐτυχῶς τὸ ἔχει συνειδητοποιήσει, ἔστω καὶ ἂν δὲν εἶναι ἀκόμα σὲ θέση νὰ δώσει σὲ ταῦτο τὸ φεσιβάλ ὅλη τὴν αἴγλη καὶ τὴν ἔκταση ποὺ πρέπει κάποτε ν' ἀποκτήσῃ. Νομίζω ὅτι πρῶτα ἀπ' ὅλα ἐπιβάλλεται νὰ ὁρισθεῖ ὅτι ἡ ἐποχὴ του θὰ εἶναι στίς ἀρχὲς ἢ στὰ τέλη τοῦ καλοκαιριοῦ. Τὸν φθινοπωρινὸ Σεπτέμβριο πάντα θὰ ἀπειλεῖται ἀπὸ ἐνδεχόμενες βροχὲς ἢ πιθανὰ πρόωγα κρύα. Αὐτὸ ὅμως εἶναι μιὰ ἄλλη ὑπόθεση.

Τὸ εὐχάριστο εἶναι ὅτι τὸ Ἑθνικὸ Θέατρο δείχνεται ἀποφασισμένο νὰ καθιερώσῃ μιὰ παράδοση καὶ ὁλοένα νὰ τὴν στερεώσῃ. Ἡ φετινὴ παράστασις εἶταν, μέσα στὰ πλαίσια ποὺ ὁρίσθηκαν γι' αὐτήν, μιὰ ἀπὸ τίς ἀριστερές ποὺ ἔχει προσφέρει.

Ὁ τρόπος τῆς ἐρμηνείας τῆς ἀρχαίας τραγωδίας ἀπὸ τὸν κ. Ροντήρη, ὁ ὁποῖος καὶ φέτος δὲν παρουσίασε καμιά οὐσιαστικὴ ἀλλαγὴ ἀντιλήψεων, εἶναι γνωστός, καὶ προκαλεῖ καὶ ἐπιφυλάξεις. Ὁ κ. Ροντήρης προβάλλει στὸ πρῶτο ἐπίπεδο τὸ δράμα, τὸ θέμα, τὴν ὑπόθεση. Θεωρητικὰ ἰσχυρίζεται βέβαια ὅτι δὲν θέλει νὰ ἐξαλείψῃ τὸν θρησκευτικὸ χαρακτήρα τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητά τὸν παραγκωνίζει τόσο ὥστε περιτοῦ τὸν ἐξαφανίζει. Τοῦτο ἐμὲν δὲν μετριοποιεῖ. Εἰδικὰ γιὰ τὸν «Ἰππόλυτο» πιστεύω ὅτι ἂν δὲν γίνεαι ἀισθητὸ καὶ νοητὸ ὅτι τὰ πάθη τῶν ἡρώων δὲν εἶναι αὐτόφωτα ὅπως στὸ Ρακίνα, ἀλλὰ συνέπεια τῆς ὀργῆς, τῆς μῆνης, τῆς ἐκδίκησης τῆς θεᾶς Ἀφροδίτης, ὅτι οἱ ἥρωες εἶναι θύματα τῆς μοίρας, προδίδονται τὸ πνεῦμα τοῦ ἔργου. Δὲν ἐγκρίνω ἐπίσης καθόλου τὴν ἀντικατάσταση τῶν φωτιστικῶν, ὑποβλητικῶν ἢ ἀκριβέστερα ἐξωτερικῶν ἐντυπωσιαστικῶν ἐμφᾶ ποὺ μεταφέρουν τὴν ἀρχαία τραγωδία σ' ἕνα κλίμα ἐντελὸς ἄλλο ἀπὸ τὸ ἡλιόλουστο δικό της, ὀφείλω ὅμως ν' ἀναγνωρίσω ὅτι ὁ τρόπος τοῦ κ. Ροντήρη πλησιάζει ὅσο γίνεται περισσότερον τὴν ἀρχαία τραγωδία στὸ πολὺ κοινόν. Τὸ σύγχρονον μετὰ τὴν χριστιανικὴ ἀνατροπὴ μεγάλον κοινόν εἶναι δύσκολον, ἂν ὅχι ἀδύνατον, νὰ παραδεχθεῖ, ὅτι ἕνας θεὸς γιὰ καθαρὰ προσωπικοὺς λόγους, ἐπειδὴ πειράχθηκε τὸ φιλότιμό του, παιδεύει ἄπονα τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ μέθεξις μὲς ἀπὸ μιὰ ἱερατικὴ ἐρμηνεία ἀπαιτεῖ ἕνα κοινόν μετὰ πολὺ ἀναπτυγμένη πνευματικότητά, μετὰ τὴν δυνατότητα νὰ νιώσῃ τὴν ψυχρὴ συνθήκη καὶ τὴ νοοτροπία μιᾶς ἄλλης ἐποχῆς.

Ὁ κ. Ροντήρης, καὶ ἴσως ἀπὸ μιὰ ἀποψη νὰ ἔχει δίκιον, δὲν θέλει νὰ ἀποταθεῖ στοὺς λίγους.

Μένει τώρα νὰ ἐξετάσωμε ἐὰν σύμφωνα μετὰ τὴν ἀποψήν του ἐπέτυχε τὸ σκοπὸν του. Σὲ τοῦτο τὸ ἐρώτημα ἡ ἀπάντησις εἶναι νομίζω: κατὰ ἕνα μεγάλο ποσοστὸ ἀσφαλὲς ναί. Ἡ παράστασις εἶχε αἰσθητικότητά.

Ὁ χορὸς ποὺ τὸν δίδαξε ἡ Κ. Λουκία ἔκανε πολὺ λιγότερες γυμναστικὰς ἀσκήσεις ἀπὸ ἄλλοτε. Κατορθώθηκε καὶ νὰ μὴ μένει στατικὸς καὶ οἱ ἐκφραστικὲς κινήσεις του νὰ ἔχουν

λιτότητα κι' αρμονία. 'Επίσης άριστος είναι κι' ο περιορισμός της ομαδικής απαγγελίας των χορικών. Κατ' αρχήν ζητώ και θέλω την ιερατική ομαδική απαγγελία, ή και το άσμα, άλλ' ένδω δεν έπιτυγχάνεται ο λόγος όταν προσφέρεται ομαδικά να γίνεται κατανοητός νομίζω ότι πρέπει να προτιμείται μια άλλη λύση. Πολλά μέρη των χορικών τα άπαγγειλε μόνη της ή Κα Θ. Καλλιγά με μια θερμή και δονιστική φωνή, με εξαίρετες στάσεις και κινήσεις. Κατέλαβε έτσι μια πρώτη θέση ανάμεσα στους έρμηνευτάς του έργου.

Το κύριο προσόν της έρμηνείας είναι ή τέλεια άρθρωση όλων των ήθοποιών δεν χανότανε ούτε μια συλλαβή. Τουτό δεν είναι συνηθισμένη έπίτευξη στο έλληνικό θέατρο. Γενικά ή έρμηνεία είναι εύπρόσωπη, έντελώς ίκανοποιητική· όλοι οι ήθοποιοί δεν είναι βέβαια οι ίδανικοί, άλλ' οι άδυναμίες τους, (αν εξαίρεθεί ο άπαράδεχτος στόμφος και ή μελοδραματικότητα του κ. Χατζίσκου που δεν θέλει να ξεχάσει ότι κάποτε πέτυχε σαν εξαγγελος, και παραμόρφωσε τόν χαλαρή του 'Ιππόλυτου έτσι ώστε στην tirade έναντιόν των γυναικών να προκαλέσει καυχαστικά τα γέλια των θεατών οι όποιοι είχαν τόσο άπομακρυνθεί από την άτμόσφαιρα της τραγωδίας που νόμισαν, φαίνεται, ότι άκουαν τετράστιχα σέ επιθεώρηση) είναι μάλλον λεπτομερειακές, δεν είναι τέτοιες ώστε κατηγορηματικά να χαμηλώσουν το επίπεδο του συνόλου. 'Η Κα Βεργή δεν είχε το πάθος και τη φλόγα που καίνε τη Φαίδρα άλλ' αναπλήρωσε, τουλάχιστον εν μέρει, ό,τι της έλειπε με την εξαίρετική ευγένεια του παιξίματος της, με την πλαστικότητα και την έπιβολή της κάθε της κίνησης και στάσης. 'Η Κα Μουστάκα είναι υπερβολικά ρεαλιστική και πεζή, αλλά μέσα στόντόνο που προσέκρινε το παίξιμό της είχε θερμοότητα και παλμό. Άριστοι άναδείχθηκαν ή Κα Κατσέλη που έπέτυχε να είναι θαά υπερκόσμια χωρίς να ξεγλιστρήσει στο στόμφο και στη ρητορεία, ο μουσικός κ. Κωτσόπουλος, ο παραστατικός κ. Βόκοβιτς.

Στο ενεργητικό της παράστασης πρέπει άκόμα ν' αναγραφούν τα μαγευτικά κοστούμια του κ. Φωκά, και ή λιτότητα της σκηνογραφίας του κ. Κλώνη, ο όποιος φαίνεται επί τέλους να κατανόησε τη σημασία και την αξία της απλότητας· στο παθητικό της ή μετάφραση του Σάρρου. Κι' άλλως όταν πρωτοπαίχθηκε ο 'Ιππόλυτος· είχα διαμαρτυρηθεί για τούτη τη μετάφραση· είναι αλήθεια ότι είναι, όπως λέγεται, θεατρική· πολύ εύκολα κατανοητή, πολύ προσιτή. 'Αλλ' όσο κι' αν έξηγει την έγκρισή της ή θέληση να προσεγγίσει ή άρχαία τραγωδία το μέσο θεατή, νομίζω ότι είναι άδικαιολόγητο να προσφέρεται από ένα έπίσημο θέατρο μια μετάφραση που άφαιρεί από τόν λόγο την ποίηση.

Το δεύτερο θεατρικό γεγονός: ή εμφάνιση της Κας Κυβέλης. Βέβαια θα προτιμούσαμε να την βλέπαμε σ' ένα έργο πνευματικό-

τερο από κείνο που διάλεξε, άλλ' όταν άναλογισθούμε πόσο είναι δύσκολο να βρεθούν σήμερα ίκανοποιητικά έργα, κι' ότι ή «Κα λ ή Κ υ ρ ί α της προσέφερε ένα ρόλο, όταν προπάντων άναμετρήσαμε πόσο μεγάλη, πόσο έντονη και ζωηρή είναι ή καλλιτεχνική χαρά που μιά έδωσε με τη δημιουργία αυτού του ρόλου, μπορούμε, νομίζω, να μην άποδώσουμε ιδιαίτερη σημασία στη φθνή ποιότητα της «Κα λ ής Κ υ ρ ί ας». "Όταν παρουσιάζεται ή Κα Κυβέλη, κείνο που προσέχει είναι να τη δούμε αυτή, κι' όχι να ίκανοποιηθούμε από το έργο. 'Αλλωστε ή «Κα λ ή Κ υ ρ ί α» είναι στο είδος, το τόσο αγαπητό στους άγγλοσάξωνες, το thriller (πως να μεταφραστεί αυτός ο όρος; το thriller δεν είναι ούτε αστυνομικό δράμα, ούτε δράμα φρικιαστικό, άνατριχιαστικό όπως είναι τα έργα του grand guignol) ένα από τα καλύτερα της κατηγορίας του. Το χτίσμά του είναι γερό, συγκρατεί κι' άνανέωνει το ένδιαφέρον, το κούτο έστω ένδιαφέρον, δημιουργεί την άτμόσφαιρα που θέλει, και τα πρόσωπά του και οι καταστάσεις του όσο κι' αν έχουν κατασκευασθεί επίτηδες για έναν όρισμένο σκοπό δεν ξεφεύγουν έντελώς από τα όρια της πιθανοφάνειας.

Δεν θα διηγηθώ την υπόθεση. Τα thriller συγγενεύουν με τα αστυνομικά έργα για τα όποια υπάρχει μια σιωπηλή συμφωνία των κριτικών να μην άποκαλύπτουν ό,τι θα μπορούσε να ελαττώσει την περιέργεια των θεατών, μια που σ' αυτήν προπάντων άποτείνονται, κι' αυτήν προπάντων κεντρίζουν.

'Αλλωστε το είπαμε, κείνο που έχει πρωταρχική, αν όχι κι' άποκλειστική, σημασία είναι το παίξιμο της Κας Κυβέλης. "Όπως κάθε φορά που το παρακολουθώ, με κατέληξε, με θάμνωσε, με μάγεψε με το συνδυασμό που παρουσιάζει έκφραστικότητας και λιτότητας, παραστατικότητας κι' άπαράμιλλης ευγένειας. 'Υστερα από την παράστασή της «Βαλέρινας» κάποιος μου είχε πει: «'Ηθοποιοί σαν την Κα Κυβέλη υπάρχουν ελάχιστοι, άκόμα και στα μεγάλα θεατρικά κέντρα του έξωτερικού». "Όσο κι' αν είχα θανμάσει την Κα Κυβέλη, νόμισα ότι ίσως ή διαπίστωση αυτή είναι κάπως υπερβολική. Φέτος, βότερα από πολλά χρόνια, πήγα στο Παρίσι. Άσφαλώς ήθοποιούς με την προσωπικότητα, την τέχνη και την τεχνική της Κας Κυβέλης, ήθοποιούς που να μπορούν να συγκριθούν μαζί της δεν είδα πολλούς. 'Η παρακολούθηση του ήθερου, έσωτερικού αλλά και δυναμικού παλμών, άρχοντικού παιξίματος της Κας Κυβέλης δίνει κάθε στιγμή αίσθητική άπόλαυση.

Αισθητική είναι κι' ή όλη παράσταση. Κι' αυτό είναι σχεδόν παράδοξο γιατί ο θίασος που σχηματίσθηκε για μια σειρά λίγων παραστάσεων είναι δύσκολο να άποκτήσει όμοιογένεια. Σε ποιόν όφείλεται τούτη ή έπίτευξη; Στην ίδια την Κα Κυβέλη; Στις παρασκηνιακές—μά που δεν άναφέρονται στο πρόγραμμα—όδηγίες του μεταφραστή του έργου και μάγου σκηνοθέτη, έξοχου ένορχηστρωτή, κ. Σολομού; Δεν ξέρω. Διαπιστώνω το άποτέλεσμα. "Όλοι οι ήθοποιοί,

κι όχι μόνον οι άριστοι, ή κ. Β. Μεταξά, ό κ. Κατράκης, ό κ. Μπούχλης, ό κ. Βλαχόπουλος, αλλά και οι άλλοι, κι όσοι είχαν ρόλους μόνον επικουρικούς, έδωσαν τόν καλύτερο εαυτό τους και συνέβαλαν στο να υπάρξει στη σκηνή άτμόσφαιρα.

Ένας θερμός έπαινος οφείλεται και στην μαζί πολύ μελετημένη και πολύ καλαίσθητη σκηνογραφία της νέας σκηνογράφου κ. Μ. Αβαρβαννίου.

Μικρό θεατρικό γεγονός μπορεί να χαρακτηριστεί και τó ξανανάβασμα από τόν θίασο του κ. Β. Διαμαντόπουλου της ζωμωδίας του Πιραντέλλο «Ο άνθρως, τó κτ ή νος και ή άρετ ή». Η άριστουργηματική αυτή κωμωδία, ή όποια άκριβώς έπειδή δεν είναι τυπικά πιραντελλική, και δείχνει έτσι μιάν άλλη πλευρά του ταλέντου του συγγραφέα της, φανερώνει πόσο ό Πιραντέλλο ήταν και άριστοτέχνης και ποιητής (παρ'όλη την άκραία της τολμηρότητα δεν ξεγλιστράει ούτε στιγμή χωρίς στο μπρίο και στην πνοή της, στη φθήνεια και στη χυδαιότητα) έχει κι'όλας παιχθεί δυο φορές, μίλησα γι' αυτήν άλλοτε σε τούτη τη στήλη, έτσι δεν θά με άπασχολήσει και πάλι. Αλλά δεν μπορώ να μ'ην άναφέρω και να μ'ην ξέρω ότι ή παράσταση της πραγματοποιήσε ό,τι προσδοκούμε από μιάν επανάληψη: ήταν άρτιότερη από όλες τις προηγούμενες παραστάσεις. Ο σκηνοθέτης κ. Κούν, ώριμος πιά, καθόρισε γιά την έρμηνεία τó ρυθμό και τó ύφος της comedie dell'arte, χωρίς να παρασυρθεί σε καμιά υπερβολή, σε καμιά από κείνες τις άκρότητες και σχηματοποιήσεις, που άλλοτε κατέληγαν κάποτε να εξασθενίζουν τις συλλήψεις του, και οι ήθοποιοί, προπάντων οι πρωταγωνιστάι, ό κ. Διαμαντόπουλος, ή Κα Πατατζή, αλλά και όλοι σχεδόν οι άλλοι έξετέλεσαν τις οδηγίες του και με διαβολεμένη σπριτάδα, και με έμπνευση, και με σοφή μαεστρία.

Δυστυχώς θεατρικό γεγονός δεν μπορεί να θεωρηθεί και ή παρουσίαση της νέας κωμωδίας του κ. Χρονόπουλου. «Ο σύζυγος με έλαττώματα» έχει μερικώς ευτυχισμένες στιγμές, μερικά έξυπνα στραφτερίσματα στο διάλογο που βγάζουν γέλιο, αλλά συνολικά ό συνδυασμός έργου με θέση και έλαφρο σκηνικό παιχνίδι που έπιχειρήσε ό συγγραφέας δεν έφθασε σε αξιόλογο αποτέλεσμα. Πολύ φοβούμαι ότι ό κ. Χρονόπουλος έπεσε θύμα της μόδας του σκηνικού παιχνιδιού, δεν θέλησε να άπομακρυνθεί απ' αυτό και παρέβλεψε ότι μέσα στα πλαίσια του δεν χωρούν σοβαρές παρατηρήσεις.

Γιά να έπικρατήσει ό εύθυμος τόνος υποχρεώθηκε την όρθή κεντρική του ιδέα (ότι δεν είναι σαιστό ό σύζυγος να δείχνει στον έξω κόσμο την καλότερή του όψη και στη γυναίκα του την πιο συνοφρομένη και σκαιή) να την παραγκωνίσει σε μιάν άκρη, και έχει καθώς ήταν στριμωγμένη, να την εκθέσει ξερά μ' έναν τόνο διδακτικό ό όποιος είναι πάντα άπα-

ράδεχτος σε κάθε έργο τέχνης. Παράλληλα έπειδή είχε χάσει την ισορροπία του και την γερή τοποθέτηση του μέσα στο έργο του κι' άκροβατούσε, παρσούθησε σε άνισότητες, άδεξιότητες και υπερβολές. Ο σύζυγος δεν είναι ολοκληρωμένος: οι δίδεν βιναυσότητες του είναι πάρα πολύ ήπιες, δεν είναι τέτοιες ώστε να δικαιολογούν την αντίδραση και την επανάσταση της γυναίκας του, και πάλι του ό άρραβωνιαστικός της άνηψιάς του είναι τόσο γελοίος ώστε καθόλου να μ'η μπορεί να μ'ας πείσει ότι είναι δυνατό μιá κοπέλλα να είναι τρελλά έρωτευμένη μαζί του.

Η παράσταση είναι έπιμελημένη, παστρική, εύπρωσπη, δέιξε τις έντύπωση που είχε σχηματίσει από άλλους γειτονικούς θιάσους, ότι ή όδός Άλεξάνδρας βρίσκεται σε άποκομένη από τó κέντρο, μακρυνή έπαρχιακή κωμόπολη. Ιδιαίτερα πρέπει να ξέρω τή δημιουργία ενός ρόλου χαρακτηρίστας από την κ. Μ. Ρώτα.

ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ Κ' ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Στην «Καθημερινή» συνεχίζεται ή συζήτηση γιά τή διάσωση των έθνικών κειμηλίων με τρίτο άρθρο του κ. Αλμ. Χουρμούζιου (17 Σεπτ.), όπου συζητείται ή «Έκθεσις περί των παρρησιών κατά την πενταετία 1945-50 και περί του προγράμματος κατά την πενταετία 1951-55» της Διεύθυνσεως Γραμμάτων, Θεάτρου και Κινηματογράφου του Υπουργείου της Παιδείας, έπαινούνται πολλές πρωτοβουλίες της και διατυπώνονται έπιφυλάξεις γιά άλλες, συνεχίζεται, έπίσης, ή συζήτηση με έπιστολή του κ. Γ. Άθανασιάδη-Νόβα, που άναγνωρίζει πόσο εδώνονται οι κατά καιρούς ύπουργοί της Παιδείας και καλεί όλους τους άρμόδιους σε σύντομη έργασία, πράγμα πού ζητεί και ό κ. Αλμ. Χουρμούζιος τελειώνοντας την άρθρογραφία του, και με δύο άρθρα του κ. Γ. Π. Κουρνούτου (25 και 26 Σεπτ.), που έξηγει την άνάγκη ίδρύσεως «Κέντρου τεκμηρίσεως».

— Στην ίδια εφημερίδα (24 Σεπτ.) ό κ. Αλμ. Χουρμούζιος σχολιάζει τις σημερινές μορφές του ποιητικού λόγου και κάνει διαπιστώσεις γενικού ενδιαφέροντος.

— Στην «Έλευθερία» (27 Σεπτ.) ό κ. Ι. Θ. Κακριδής εξετάζει τους «Μενάιχμους» του Πλάτου, ό κ. Φώτης Κόντογλου, έκτός από τή θρησκευτική και καλλιτεχνική άρθρογραφία του, διηγείται θαλασσινές και άλλες ιστορίες, και ό κ. Πέτρος Χάρης (24 Σεπτ.) δίνει μιάν εικόνα της μεταπολεμικής ζωής, πού ίσως μόνο στην τέχνη μπορεί να καταφύγει άφου έμεινε άβοήθητη ακόμη κι από την έπιστήμη.

— Στο «Βήμα» (24 Σεπτ.) ό κ. Ε. Π. Παπανούτσος, σε μιá γενική θεώρηση της ζωής και των άνιστήτων πού παρουσιάζει, δέχεται ότι ό πνευματικός δημιουργός δεν μπορεί ν' άπολαύσει τ' αγαθά του κόσμου έπειδή έχει άνώτερους στόχους από τις έπιδιώξεις των άλλων ανθρώπων.

— Στη «Βραδυνή» (άπό 16 Σεπτ. και κάθε Τετάρτη) γνωστοί λογοτέχνες, έπιστήμονες και καλλιτέχνες (οι κ.κ. Θανάσης Πεταάλης-Διομήδης, Αζ. Λαμέρας, Ι. Θ. Κακριδής, Σπ. Παπαλουκάς κ.ά.) αναγγέλλουν έργασίες πού έτοιμάζονται να παρουσιάσουν και διατυπώνουν κρίσεις γιά την πνευματική και την καλλιτεχνική μας ζωή.

Ω.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Στις 2 Οκτωβρίου, ώρα 5.30 μ.μ. θά γίνει άναμνηστική συγκέντρωση στον τάφο του Κώστα Ουράνη (Α' Νεκροταφείο). Θά μιλήσει ό κ. Πέτρος Χάρης και θ' άπαγγείλουν ποιήματα του ό κ. Ν. Άπαρσκειας και ή κ. Θάλεια Καλλιγιά.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,,
I. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & Σ^{ΙΑΣ} A.E.
 ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΑ (ΣΤΑΔΙΟΥ) 38, ΤΗΛ. 23.136

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Τὸ βιβλιοπωλεῖον μας δὲν εὐθύνεται διὰ τὴν ἀυξομειώσιν τῶν τιμῶν τῶν ἀναγραφομένων βιβλίων, διότι αὐταὶ κανονίζονται ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἢ τοὺς ἐκδότας τῶν.

Γεωργία - Κτηνοτροφία.

- ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ ΔΗΜ. Πρακτικὴ παθολογία τῶν φυτῶν. Βιβλ. 1ον Γεν. παθολογία καὶ γεωργικά φάρμακα. 8ον σελ. 152. > 20,000
- ΣΠΥΡΟΥ ΣΠ. Ὁ δωδεκάλογος τοῦ προοδευτικοῦ καλλιεργητοῦ σιτηρῶν. 8ον σελ. 160. > 20,000

"Ελληνες καὶ Λατῖνοι κλασσικοὶ-Ἀρχαιολογία-Γλωσσολογία.

- ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ Λογοτεχνικὴ ἀπόδοσις Παν. Λεκατσά. Ἰππόλυτος Στεφανηφόρος. 8ον σελ. 62. > 25,000
- ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ Ἱστορία (β) Οἱ ἀρχαῖοι ἱστορικοί. Τεῦχος ΙΔ'. ἔκδ. «Παπύρου». Μετάφρασις. 8ον σελ. 89 - 136. > 5,000

Ἐπιστημονικὰ περιοδικά.

- ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ, ἐκδιδομένη κατὰ τρῆμνον Διεύθ. Κ. Ρόκα. Ἔτος Δ' 1953 Ἀπρίλιος - Ἰούνιος. 8ον σελ. 97 - 192. > 20,000
- INST. FRANÇAIS D'ATHÈNES Bulletin analytique de Bibliographie Hellénique 1951. Sciences. 8ον σελ. 48 - 108 καὶ 316 - 436. > 20,000
- Littérature. 8ον σελ. 1 - 60 καὶ 265 - 436. > 20,000
- Sciences Humaines I. 8ον σελ. 97 - 152 καὶ 338 - 436. > 20,000
- Sciences Humaines II. 8ον σελ. 143 - 202 καὶ 357 - 436. > 20,000
- Sciences Humaines III. 8ον σελ. 193 - 266 καὶ 393 - 436. > 20,000
- «ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΙΤΙΚΑ» Ἐπιμελεία Ἀγ. Ἡλιοπούλου. Τεῦχος Α' 1953. 8ον σελ. 74. > 10,000
- «ΠΟΛΕΜΩΝ» Ἀρχαιολογικὸν περιοδικόν. Διεύθ. Α. Α. Παπαγιαννοπούλου-Παλαιοῦ. Τόμος Ε'. Τεῦχος 2ον. 8ον σελ. 80. > 25,000
- ΣΥΝΟΨΙΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ, τῶν ἐτῶν 1935 - 1952 Γεν. ἐποπτ. Δ. Ἀργυράκη. Τόμος Β', Τεῦχος Α' (Βιβλία - Γάμος). 4ον σελ. 64. > 20,000

Ἱστορία - Γεωγραφία - Λαογραφία - Ταξίδια.

- ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ Γ. (Πολεμ. ἀνταποκρ.) Οἱ Ἕλληνες στὴν Κορέα. Ρεπορτάζ. 8ον σελ. 64. > 15,000
- ΠΑΠΑΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΙΩΑΝ. Β. Χαλκίς. Ἱστορία, τουρισμὸς πνευμ. ζωὴ, ἐμπόριον, βιομηχανία, ἀλιεία, παραγωγὴ, συγκοινωνίαι. 8ον σ. 340. Χαλκίς. > 50,000
- ΦΩΤΙΑΔΗ ΔΗΜ. Μεσολόγγι, τὸ ἔπος τῆς μεγάλης πολιορκίας. 8ον σελ. 336. > 60,000

Μαθηματικά - Φυσικαὶ Ἐπιστῆμαι.

- ΣΤΡΙΚΗ Γ. Κυρτὰ κανονικὰ πολύεδρα. 8ον σελ. 40. Ρόδος 1950. > 10,000

Νέα Ἑλληνικὴ καὶ Ξένη Λογοτεχνία.

- ΑΜΑΝΤΟ ΓΙΟΡΓΚΕ Οἱ δῆμοι τῆς πείνας, μυθιστόρημα. Μετάφρ. Κώστα Κοτζίτς. 8ον σελ. 256. > 35,000
- ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗ ΧΡ. Τὸ Μετέωρο. Ἀπὸ τὰ χρονικὰ τῆς Κατοχῆς 1941 - 1944. 8ον σελ. 164. > 35,000
- ΒΟΥΕΡ ΜΑΥ. JAMES Ἔρευνα γιὰ τὴν ἀλήθεια, στίχοι. Ἀπόδ. Φ. Δέλφη. 8ον σελ. 32. > 10,000
- ΓΙΑΝΝΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡ. Ἡ φυσιολατρεία τοῦ Παλαμῆ. 8ον σελ. 52. > 15,000

Διευθύνσεις σύμφωνα με τὸ ἄρθρο 6 § 1 τοῦ Α. Ν. 1092/1938 :

Δ/ντὴς καὶ ἐκδότης τῆς «Νέας Ἑστίας»: Πέτρος Χάρης, κατοικία: Π. Τσαλδάρη (πρώην Πειραιῶς), 78. Προϊστάμενος τυπογραφείου: Ἀδ. Μάρδας, Νέας Ἑλβετίας 51